

## TISZTELET A BÁTRAKNAK!\*

Több mint negyedszázada gyűlnek össze Kassa és környéke magyarjai, hogy megemlékezzenek az 1848/49-es magyar polgári forradalom és szabadságharcról.

Az emlékezést elindító, s az első emlékoszlopot állíttató néhai **Pazderák Bertalan** tanári-nevelői képességeinél csak nemzeti elkötelezettsége volt nagyobb. Személyes tanúságot is tehetek erről, hiszen csaknem egyszerre érkeztünk a kassai ipariba. Én elsős gólyaként, a tornaljai alapiskolából, ő pedig 36 éves tanárként, aki ezt megelőzően termékeny éveket töltött ugyanazon városka gimnáziumában, a katedrán.

A szellemem nem foghat az idő! A fa viszont éppoly romlandó, mint a léleknek átmeneti helyet biztosító porhüvely. Ma egy régi-új emlékoszlopnál állunk. S velünk vannak annak alkotói, tisztelt és nagyrabecsült Barátom, az élő gömöriek egyik legkiválóbbika, a „nemzetfaragó” **Ulman István**, s alkotótársa, **Baffy Lajos** is.

A Galícia felől betörő császári csapatok 1848. december 6-án lépték át a Duklai-hágót. A hadtestet vezető **Franz von Schlik** altábornagy feladata Kassa elfoglalása volt, majd Miskolcon, vagy Rozsnyón keresztül Pest irányába kellett előnyomulnia. A császári csapatok december 11-én Budamér és Kassa között ütköztek a hirtelen összeállított magyar hadtestbe.

Kassát nem sikerült megtartani. Az ütközetben elesett honvédek és nemzetőrök itt nyugszanak a magyarbódi temetőben. Vannak, akik ezt csak hagyománynak vélik. Valójában nem számít, itt nyugszanak-e vagy másutt. A tudás, amely hitre épül, legalább olyan fontos kovása egy közösség összetartozásának, mi-tudatának, mint az a tudás, amely tényeken alapuló. Esetenként még fontosabb is lehet. Hisszük és valljuk: ez az emlékoszlop nem csupán az ő emléküket őrzi, hanem mindenkiét, aki az 1848/49-es forradalom és szabadságharc során életét adta a magyar hazáért.

„Légy erős és bátor!” – olvassuk *Józsue könyvében*.

Bizony, bátrak voltak azok, akik csatába indultak. Tudniuk kellett, s tudták is: életüket is elveszíthetik.

Bátor volt **Balla József** magyarbódi református lelkész is, aki a tiltás ellenére is megadta az elesettek hősöknek kijáró végtisztességet.

Bátrak voltak azok is, akik számontartották mindezt, nem kevésbé, aki a nyilvános emlékezést kezdeményezte, akárcsak azok, akik a kezdeményezést elfogadták és azóta is gyakorolják.

Korszakváltáskor, amilyen 1848/49 is volt, bizony, megesisik az is, hogy az egy irányba vezető utak keresztezik egymást.

Tavaly **Széchenyi Istvánra** emlékeztünk. Tudatosítjuk-e, hogy „a legnagyobb magyar” nem volt híve a fegyveres harcnak? A meggyőződés és a valóság közti ellentmondás, a leverett szabadságharc tragikuma végül arra készítette, hogy meghalott elmével, önként távozzon a földi világból.

Egyik legkiválóbb kortársa, a Kassán született, a közéleti pályán torna megyei követként induló, az akadémia alapításánál, a Lánchíd építésénél egyaránt ott lévő, majd gömöri és sárosi főispánságot viselő, a gömöri és szepesi bányászati vállalkozókat tömörítő felsőmagyarországi bányapolgárságot évtizedeken át irányító, az ország első vidéki kaszinóját 1831-ben Rozsnyón megalapító **Andrássy (IV.) György**, aki a gömöri Várhosszúréten teremtett magának otthonát (akárcsak az emlékoszlop tervezője), ugyancsak a békés építés híve volt. Ellenezte a fegyveres harcot. Ő nem elsősorban vérrel, hanem vassal és értelemmel kívánta szolgálni hazáját, mert mint egy helyen fogalmazott: *„Nemzetiség kiemelkedés nélkül a Magyaroknak az, mi éhezőnek aranyhalom Zahara pusztáján.”*

És ők? Ők is bátrak voltak? Vagy egyszerűen csak árulók? Egyáltalán: szabad az ő nevüket kiejteni itt, ebben a temetőben, annál az emlékoszlopnál, amely a szabadságharcban elesettek emlékét őrzi? Nem szentségtörés ez?

A kérdőjelet, tisztelt Emlékező Gyülekezet, egyenesítsük felkiáltójellel! Nagyon is bátrak voltak, tisztességesek és elkötelezettek népük, nemzetük és országuk iránt – csak éppen más módon.

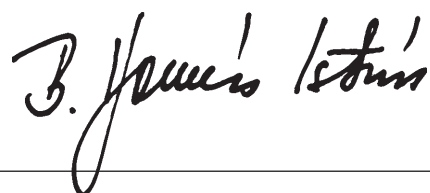
S mi bátrak vagyunk?

Olyan korban élünk, amikor mindjobban terjed a langyosság, ahol önjelöltek szinte prófétának képzelik és akként mutatgatják magukat, ahol a sunnyogás látszik diadalt ülni, ahol leginkább arcot eltakarva, nevet elrejtve szokás véleményét mondani, állást foglalni.

A *Jelenések könyvének* 3. fejezetében ezt olvassuk:

„*Akinek van füle, hallja meg, mit mond a Lélek a gyülekezeteknek! [...] tudom a te dolgaidat, hogy sem hideg nem vagy, sem forró. Bárcsak hideg volnál vagy forró! Így, mivel langyos vagy, sem hideg, sem forró, kiköplek a számból.*”

Legyünk bátrak! Ennek ennek világos jeleként mutassuk fel a nyílt kiállás, a tiszta beszéd példáját! Vállaljuk közösségünket, az egységes és oszthatatlan magyar nemzethez való tartozásunkat! Vállaljuk örökségünket utódaink, a jövő érdekében! Ma Kassát nem fegyverrel kell megvédenünk, hanem a gyermekáldás elfogadásával, a közösségi élet gyakorlásával, az iskoláink, intézményeink iránti hűséggel.



\* A 2017. március 12-én, Magyarbódön elhangzott beszéd alapján.

Böszörményi István

## Petőfi Sándor Losoncon

1899-ben, Petőfi Sándor eltűnése után 50 évvel ország-szerte megemlékeztek a nemzet nagy költőjéről. A hajdani pályatárs emlékének ápolásában, dicsőítésében vezető szerepet vállalt **Jókai Mór**, a *Petőfi Társaság* elnöke. *Apotheosis Petőfi Sándor halálának fél évszázados évfordulójára* c. költeményében, a költő ércszobrát látva lelki szemével, így írt: „Érzeből volt a szíved, míg dobozott élve / De égett a haza és szabadság névre. / Most ércz vagy egészen: hát szív vagy egészen, / Fejedet az égig emeled merészen, / S szemednek engeded, hogy a napba nézzen... / S a porba hullt zászló, mit véreddel festél, / Most magasan lobog, egész nemzet védi: / Megsokasodtak a régi kor honvédi, / Kit messze kerestél, kit egykor elvesztél / Itt van körüled, a dicső hon, a régi... / Sírod csak keressük, de lelked köztünk él, / Ott leljük lantodnak minden pengésében, / Unokáink tudják, mit mi tudtunk régen, / Hogy drágább vagy nekünk édes mindenünknel, / Soha a magyar szó nem zengett oly szépen...”

A századfordulóra teljesen újjáépült, pezsgő társadalmi életű Losonc városa is kivette részét az országos emlékmozgalomból, melynek célja az volt hogy „...hősi halállal halt lírikusunk emlékét, most, 50 év múltán azzal a kegyelettel, olyan imponáló ünneppel üljük meg, amelyet csak megérdemel szabadságharcunk Tyrtæusa, ki Romu-

lusként, félisten módjára hirtelen eltűnt szemeink elől, hogy annál csodásabb legyen az alakja, legendává nőjön ki a sorsa, s bár halála bizonyos, mindvégiglen várjuk, [...] emlegessük, szeressük...”

**Jeszenák Ráfael**, főgimnáziumi tanár, a *Losonc és Vidéke* szerkesztője, a lap 1899. július 16-i számában „pendítette meg az eszmét, hintette el a magot”: „*meg vagyunk róla győződve – Losonc is kiveszi és a maga körében szintén megünnepli Petőfi Sándor halálának ötvenéves évfordulóját. Nálunk is fog akadni, ki elszavalja nekünk Jókai Apotheosisát, [...] akadnak lelkes honfiak, kik a létesítendő Petőfi-házra* (a Petőfi-Társaság által tervbe vett budapesti emlékcarnok: B.I.) *összerakják filléreiket, és mivel Petőfi Sándor a nép költője, az egész ünnepélynek is népünnepevénynek jellegével kell bírnia. Mi a kezdeményezést és az ünnepély rendezését a losonczy dalegyesület, az iparos műkedvelő egyesület és a magyar-asztaltársaság triásának szánjuk. Buzdításra e szép, nemes és mindnyájunk közös ügyében nincsen szükség, az idő rövid, tehát gyorsan előre a kivitel mezejére! [...] Úgy legyen!*”

Úgy is lett. A következő számban már felhívása eredményéről számolhatott be a szerkesztő:

„*Múltkori felszólalásunk nem volt a pusztában elhangzó szó. Az ige testté lón. Városunk érdemes polgár-*



A képen balra az első az ún. Petőfi-ház Losoncon és a rajta lévő emléktábla (A szerző archívumából.)

mestere (Wagner Sándor: B.I.) f. július hó 20-án délután 5 órára értekezletre hívta egybe az egyes intézetek élén állókat, hogy úgy a július hó 30-án tartandó Petőfi-emlékünnap, valamint az augusztus hó 8-án Losoncz városa pusztulásának 50-ik évfordulóján rendezendő gyászünnep sorrendjét megbeszéljék. [...] Beható eszmecsere után mindkét programot megállapította az értekezlet. [...]

A Petőfi Sándor halálának 50 éves évfordulója alkalmából Losonczon, 1899. évi július 30-án rendezendő emlékünnap sorrendje: 1. Gyülekezés délelőtt fél 11 órakor a városházán. 2. Felvonulás délelőtt 11 órakor az emléktáblával díszített református kántorlak elé. 3. Hymnus, éneklí a dalegylet. 4. Ünnepi beszéd, tartja **Latkóczy Mihály** főgymn. tanár úr. 5. Apotheozis Petőfi halálára, Jókai Mórtól, szavalja nt. **Greifenstein István** ág. ev. lelkész úr. 6. Szózat, éneklí a dalegylet. Losoncz, 1899. július hó 21-én. B. elnök. A közönség falragaszok által fog az ünnepre meghívati. Testületek, intézetek, egyesületek külön meghívót kapnak. Kéretnek az egyes testületek, egyesületek, hogy zászlóikat gyászfátyollal bevonni sziveskedjenek.”

A nevezetes napon megjelent lap vezércikke kiemelte, hogy a losonci megemlékezésnek különös jelentőséget ad az, hogy „Itt is járt e nagy szellem, sőt itt is írt egy pár költeményt. Büszke lehet rá városunk. Tudjuk, ismerjük a házat, melyben tartózkodott, e helyet meg fogjuk mi is jelölni, tiszteletben fogjuk tartani, s kegyeletünkkel

vesszük körül, hiszen Petőfi szelleme közös kincs a magyarságnak, e szellem iránti kegyeletünket leróni édes kötelességünk mindnyájunknak.

A mi városunk szíve [...] kettős kegyelettel dobban meg, hiszen a mi városunk is ez időtájban szenvedett martyromságot, éppen azokért az eszmékért, melyekért Petőfi vérént ontotta, s városunkat is az a vadkéz törölte el, mely Petőfi szívet keresztüldöfötte. (Utalás Losonc 1849. aug. 9-i, orosz katonaság általi elpusztítására: B.I.) *Mi föltámadtunk a halálból, neki nem volt erre szüksége, mert Petőfi nem halt meg, s nem hal meg, míg egyetlen magyar lesz!”*

A Petőfi-emléktábla a Kossuth Lajos utcai ún. **Miksch**-féle ház (ma: Vajanský u. 5.) első emeleti ablakai közé helyeztetett, a következő felirattal:

*Itt időzött  
Petőfi Sándor  
1845. évben  
1899. júl. 30.*

Az aranybetűs, fekete márványtáblát terrakotta keret övezi, lanttal, tollal, arany csillagal, babérkoszorúval. Készítője **Csordás József** (1861–1909) helybeli szobrász, kőfaragó volt.

Az emléktábla avatásán az ünnepi beszédet Latkóczy Mihály, az állami főgimnázium tudós, tollforgató tanára mondta:

„...Mint egy tündöklő meteor járta be az országot, a költeményeiben oly közvetlenséggel, oly kedvesen mutatott be minden egyes vidéket a többinek, hogy akarva-nem akarva is meg kellett egymást kedvelniök. Így lett az ő költészetében egységessé Magyarország; ugyanaz a föld, melyet vármegyék és vallások, szokás és nyelv, rang és mód oly sokféle, többféle szakítottak [...] ő egyformán szerette hazánknak minden talpalatnyi földjét, viszont ő is egyformán hatolt mindenféle a népek lelkébe s lőn a népek közös szeretetének, ragaszkodásának tárgya [...] ő az első igazi magyar népköltő, a kit vetélkedve szeretnek a kunyhók és a paloták lakói.

Utazásai révén, melyekre őt költői egyénisége és hányatott élete egyaránt hajtották, került Petőfi Nógrádba is, Losonczra is, mely utóbbinak társadalmában sok a Petőfi egyéniségével rokon vonás, melyek együttvéve adják meg a nagy költő itt időzésének helyi jelentőségét. Maga a költő szívesen jött Nógrádvármegyébe, és nehezen távozott innen, vonzotta ez a föld, mely a hazának annyi lantost és hőst adott. Kékkő és Salgó felől **Balassa Bálint** szelleme integetett neki, Szécsény tájéjáról, a Rákóczi pajzsra emeltetése helyéről lengett a szél, Losonczon **Ráday** és **Kármán** sírján nyíltak a szabad természetnek isten adta vadvirágai. Ezek vonzották Losonczra, mikor pedig már itt volt, fogva tartotta a nemes barátság és önmagáért való ideális szerelem, Losonczon szerette azt az erényes és szép varróleánykát, a kit dalaiban megörökített, a kitől hetekig nem tudott elszakadni [...] Álomnak tarthatnók mindezt, ha nem állnának körülöttünk élő szemtanúk; kortársak, a kik mozgalmas életük legszebb emlékei közé sorolják, hogy látták Petőfit, beszéltek vele [...]

Itt látom **Farkas Károlyt** (1823–1904, ügyvéd, volt líceumi tanár, városi tanácsos: B.I.), *közéletünk kiváló alakját, kinek a sors megengedte, hogy a mai napon feleleveníthesse egykori ismerősének, a nagy költőnek alakját; itt látom kedves kollegámat, Nagy Józsefet* (1829–1908, volt honvéd, elemi isk. tanító: B.I.) *ki élete felejthetetlen mozzanatául tekintí, midőn rhetor korában, Homokay Pál tanár* (1804–1858) *óráján meglátta az iskolában (a losonci ref. líceumban: B.I.) a »Talpra magyar« költőjét és szavalhatott előtte; s itt látom végül Bem apó adjutánsának egykori bajtársait, a honvédeket, kiknek termete ma is kiegyenesedik, szemök ma is kigyúl, valahányszor Petőfire, és vele együtt a nemzeti önvédelem dicső napjaira gondolnak. Ezek mind szemtanúk, élő bizonyosságok a mellett, hogyan szerette meg Petőfi Losonczot, és hogyan szerették meg őt a losoncziak. A kegyelet, mely szívökben él, melyet ajkaiokról nem egyszer ellestem, nagyobb és maradandóbb emlék annál a kőlapnál, melyet a költő egykori lakóházának falába illesztettünk.*

De vajjon elegendőképpen ápoljuk-e Petőfi emlékét azzal, hogy őt szeretjük, hogy alakját felruházzuk szép és kiváló tulajdonságokkal? Nem! Más az, amivel nagyjaink emlékét igazában ápoljuk, más az, a mivel különösen Petőfi

*emlékét ünnepelnünk illik. Eszméit kell tisztelnünk, eszményeit kell ápolnunk, melyekért életét adta, melyeket szent hagyományul az utókorra hagyott. Törekednünk kell a szabadságra, úgy, miként azt a kor és az idők megváltozott jelleme követeli: munkával, törvénytisztelettel, kitartó hazafias törekvéssel. Törekednünk kell az igazi egyenlőségre, [...] áldoznunk kell a testvériségért, egyesülnünk a hazafiságban és emberszeretelben a magyar nemzet jövőjének [...] biztos megalapítására, s mindezt megtenni nem lesz nehéz, mert hiszen a jelen pillanat biztató a jövőre. Csak azon az úton kell haladnunk, melyen Losonc városá eddig is haladt.*

[...]

*Mert Losonczon igenis szeretik és ápolják a nemzeti műveltséget. Lehetnek, s bizonyára vannak szerencsésebb városok, [...] melyeknek nem kellett hamvaikból újból és újból feltámadni, de bizonytalannal egy sincs, a hol a nemzeti eszméért igazabban érezni, a nemzet nagyjairól őszintebben emlékezni, a nemzeti ügyért szívesebben áldozni tudnának. [...] Losoncznak tehát csak hűnek kell maradnia önmagához, hűségesebbnek eddigi múltjához. [...]*

*Beszédemnek végére értem. Még egyszer fölvelem szemeimet a táblára, mely a költő házáat jelöli; jelentve, hogy mindenütt maradt az ő fényéből egy-egy sugár, a hol csak megfordult. Vajha ez a lelkesedés, ez a szeretet, a melyet látok, az idők folyamában még megerősödnék [...], nemcsak itt, de mindenütt, ahol magyar szívek dobognak és emberszív dobban. Akkor nem féltem hazámat, nem féltem nemzetemet. Mert a hol szeretni, lelkesedni és áldozni tudnak, az a nép Petőfi szavaival élve: »soká, soká, örökkön él...«*

Petőfi Sándor losonci látogatására 1845-ös felvidéki – szepesi, gömői, nógrádi – utazása alkalmával került sor. A költő, aki a „zordon Kárpátok” és „az Alföld sík vidéke” közt bebarangolta szeretett hazáját, élményeit úgy versekben mint prózában megörökítette. Útirajzaiban, a korabeli magyar próza megannyi kis remekművében egyszerre találunk lírai tájleírásokat és a társadalmi viszonyok, a parlamenti vita, megcsipkedését, sőt indulatos ostorozását. Az *Úti jegyzetek*, illetve *Úti levelek* lapjain egyfajta önarckép is kibontakozik, egy boldog fiatal költő személyiségének megannyi megnyilatkozása.

*„Losoncra menvén, Várgedéről az út Füleken visz keresztül, hol szinte romokban fekszik az egykor nevezetes vár. Természetes, hogy összejártam, de kimondhatatlan harag fogott el, midőn láttam, hogy a romokat lehordják az utcákat tölteni [...] hogy a melly köveken őseink szent vére szárad, azokon most tapodjanak. Fülek sokáig volt a török kezében. Ha naponként abból a borból kellett volna inniok, mellyet én itt a kocsmában ittam: fogadom, száz évvel előbb szabadult volna meg tőlök Fülek. Fülektől aztán Losoncig semmi nevezetést nem ér az ember, az utat kivéve. Ez az élő embert halálra, s a holtat életre rázza. Én meghaltam s föltámadtam rajta valami halszor. Losoncon ekkorizben csak egy napot töltöttem. Ezalatt megnéztem Gácson a várat s a posztógyárt. Az utóbbi szemlélésében jobban gyönyörködnek lán az idegen, ha nem volna meg testének azon része, melly a tobák, fricska stb. kedvéért teremtetett. A vár, mellyet **Forgách** grófok bírnak, nem igen ó, körülbelül a 17. században épülhetett. Bejártam néhány teremét, mellyek közül leginkább vonta magára figyelmemet az, hol a családképek vannak. E képek egyikétől alig tudtam elválni. Egy hölgy volt: szép, fiatal és tébolyodott. Eppen delet harangoztak, mikor e kirándulásból visszatértem Losoncra, hol az én kedvemért készült roppant ebéd várt egy roppant magyar embernél. Másnap visszavitt S. A. barátom, – ki ide is hozott – Várgedére, ugyanazon az úton, mellyet már volt egyszer szerencsém passzírozni. Füleken megálltunk a kovács előtt, mert egy lovat patkoltatni kellett. Én még most is igen szeretem a kovácsműhelyeket, gyermekoromban kovács akartam lenni. S nem lett volna-e jobb? most piszkos kezekkel verném a vasat, a helyett, hogy engem vernek piszkos kritikusok...”*

Másnap Ajnácskő és Vecseklő érintésével Somoskőre látogatott, megcsodálta az öt-, hat-, hétszögű kövekből épült várat, megkóstolta és megdicsérte egy parasztságos édes- és aludttejét, majd a közeli Salgóvár maradvá-

A költő 1845. április 1-én indult el társaskocsin, és Gödöllőn, Aszódon, Miskolcon, Kassán át Eperjesre utazott, ahol barátjánál, **Kerényi Frigyes**nél egy hónapot töltött. Együtt mentek azután a Branyiszkón át Lőcsére, Késmárkra és Iglóra, ahol **Pákh Albert** szüleinél 3 hétig időzött Petőfi. Iglóról Rozsnyóra utazott, s onnan látogatta meg az aggteleki barlangot. Azután Berzétén, Pelsőcön és Gömörön át Rimaszombat felé vette útját. Innen még Várgedére és Gortvakisfaludra rándult ki, barátaihoz, **Adorján Bódi**hoz és **Kubinyi Rudi**hoz. Várgedéről két kirándulást tett, Losoncra és a salgói, valamint somoskői várromokhoz:

nyait kereste fel. Sokáig ült romjainak csúcsán, tekintete mérföldeken, lelke századokon túl barangolt. Ez az élmény ihlette a *Salgó* c. romantikus költeményét.

Két nap múlva újra csak Losonc felé vette az irányt:

*„Losoncon egy hetet tölték. Dicsőséges eszem iszom világ volt!... egyébiránt szellemi élvezetek nélkül sem szűkölködtem; mert Losoncon sok lelkes barátom és sok kedves leányka van. Azt is híresztelték – alig értem oda, – hogy házasodom, s hogy kit veszek el, mi rám nézve igenis hízelgő volt, de mindazáltal e hírt csak mendemondának vagyok kénytelen nyilatkoztatni... megnyugtatósára hazám mindazon hölgyeinek, kik értem tán titkon epednek, viszontszerelmemtől várva föld boldogságukat.*

*Losonc igen mulatságos kis város... a deákság gyakran verekedik. Hős fiúk! az idén is agyon vertek egy csizmadia-legényt. Béke hamvaira!... és borostyán a ti homlokaitokra, hazámnak ifjú bajnokai!*

*És Losonc egyébként is mulatságos városka. Nem említve fürdőjét, van itt egy uri ember, ha az utcán mutatkozik, az egész város gyerkőcei fütyölni kezdenek. E hajborzasztó zene kíséri őt utcából utcába. Az egész história, ha jól értesültem, ez:*

*Az említett uri ember több gyönyörűséget lel a borban, mint a vízben. Egyszer, midőn volna illetén berugott állapotban, megállott közel egy kutyához s azt fütyjeivel csalogatta maga után... de a kutya meg sem mozdult, mert hiányában vala a mozdulás egy mellőzhetetlen kellékének: az életnek. E történetnek valaki szemmelátó tanuja volt, s hinc illae fütyölések.*

*Szinte Losoncon van egy öreg funerátor, kire a város egyetemes fiatal sarjadéka azt szokta kiabálni, hogy:*

*- Kuvik, kuvik!*

*Ez a szegény öreg Vácról származott Losoncra. Ama kiabálások úzik őt ide előbbi lakhelyéről. És megérkezett szép álmaival jövendője felől, s a mint a városba lépe, ekképp idvezelték:*

*- Kuvik kuvik!*

*És a jámbor aggastyán békén tűr, mignem türelme megszakad, ekkor a gyerekek után lódul és hajigál utánok tégladarabokat... de a gyerekek megfeszítik gyors inaikat, egyet iramodnak, s kélszerezett energiával replicáznak a tégladarabokra, ordítván, süvölvén:*

*- Kuvik, kuvik!*

*Losoncról Balassa-Gyarmatra mentemben semmi baj sem ért, kivéven, hogy a köpönyegemet Losoncon felejtvén, érte a kocsis vissza kelle küldenem majd félórányi járásról - a kocsis visszafutott s elhozta a köpönyegét, de nem az enyémet, hanem másét, s így magamnak kelle visszalódulnom. Végre utnak indultunk, s mentünk most már csakugyan minden szerencsétlenség nélkül... [...]*

*Utba esett Ludány helység, hol a legszebb parasztféjkötőket láttam életemben. Ha megházasodom, onnan hozatok fejkötőket feleségem számára. No! már csak azért is megkérhetne minél előbb valami leányka, hogy vegyem el őt..."*

Az Úti jegyzetekben S.A.-val jelzett barát **Steller Antal** ügyvéd volt, **Steller János**nak, a losonci ref. liceum igazgató-tanárának a fia (született Losoncon, 1821-ben). Ő látta vendégül a költőt a később emléktáblával megjelölt házában. Steller Antal visszaemlékezéseiből (megjelent

**Berecz Károly:** *A régi fiatal Magyarország,* illetve **Fischer Sándor:** *Petőfi élete és művei* c. kiadványokban) sok érdekes részlet tudhatunk meg, nemcsak a losonci látogatásról, de magáról a költőről is:

*„Petőfi Sándorral 1844 nyarán ismerkedtem meg Pesten, amikor ő mint a Pesti Divatlap segéd szerkesztője, Vahot Imrénél lakott. Egész ismerkedésünk akkor csak pár napig tartott, amíg t. i. dolgaim miatt a fővárosban időztem, de azért mint jó pajtások váltunk el. Majd 1845-ben Gömörmegyében, Várgedén, Kubinyi Rudolfnál találkoztunk ismét, kit felföldi kirándulásáról visszatérőben meglátogatott volt. Innen együtt utaztunk Losoncra saját fogatomon, egy sárga és egy szürke lovon, mely disszonancia Sándornak akkori, különben is jó humorát nemcsak hogy fokozta utközben, de e szegény párak emiatt később - egy alább elbeszélendő ünnepies alkalommal még azon szerencsében is részesültek, hogy kiüntetéssel emlékezett meg róluk.*

*Én akkor, mint nőllen fiatal ügyvéd, Losonczon laktam, Karády Ignáczzal, Kossuth Lajos fiainak későbbi nevelőjével, egy kélemeletes ház egész második emeletét bírva lakásul, amit azért emlétek meg, mert Petőfinek, kívánsága szerint, két szobát adhattam s adtam is rendelkezésére, kívánsága szerint - mondom, - mert kikötötte, hogy csak e föltétel alatt száll hozzám, »ha őt még a szomszéd szobában se háborgatja senki«. Várgedén még azt is mondta Kubinyinak, ki erősen marasztolta, »már csak azért is elmegyek ehhez a fiúhoz, mert épp annyi vénája van a verselésre, mint a kapanyélnek«. Irtózott a vad poétától.*

*Megérkezésünk után rögtön mint futó tűz terjedt el az egész városban Petőfi ottlétének s körünkben hosszabb időzésének híre. Az érdeklődés iránta általános volt s egyre fokozódott. Folyvást meghívásokkal ostromolták, de ő egyet sem fogadott el.*

*Ebédre és vacsorára rendesen atyám házához jártunk. Itt már első napon oly háziassá lett, hogy hugomtól, kit a konyhában forgolódva találtunk s kinek őt ott mutattam be egész szolennitással - melyért jó össze is szidott - be sem jött addig, míg a leves az asztalra nem került.*

*Ebéd után kezdett a szomszédság, a kíváncsi publikum be-benézni s ellátogatni hozzánk. Elég hiba volt tőlük, hogy a kíváncsiság s tisztelet bizonyos feszes, tartózkodó kifejezésével jöttek, ami Petőfinek sehogy sem tetszett s csakhamar hozzám fordulva, egész nyersen követelte: »zárjátok be az utcaajtót rögtön, nem vagyok én medve, hogy mutogassatok«.*

*Kánikulai forró napok voltak egész ittmulatása alatt, de azért mindig tetőtől talpig fekete posztójú magyar ruhában járt. De a mint lakására ért, azonnal egészen pongyolára vetkezett, s bárki jött is hozzánk látogatába, nem volt rá eset, hogy annak a kedvéért félöltöt vett volna magára.*

Az alatt a két hét alatt, a míg Losonczon volt, atyám házában kívül még csak akkori jegyesem s később nőm, **Plachy Vilma** nagynénje házához járogatott. Jegyesem, mint ábrándos serdülő leány, nem csak rajongott a költészetért, de maga is sok verset írt, így képzelni lehet, mily meghatott volt, mikor Petőfivel először találkozott. Úgy látszott, hogy jegyesem első tekintetre megnyerte Petőfi rokonszenvét, mert a nélkül, hogy a szobában bárkihez szólott volna, megfogta a kezét s hosszan, meghatottan nézett szemébe, majd az érzékenyedéstől remegő hangon szólt hozzá s beszélt vele hosszasan az ő Etlkájáról... Erre meg aztán mind jegyesem, mind a jelen volt asszony népség egész a pityeredésig érzékenyült. Petőfi komolysága mellett az egész megható jelenetben volt valami ünnepies. Petőfi hangulatának kifejezést is adott a »P...y Vilma kisasszonyhoz« című versében, mellyel a jegyesemmel történt első találkozását örökítette meg.

[...]

Elutazása előtti napon nagy nehezen sikerült rávennem, hogy egyik rajongó tisztelőjét, az öreg **Kocsy Györgyöt** látogassa meg. E közlítésleletben állott férfiú a »régi jó táblalabirák« tipikus alakja volt, ki procul negoliis gazdaságának s a műzsáknak szentelte öregsége napjait. Sokat olvasott és sokat írt, voltak sikerült alkalmi versei, melyeket mindig maga olvasott fel, kéziratát soha senkinek se adva át. Szóval, a mi kedves Kocsy bátyánk a mi ünnepelt lokális költőnk volt. Petőfit a rajongásig szerette, imádta. Az ő jelenlétében Petőfiről bajos volt még a legjobb véleményt is elmondani. Ránk akarta disputálni, hogy Petőfi lángszellemét csak ő fogja fel helyesen, róla csak ő mondhat véleményt, más emberfia csak hallgasson...

Látogatásunk előtt annyi időt szakítottam magamnak, hogy Sándornak az ő különös s abban a nagyon is etikettes világban szemetszűrő, mesterkéletlen modoráról, szeszélyeiről, s könnyen fellobbanó természetéről jóelőre informáljam az öreg urat. De beszélhettem én bármit, úgy vettem észre, hogy Kocsy Györgynél a Petőfiről magának alkotott ideális kép s magasztos alak ingathatatlanul megmaradt és különösségéről s prózai vonásairól hallani sem akart.

A kitűzött napon tehát Petőfivel s Berecz Károly barátommal, ki pár nappal ezelőtt érkezett mihozzánk, elmentem Kocsy Györgyékhez. Meglátszott az egész háznépben, hogy ünnepnek tartják azt a napot, melyen Petőfi nálok megjelent. Mindnyájok arcán boldogság és büszkeség sugárzott. Az igazi magyar jellegű, de most már, fájdalom, kihalóban levő szíves fogadtatást nem zavarta meg semmi. Petőfi nem követelt el semmi szögletességet, úgy látszott, meghatotta az ősi zamatú magyar vendégszeretnek, s a személye iránti őszinte tiszteletnek e meleg s természetes nyilvánulása. Éledni kezdettem, minden jól ment.

De biz ez a kedvező állapot nem tartott soká. A háziúr, ki ihletett ember létére, Petőfi jelenléte miatt már-már egészen átszellemült, azt hitte, hogy ók ketten, mint a műzsák kegyeltjei, társalgásukkal majd felszáltnak a magas régiókba s minket, prózai halandókat ideleln hagynak. Csalódott!

Mikor Sándor megpillantotta a háziasszonynak a szomszéd szobában levő igen szép fiatal unokahugát, (**Horváth Emmát**), a mindinkább nekimelegedő házigazdát - műzsáival és ars poetikájával együtt - hirtelen jaképnél hagyta, s a bájos házikisasszonynál termelt.

Még most is előttem áll a jámbor Kocsy György leforázott képe, kezében egy csomó papirossal, valószínűleg verseivel, s merően nézve arra helyre, honnét Petőfi egyet gondolva, épp akkor ugrott meg, midőn már saját versei felolvasásának égő vágya kitörőben volt.

Eliszonyodásomban Petőfinek ez illedelmetlen megszökése miatt sóbálvánnyá lettem. Bizony, ártatlan, boldog idők voltak még azok, midőn a társas élet botrányai közt az efféle jeleneteket, mint hétországra szóló botrányokat emlegették, s azokról mint fontos napi eseményekről sok ideig elbeszélgettek! Mai napság a társas élet eltompult érzékére csak az ingerlő botrányok unikumjai vannak hatással, s azok is csak pillanatnyi időre.

Hogy e kellemetlen jelenet nyomása alól megszabaduljunk, sürgetni kezdtem az ebédet, s csakhamar asztalhoz ültünk.

Ha jól emlékszem, már a második ételfogásnál az én Sándor pajtásom hirtelen fölpattant ülőhelyéről, s poharat ragadva így szólt:

- Uram, uram, Steller Antal uram, állok az úrhoz!

A jó háziúrnak s egész családjának erre kezdett az arca ismét sugárzani az örömtől s mindnyájan abban az édes várakozásban ringattuk magunkat, hogy, no most Sándor kitesz magáért, s az előbbi szelességével megzavart jó hangulatot majd helyreüti egy talpraesett felköszöntővel.

- Állok a szép szó elé - felelém, magam is fölállva, s poharat ragadva.

- Az Isten éllesse a te sárga meg szürke gebeidet, melyek engem ide hoztak!

Betűszerint ebből s ennyiből állott a várva várt ékes felköszöntő.

Szerettem volna a föld alá süllyedni e felköszöntő hallatára, melynek mélyebb, finom élet az én szegény gebéim drasztikus fölemlítése miatt első meglepetésünkben észre sem vettünk. Merően néztem reád, Károly barátom, másra nézni nem is mertem. Az egész társaság, meglepetésében, mozdulatlan maradt, se nem éljenzett, se nem koczintott. Szerencsére, a mi jó öreg házigazdánk csakhamar végét vette e nyomasztó jelenetnek, s poharat emelve, az ő imádásig szeretett, kedves vendégét takarosán felköszöntötte. S mert minden szava tiszta, meleg érzésének kisugárzása

s természetes kifejezése volt, eltalálta az igazi hangot, ami pedig Petőfivel szemben nem volt könnyű dolog. Isten ments, ha valami lapos dicsériadákkal lépett volna fel! Nem emlékszem már a sikerült képre, mit beszédében Petőfibre alkalmazott, elég az hozzá, hogy Sándornak tetszett az egész, s talán azért is, mert belátta s megbánta eddigi pogány magaviseletét, egyszerre csak az öreg nyakán termelt s össze-vissza ölelte a könnyekig érzékenyült jó öreget. Majd visszament helyére s meghatott hangon gyönyörűen felköszöntötte, mire én örömben azt a bolondot súgtam szomszédomnak: »hiszi-e, hogy erre már a sárga meg a szürke is most örömben otthon nyerítenek?«

Az ekkép legjobb hangulatban lefolyt lukullusi ebéd után a kertbe ment az egész társaság. Itten Petőfi kővel célba dobáló versenyt rendezett. Alkalmasint gyermek korától fogva gyakorolta magát a sport e nemében, mert úgy a célba, mint a távolba dobásban mindnyájunkon kifogott.”

A losonci „sok kedves leánya” közül ketten ihlették meg a költőt.

Egyikük a már említett Plachy Vilma volt, Steller menyasszonya, utóbb felesége, aki azonban 1849-ben, mikor Stellerék a város pusztulása után Tamásiba költöztek, fiatalon meghalt. Nevét viszont örökre őrzi az a vers, mely minden Petőfi-kötetben megtalálható.

A másik losonci műzsa a „varróleány” volt, azaz **Weisz Róza** (meghalt Losoncon, 1888-ban), aki bizony kikoszorúzta Petőfit és 1851-ben **Kemény Károly** (meghalt

Losoncon, 1892-ben) ügyvédhez ment férjhez. Ekkor már **Fehér Idán**nak hívták, ugyanis zsidóról református hitre tért át, néhány héttel Petőfi látogatása után. Nevezetes keresztszülei voltak: **Kubinyi Ferenc**, közéleti személyiség, természetbúvár és művelt neje, **Gyürky Francis-ka**. Kubinyiék losonci háza nemcsak a város, de a megye társaséletének is központja volt akkortájt...

Petőfi és a varróleány történetét Steller Antal már idézett írásában ekképpen örökítette meg:

„Egy alkalommal, midőn odahaza egyről másról magunk közt beszélgetve töltöttük az időt, Karády megemléké, hogy lakásunkkal szemben milyen szép és művelt varróleány lakik. Petőfi erre mit sem szólt, úgy látszott, semmibe se vette Karády figyelmeztetését. Másnap azonban tőlem kérdé, »hát csakugyan olyan szép s művelt-e az a varróleány – aztán szegény létere is oly erényes?« Miután mind e kérdésre igennel feleltem, »no hát jöjj velem rögtön – szölk – vezess hozzá«.

Dél előtt csakugyan meg is látogattuk a szép varróleányt, de nekem aztán ennyi erőm nem volt, hogy még a déli harangszóra is el bírtam volna hozni tőle, s csak a leány nagyon komoly kérésére, és csak miután engedelmet kapott tőle, hogy délután ismét meglátogathatja – távozott.

– »És ti kutyák, ezt a leányt nem tudjátok magatokhoz emelni? De hisz nem is vagytok hozzá méltók!«

Ez volt a megjegyzése, s többé róla beszélni nekünk nem is engedett, de ő e naptól fogva minden nap meglátogatta a szép varróleányt, kibe formaliter beleszerett. Egy kissé bántotta ugyan, hogy a kedves leány nem volt oly gyűlékony, mint ő, s hirtelen fellobant érzéseit nem viszonzta, de azért emlékül írt egy szép verset A szép varróleányhoz...”

Jóval részletesebben szólt róla **Kálniczky Gyula** (1846-1873) losonci ügyvéd, a *Nógrád* c. lap szerkesztője. Írása, Steller visszaemlékezéseivel együtt a *Losoncz és Vi-*

*déke* 1899. július 30-i száma mellékleteként, illetve önálló füzetben is megjelent, melynek bevétele – 25 krajcárért árulták – a losonci Petőfi-emléktábla költségeihez járult hozzá:

„Midőn Petőfi 1845-ben felső-magyarországi körútját – mely valóságos diadalmenetté vált – elvégezve visszasielt a haza fővárosába, Nógrád megyén keresztül utazva, L [osonco]-n megállott, hogy néhány itt lakó ismerősét s jó barátját meglátogassa. – E megállapodásnak az lett az eredménye, hogy Petőfi két hétnél tovább mulatott a vendégszerető város falai közt, hol őt – mint a nemzet jeles költőjét – mindenütt a legnagyobb szívéllyességgel és előzékenységgel fogadták. [...]

Midőn már a derék kis város vendégszeretetét eléggé igénybevettnek gondolá, s a vidék szépségeivel is megismerkedett, a tovább-utazásra határozta magát, s már készen is volt az utazásra, midőn egy közbejött esemény még továbbra is a város falai közt marasztotta.

Ez eseményt akarjuk itt röviden elmondani.

Az elutazásra kiűzött nap előtti délutánt Petőfi St[eller] barátjánál tölté, akinél szállva is volt. Ebéd végeztével éppen a szokásos fekete kávét szörpölgették, s beszélgettek egyről másról, miközben Petőfi föl s alá járkált a szobában, meg-megállva néha, hogy futó pillantást vessen e vagy ama képre, mely esetleg szemébe ötlött a falon.

Egyszerre azonban egy női főt ábrázoló kép előtt hirtelen megállt és szóltanul nézi.

– Talán bizony megtetszett? – kezdé Steller, észrevevén, hogy Petőfi egészen elmélyedt a kép nézésébe.

– Valóban, igen szép kép! – válaszolt Petőfi, még mindig a képet szemlélve.

– Én e képnek sokkal szebb élő eredetijét is ismerem, – mondá barátja mosolyogva.

– Ennél szebb egy angyal lehet. – A mennyiben szépség, jóság, erény és ész vala kit e földön azzá tesznek – különben a nő, kihez ez a kép hasonlít, városunkban él.

## LÁSSÁTOK, FELEIM!

- Valóban csak kíváncsivá téssz.
- Ha óhajtod, eléggé érdekes élettörténetét is elmondom.
- Kérlek!

S[eller] ezután elmondá Petőfinek, hogy e nő zsidó és igen szegény szülők egyetlen gyermeke. Anyja már régen meghalt s megvakult atyját, kit a legnagyobb gyöngédséggel ápol, varrás által szerzett keresetéből tartja. Már mint 14 éves leányka mindenki előtt feltűnt ritka szépsége által, s midőn naponként a varró-intézetbe ment, útközben a város fiatal embereitől valóságos ostromot kellett kiállnia, kik szívesen kísérték »a szép varróleányt« akár az intézetbe, akár haza, s örültek, ha egy egy hízelgő bókjukra elpirult, a mi még szebbé, hódítóbbá tevő. Felserdülvén, nemcsak a város, de a megye legszebb hölgye lett, s mint ilyent csakhamar számtalan imádó vette körül, kik vagyonukat, rangjukat ajánlották fel a zsidó hölgynek – szerelmeért és kezéért. Ez imádók közé tartozott Steller is, Petőfi barátja, kit

– úgy látszott – a nő megkülönböztetett a többiektől, de csakhamar megérte azt a csalódást, hogy e megkülönböztetés semmi reményre sem jogosítja őt fel, sőt nem sokára megtudta azt is, hogy a szép nő választott, s hogy a szerencsés K[emény] K[ároly] fiatal ügyvéd, kiért ősei vallását is képes volt elhagyni. A keresztségben Ida nevet vett föl.

Abban az időben, midőn Steller mindezeket Petőfinek elbeszélte: a szép varróleány menyasszony és a fiatal ügyvéd vőlegénye volt.

Petőfi folyton növekedő érdekeltséggel hallgatta barátját, s midőn az elbeszélését befejezte, kétszeres vágyat érzett a nőt látni, s noha föltett szándéka volt másnap okvetlenül elutazni, rövid megfontolás után, barátjához fordulva, a következőket mondá neki:

- Én e nőt látni szeretném.
- Én pedig ezer örömmel teljesítem a bemutatást. Itt csak az a kérdés, hogy mikor? mert ma bajosan történik meg a látogatás, s te már holnap utazni készülsz.
- Igen, de nem utazom el.
- Brávo, barátom! Ezt szeretem, – kiáltá fel örömmel Steller, megölelve Petőfit. – Holnap tehát bemutatlak a szép varróleánynak.

Másnap délelőtt csakugyan megtörtént a látogatás.

Ida – kit Steller e látogatásról jó előre értesített – előzékenyen fogadta ritka vendégét. Más nőt az a tudat, hogy Magyarország ily geniális költőjét láthatja szerény hajlékában, talán elfogulttá tette volna, Idára azonban oly fölvillanyozólag hatott, hogy – mint Steller a látogatás végeztével önmagának is kénytelen volt megvallani: még soha sem látta oly szeretetreméltónak.

És Petőfi?

Őt annyira meglepte a nő szeretetreméltósága és különösen ritka szépsége, hogy a látogatás alatt nem kevésbé volt elfogulva. Ő legföllebb egy közönségesnél valamivel csinosabb kisvárosi modorral bíró nőt várt, kinél álműveltség fődözi a szöglethez – s talált e helyett egy ragyogó szépséget, a legmíveltebb körökbe való, teljes társalgási otthonossággal bíró nőt, kinek minden szavából ész, olvasottság és nem mindennapi szellem sugárzott. S mindezt egy varróleányban találta föl. Költőnk önkéntelenül gondolkodóba esett, s bármiként hányta velette elméjét, bármiként óhajtott is szabadulni egy gondolattól, az mégis folytonosan üldözte őt s e gondolat – Ida volt. Petőfi, noha igen érezte, nem merte önmaga előtt sem bevallani, hogy Idáért költői lelke egész melegével fölhevült. Költőnk egykorú társai úgy festik, mint a ki a nők társaságát – anélkül, hogy kerülte volna – nem igen kereste, mi azonban legkevésbé mondható félénkségnek. Ő, ki a szabadságot és függetlenséget bálványozva szerette, nehéz bilincseknek tekinté azt a csekély feszséget is, melyet sokszor a legkedélyesebb, legfesztelenebb nők körében is érezni szoktunk. Most azonban kedélye nagy változáson ment keresztül.

Az első látogatás után naponkint elment Idához, s a nő fesztelen kedélyessége – úgy látszott – elfeledteté vele természeti makacsságát, mert napról-napra inkább érezte, hogy boldog, ha e nő körében van, kinek társasága rá nézve lelki gyönyör. Ida, kinek hízelgett az, hogy Magyarország ünnepe költőjét hódolói közé számíthatá, mint eszélyes nő, azon volt, hogy az első látogatás benyomását – mit észrevett – csökkenteni ne engedje, s ezért Petőfi jelenlétében iparkodott a legszeretreméltóbb lenni, mi neki teljesen sikerült is. Petőfi egy kissé szerette Idát – ezt tagadnia többé nem lehetett, de arra a gondolatra, hogy Ida már menyasszony, kedélye mindig elborult. S ha ez a gondolat jutott eszébe, akkor mindig föltette magában, hogy fut Pestre, itt hagyja elféldeni azt, akit nagyon szeretni vél, – de aki már másé. Csakhogy ez az elhatározás mindig csak addig tartott, amíg Ida megszólalt:

- Édes Petőfi!

Ilyenkor azután ismét a hevülő költő volt, ki nem feledni hanem, csak szeretni tud. Petőfi mindig otthonosabbnak érezte magát Idával, s noha nem volt sokszavú ember, különösen nők körében, sohasem történt meg, hogy a társalgás megszakadt volna közöttük. Beszélgettek irodalomról, divatról, könyvekről, s napi eseményekről, szóval mindenről, ami önkénytelenül eszükbe jutott. Csupán szerelméről nem szólt még soha e nő előtt. Azt ugyan elmondta neki sokszor, hogy milyen boldog ember lenne ő, ha ilyen szép, okos kis felesége volna, mint Ida, minő szépen eléldegélnének ők azon a nagy Pesten, ő – t. i. Petőfi – fenn a padlászobában írna verseket, a szerkesztők aranyokkal díjaznák, – kis

felesége pedig a földszinten csinos boltban főkötőket s kalapokat árulna drága pénzért, s így mindketten megélnének boldogul. Szóval, olyan boldogság lenne az, aminő a heledik égben sincs! Természetesen, Ida az ily bohóságokra csak nagyokat nevetett. Petőfi pedig neheztelt, hogy mint lehet az ily igen természetes dolgon nevetni. Egyszer föltette magában, hogy bevallja neki szerelmét – de ez nem ment olyan könnyen, mint eleintén gondolta, – sokáig küzdött afölött, bevallja-e vagy sem, míg végre is a szív lebillentette a habozás serpenyőjét. Egyszerűen s egyenesen megvallotta, hogy szereti. Ida e nyilatkozat hallatára, pillanatnyira elkomolyodott, mintha azt akarta volna Petőfinek mondani: »Nem tudja ön, hogy menyasszony vagyok?« de csakhamar erőt véve magán, a másik pillanatban a kedélyes Ida állt előtte, ki pajzánul mosolygva mondá neki:

– Mától holnapig.  
– Nem, kisasszony, – örökre!  
– Ön tréfál, édes Petőfi?  
– Hogyan képzelheti, hogy egy költő a legszentebb érzellemmel játszik?  
– Ha az érzellemmel nem is, de a nővel igen.  
– De erre okot nem szolgáltatam, hogy kegyed felőlem ilyesmit tegyen föl.  
– A nők sem szolgáltatnak önnek okot arra, hogy ezt írja felőlük: »Szép állat az asszonyi állat, / Szép, de veszedelmes!«, s én úgy hiszem, hogy mi nők mondhatnók ezt inkább a férfiakra, mert a csalódás leggyakrabban minket ér.  
– Kisasszony? – hisz azt egy órült mondja!  
– De az az órült az ön »Órültje«, – s annak eszméi az öné is.  
– Nem, – kisasszony! én a nőket egyaránt tisztetem, s nincs verseimben egy sor sem, melyből az ellenkezőt tudná bebizonyítani, – szólt hévvel Petőfi, kissé sértett önérettel.

– Példul idézhetem ily kezdetű versét: »Oh, az az ostoba falusi nép«... melyben ön oly lekötelezőleg fest minket, kisvárosi és falusi leányokat, midőn így ír: »És a kisasszony milyen kellemetes!«

– Kisasszony! ön kegyetlen irányomban, ön gúnyt űz, s kímélet nélkül főz!  
– Oh, édes Petőfi, önt nem kell főzni, ön már úgyis félig meg van sülvé, – mondá hangosan felkaczagva Ida, miközben Petőfi kezét gyöngéden megfogva, s tükör elé vezette, amelyben, midőn ez belenézett, az utazás alatt kissé megbarnult arcát pillantotta meg. Mindketten elmosolyodtak. Petőfi Ida kezét gyöngéden megszorította, mintegy kifejezve, hogy megértette, s hogy nem haragszik. S azután? Azután még egy párszor ellátogatott Idához, s egy délután tudatta vele, hogy miután másnap reggel elutazik, ez búcsúlátogatása. Úgy váltak el egymástól mint jó barátok. S másnap Petőfi csakugyan elhagyá Losoncot Steller barátjával együtt. Már egy óranegyednyi távolságban hagyták maguk mögött a várost, midőn egy útszéli csárda mellett elhaladva Petőfi »megállj«-t kiáltott a kocsisnak.

– Mi baj? – kérdé Steller.  
– A városban felejtettem a köpönyegem, – felelt nyugodtan Petőfi, mialatt leszállt a kocsiról.  
– Majd visszafordul a kocsis.  
– Nem szükséges, majd csak magam megyek.  
– Igen, de a várost már igen messzire elhagytuk.  
– Nem tesz semmit. – Steller, ismervén Petőfi határozottságát, elhallgatott.

Petőfi pedig haladt a város felé, s midőn az útszéli csárdához ért, – bement. A csárda ablakában gyönyörű fehér rózsák nyíltak. Ezekből a legszebbiket megvette, s azután egyenesen a városnak tartott, s oda beérve, Ida lakása felé irányzta lépteit. Bekopogtatott. Ida éppen a múlt napok eseményei fölött gondolkodott, melyeket oly különös álomszerűnek talált, midőn merengéséből a kopogtatásra felriadt.

– Szabad! – kiáltá. Az ajtó kinyílt, s Ida, meglepetve, Petőfit látta maga előtt, rózsával kezében.  
– Ön mégsem utazott el? – kérdé, néhány lépést előre téve.  
– Igen, hanem ezt a fehér rózsát még el akartam önnek emlékül hozni. Isten önnel! – Azzal megfordult s távozott. Ida pedig nem tudta mire vélni a dolgot, most még álomszerűbbnek látta mindazt, ami vele két hét óta történt, s csak midőn véletlenül a fehér rózsára esett tekintete, látta, hogy talán minden való volt! Az a rózsza még mást is bizonyított, s Ida leolvasta róla. – Ez az ember igazán szeretett, – de én menyasszony vagyok, nekünk válnunk kellett.

Midőn Petőfi egy órai gyaloglás után visszatért a kocsihoz, barátja, – látván, hogy üresen jön, – kíváncsian kérdé tőle:  
– Hát a köpönyeged hol van?  
– Nem is volt, – válaszolt röviden Petőfi, szó nélkül a kocsiba ülve, s a kocsi tova robogott.

A fiatal ügyvéd pedig néhány hét múlva nejeének – Idának – asztalkájára egy divatlapot tett, melyben a következő költemény volt Petőfitől: »A varróleány«...

Petőfi losonci tartózkodásának és elutazásának körülményeit Kálniczky a költő saját leírásához képest – alaposan kiszínezte. Vagy tán Petőfi szándékosan hallgatta el érzelmei fellobbanását és a varróleány elutasító magatartását? Ki tud-

ja? Mindenesetre figyelemreméltó, hogy az *Úti jegyzetek*ben egy szóval sem említi a szép losonci varróleányt.

Mint ahogy a „szemkaparó kis leány”-ról is megfeledezett. Ezt a losonci Petőfi-anekdotát **Margócsy József**

(1837–1917), losonci evangélikus lelkész, esperes (aki évtizedeken át dolgozott Petőfi verseinek szlovák nyelvre való lefordításán) adta közre, ugyancsak a *Losoncz és Vidéke* c. lapban (1899. augusztus 13.):

### „Petőfi és a szemkaparó kis leány

*Meg van Petőfiről írva, hogy Losoncon veszedelmes szemekbe tekintetett, hogy azok elbájolták, hogy azok bűvös hatása költemények írására hangolták. A mi nincs róla eddig megírva, az azon veszedelem, melyben ugyancsak az itt töltött napokban az ő saját szemei forogtak.*

1854-ben a mostani Kossuth-utcai (akkor új utcai, **Kovács János**-féle), most **Kohn Adolf** szappanos háza előrszéiben **Guoth** nevű katona, élmező megyei biztos lakott. Ennek neje **Plachy Lujza**, ebeczki származású uriasszony volt, a kinek hűgát, Plachy Vilmát az említett év elején Steller Antal losonczai ügyvéd jegyezte el. Minthogy Petőfi Sándor, ekkor már országos hírnévű költő, ez évben Steller Antal barátjának látogatására Losoncra jött, s e látogatás az itt tapasztalt magyar vendégszeretet következtében két hétre nyúlt ki: mi természetesebb, mint hogy Steller Petőfit jegyesének mindjárt az első napokban bemutatta, s hogy Guothék házában két heti itt időzése alatt többször újította meg látogatását. Hogy ily alkalmakkor másokat is ott talált, s hogy Guothék jó ismerősei keresték is az alkalmat, hogy a híres költőt ott színről színre láthassák, azt mindenki elképzelheti.

Guothékkal szemben, az utca másik oldalán lakott a Margócsy család. A családfő iparos léte is, akkoriban kiváló műveltségénél fogva mely miatt nem csekély tiszteletnek örvendett, de főként a Plachy-családhoz való viszonyánál fogva (lévén a családnak papja Ebeczken **Biszkup Náthán**, a Margócsy nejeinek bátyja) mint jó ismerősök, naponként látogatták egymást. E viszony következtében történt, hogy Plachy Vilma, Steller jegyese a Margócsy-családhoz is átment.

Minthogy pedig Petőfinek Losoncon való időzése a nyári hónapok egyikére esett, a mikor mindenki jobban érzi magát az udvar hűsében, mint a szobában, – a látogatás színhelye az udvar volt, a hol Petőfi ülőhelyül a zöld hantokból alkotott gyepmaglagon választotta.

Nemcsak az idősebbek szeme, hanem a gyermekeké is az új látogatót csüngött. De Petőfi is mindent megfigyelt. Lehetetlen volt szemügyre nem vennie a család akkori hat éves leánykáját: a virgonc, a bátor, a settenkedő Juliskát. Oly kedvesnek, csókolni valónak találta, hogy magához emelte, térdére ültette s meg akarta csókolni. De íme, az eddigi simulékony, szelíd leányka egyszerre vaddá változott. Nem engedte magát megcsókolni, s a csók ellen nagy hirtelen azzal tiltakozott, hogy körmeivel Petőfi szeméinek esett, mintha azokat ki akarná vájni.

Petőfi nagyot nézett, elcsudálkozott e megmagyarázhatatlan gyors változáson, vadságon.

Ez élő tiltakozás még is annyira tetszett neki, hogy így szólt: »De szeretném ezt a kis lányt tizenhat éves korában látni!«

A kis leány anyja szükségesnek látta felvilágosításul a dolgot a következőleg megmagyarázni.

Laktak nálunk jogászok (akkor **Goldberger Kálmán**, **Bende Sándor**, **Pajor Pista**), kik gyakran csókolják a kicsikét, minthogy pedig nagy dohányosok, oly dohányszagú a leányka arca csókjaiktól, hogy annak kikerüléseül azt mondtam neki: »Megverlek, ha, mikor csókolni akarnak, ki nem kaparod ezeknek a csúnyáknak a szeméit.« Nem hittem, kedves Petőfi, hogy kis leányom önt jogásznak fogja nézni. Csak jöjjön akkor is, ha tizenhat éves lesz a Juliska, és addig is, és ezután, hiszem, hogy a leányka megtanul külömbiséget tenni Petőfi és a csúf jogászok közt.

A Juliska Isten kegyelméből tizenhat éves is lett, menyecske is lett, mégpedig az egykor Petőfi szülőhelyének tartott Kecskeméten, s a férje szintén **Sándor (Sántha)** lett; de Petőfi csak nem jött többé vissza sem Losoncra, sem Kecskemétre.”

Petőfi jellemzően szubjektív hangvételű, rapszodikus csapongó útirajzain nem kérhetjük számon egy tényeket rögzítő útinapló pontosságát, hiszen nem ezzel a szándékkal írta őket. Így például nem tartotta fontosnak megemlíteni a losonci református líceumban tett látogatását, illetve ezzel kapcsolatban az általa nagyrabecsült Homokay Pállal való találkozását sem. Erre egyébként utalt Latkóczy Mihály már idézett emléktáblaavató beszédében. Az akkortájt virágkorát élő losonci iskola „szónoklat-költészet tanszékének“ neves tanára volt Homokay, aki 1840-ben *Nyelvművelő Társaság*-ot vezetett Losoncon és könyvet írt a költészetéről, mely Petőfire is nagy hatással volt. Két évtizedes losonci működés után Kecskemétre költözött, ott is halt meg. Munkásságáról az a **Bulcsu Károly** (1823-1865) emlékezett meg írásban (*Homokay*

*Pál emlékezete*, Kecskemét 1858), aki 1853-ban Homokay nyomába lépett a losonci gimnáziumban. A versbe szedett nekrológban, Petőfi nevének említése nélkül ugyan, de egyértelműen a költő és Homokay losonci találkozására utal:

„...S lőn szép jutalma. Az elvázott költő, / Nagy költőnk egykor lakába fordultan / Megszoritá kezét, így rázva meg: / „Uram! könyvéből én sokat tanultam.”

Petőfi fentiekben taglalt losonci tartózkodását két év múlva egy rövidebb losonci látogatás követte. Az 1847. július 6-án, Bejében – Tompa Mihály paplakában – keltezett *Utli levél*-ben tesz erről említést:

„Losonczon meglátogattam a kis Vilmát, kit ezelőtt két évvel itt jártamban testvéremnek fogadtam. Most is olly jó, most is olly szép, mint akkor volt; férje pedig

*most is olyan golyhó, mint akkor volt, s ezt látni nagyon örültem, mert meggyőzött afelől, hogy mégsem igen igaz, amit úgy beszélnek, hogy a házasság tönkre teszi az embert.”*

Négy évet adott még a sors Petőfi Sándornak a losonciak számára oly emlékezetes első látogatás után: élete legszebb, legtermékenyebb négy évét, a nagy – házasságba torkolló – szerelem, a nagy szerelmes versek éveit és a nagy – szabadságharcba torkolló – forradalom, a nagy forradalmi versek éveit.

Ugyancsak négy éve maradt még a Petőfi által megismert régi Losoncnak is. Egy héttel a költő segesvári eltűnése után eltűnt az egykoron „mulatságos kis város” is, elpusztították a Habsburg-uralom segítségére siető orosz cár csapatai...

\*

Közel fél évszázadon át háborítatlanul hirdette Petőfi Sándor losonci látogatásának tényét az 1899-ben elhelyezett emléktábla. Szeretettel és büszkeséggel tekintettek fel reá, alkalmanként meg is koszorúzták a losonciak. 1945-ben viszont minden, ami a város magyar múltjára emlékeztetett, szálka lett az új hatalom szemében. A magyar, de egyúttal a világirodalom költőóriásának emléktábláját, csakúgy mint Losonc nagy szülőfőnökének, **Kármán József**nek az emlékeit is eltávolították...

A hontalanság éveiben megtizedelt, megfélemlített losonci magyarság szellemi feltámadása Petőfi jegyében kezdődött meg. Az 1949-ben megalakult Csemadok-szervezet színjászó csoportja **Böszörményi László**, ref. lelkész rendezte Petőfi-esttel lépett először a nyilvánosság elé. 1950 tavaszán a *Vigadó* ismét magyar szótól volt hangos. Szavalókórus dübörögte, hogy: „*Habár fölül a gálya, / S alul a víznek árja, / Azért a víz az úr!*”

A költő losonci látogatása 105-ik évfordulójára sikerült elérnie a helyi Csemadok vezetőségének, hogy visszahelyezzék az eltávolított Petőfi-emléktáblát, mégpedig ünnepélyesen – persze az 1950-es évek ideológiájára jellemző külsőségek közepette... 1950. július 30-án az apátfalusi posztógyár fúvószenekara kíséretével vonult fel a város lakossága a fellobogózott „*Petőfi-ház*” előtti emelvényhez, ahol **Nagy István**, a Csemadok helyi csoportjának elnöke nyitotta meg az ünnepélyt. A Csemadok központi vezetőségét **Pathó Károly** képviselte. Beszédet mondtak – saját szájjuk szerint persze – a helyi, járási és kerületi párt- és állami vezetés képviselői is. (Vajon hol forgott Petőfi sírjában?) Az emléktábla leleplezése után, amit – a Csemadok-krónika szerint – a „*nagyszámú jelenlévő nagy lelkesedéssel fogadott*” – elhangzott Petőfi *A szabadsághoz* c. verse szlovák nyelven, az *Egy gondolat bánt engemet...* – kezdetű pedig magyar nyelven, **Dedák Sándor** előadásában. A Csemadok 80 tagú vegyeskarának énekével ért véget az emléktábla újraavatása. Az ünnepély a Városháza nagytermében kultúrműsorral folytatódott.

Négy év múlva ismét Petőfi dobogtatta meg a losonci magyar szíveket, és borzolta fel a pártkedélyeket! 1954. október 8-án a Csemadok színjátszócsoportha **Herzogné Kovács Kató** rendezésében bemutatta a *János vitézt*, Petőfi remekművének **Kacsóh Pongrác** és **Heltai Jenő** általi feldolgozását. A daljátéknak óriási sikere volt, tízszer került színre a Vigadóban. Szívdobogtató, torokszorító, felejthetetlen élményt jelentett az a pillanat, amikor a huszárok behozták a színpadra a piros-fehér-zöld lobogót. Az előadás kirobbanó sikere felkeltette a teljhatalmú párt „érdeklődését” is. *Szlovákia Kommunista Pártja* központi bizottsága is foglalkozott az „ügy”-gyel, a Csemadok munkáját értékelő jelentésben elretentő példaként szerepel a losonci János vitéz-előadás, mely „*a magyar nemzetiségű lakosság körében a magyar burzsoá nacionalizmus megnyilvánulásait váltotta ki, [...] a darab színrevitele kispolgári elemeket aktivizált, akik a Csemadokot saját céljaikra akarják kihasználni.*”

A legfelsőbb pártvezetés rádöbrent, hogy az általa is támogatott Csemadok kicsúszott a kezéből és a helyi csoportok elszánt, lelkes munkájában – Losoncon és országszerte – tulajdonképpen a szlovákiai magyarok tudatos önszerveződése indult el, megkezdődött az anyanyelv, a magyar identitás megőrzéséért, a megmaradásért azóta is folyó küzdelem! Losoncon mindez Petőfivel kezdődött. A folytatásban is jelen volt és van Petőfi Sándor: az ő örökszép versei is táplálták a losonci magyarság öntudatát az elmúlt hat és fél évtizedben. Számtalan Petőfi-vers hangzott el kicsik és nagyok szájából, szavalóversenyeken, különféle Csemadok rendezvényeken. Emlékezetes marad például **Galán Géza** színművész 1978-as Petőfi-műsora, az 1983-as *Petőfi-Madách-emlékest* és az 1990 márciusában bemutatott *Petőfi Losoncon* c. összeállítás, mely a felelevenítette a költő látogatását a Csemadok-székház színpadán.

Petőfi Sándor 170 évvel ezelőtti felvidéki utazására emlékezve, reméljük, hogy „dicső neve” a költőnek Pozsonytól – Losoncon át – Ágcsernyőig „soká, örökkön él!”

#### IRODALOM, FORRÁSOK

Losonc és Vidéke 1899 / 29,30,31,32,33

Petőfi Sándor: *Útirajzok*, Helikon Budapest, 1982

Petőfi Sándor összes költeményei, Szépirodalmi Könyvkiadó Budapest, 1966

Bulcsu Károly: Homokay Pál emlékezete. Kecskemét, 1858

A Csemadok losonci alapszervezete krónikája

Zsupos Zoltán

## A nemzetőrség és a honvédség szervezése, tevékenysége Gömör megyében 1848-ban

### 5. A gyalogos nemzetőrség összeírása

1848 júniusában és júliusában teljes erővel folyt a nemzetőrség összeírása, a kiképzés és vezetés személyi feltételeinek megteremtése, továbbá a nemzetőrség felszerelésének, fegyverzetének beszerzése.

**Gedeon Miklós** őrnagy 1848. június 19-én nádori rendelettel Rozsnyó város és környékére „egy gyalog nemzetőrségi zászlóalj parancsnokául” neveztetett ki.<sup>1</sup> A hírt hivatalosan **Mészáros Lázár** hadügyminiszter július 7-én kelt levelében közölte a megyével, azt a kinevezési oklevél felolvasásával Rimaszombatban az augusztus elsején megkezdett választmányi ülésen hirdették ki.<sup>2</sup>

A frissen kinevezett, Pesten tartózkodó parancsnok rövid időn belül azzal a kéréssel fordult az Országos Nemzeti Őrsereg Tanácsához, hogy munkáját segédtsztként a rozsnyói, ott népszerűséggel bíró **Senovits Frigyes**, a honvéd 9-ik zászlóalj főhadnagya segíthesse:

*A Gömöri megyei nemzeti őrsereg parancsnoka, Gedeon őrnagy*

*Az Országos Nemzeti Őrsereg tisztelt Tanácsához!*

*Pest, június 27-én 1848.*

*helyben*

*Miután alul írt, új rendeltetése helyére minél előbb elmenni, és a zászlóalj szervezését létesíteni kívánna, segédtsztre szüksége lévén, a tisztelt Tanácsot alázatosan megkéri, hogy a honvéd 9-ik zászlóaljhoz mint főhadnagy kinevezett Senovits Frigyes a Gömöri nemzeti őrsereghez mint segédtsztként állal tenni méltóztassék.*

*Ezen kérés támogatásául szolgálhat azon körülmény: hogy fent nevezett egyén, a segédtsztki tulajdonokon kívül, az illető vidéken, mint szülőhelyén, népszerűséggel is bír.*

*Gedeon Miklós őrnagy<sup>3</sup>*

Egy 1848. június 28-i dátummal Gömör megyéből írt, a Közlönyben 1848. július 5-én megjelent tudósítás szerint: „Nemzetőrségünk 9000 főből áll, ezen kívül 80 huszár...”<sup>4</sup> Ez a szám néhány fő eltéréssel megegyezik azzal, amiről a megye 1848. július 3-ik s több napjain tartott állandó bizottmányi ülésén elhangzott jelentés tudósít:

*„Elnök alispán bemutatta a Kishonti második és Serki harmadik szakasz, úgy Tiszolc és Pelsőc városokban levő nemzetőrök már valahára szokott módon beküldött összeírását. [Végzés] A hadügyi miniszternek, miszerint már ezeknél összesen 9084 számra telnek nemzetőreink, felterjesztendő.”<sup>5</sup>*

A Pesten tartózkodó **Almásy Albert** százados 1848. július 4-én írt levelet az Országos Nemzetőrségi Hadita-

nácsnak, amelyben „egy gömöri törzstisztségre leendő előterjesztés[ért] és kinevezésért” folyamodott:

*„Tisztelt Nemzetőrségi Haditanács!*

*Alulírt, a Württemberg cs. k. gyalog ezrednél mint közember és kadét fél, - Albert Gyulay 21-ik cs. k. gyalog ezrednél négy évig mint őrmester, - a cs. k. Schwarzenberg 2-ik Dsidás ezredben mint hadnagy hat évig szolgálván, mint legöregebb hadnagy, főhadnagy címmel családi viszonyaim miatt kiléptem.*

*Hazám legutóbbi viszonyai s honfiai kívánságára a Gömör megyei lovas nemzetőrseregben százados kapitány lettem, s mint olyan, ottan századom elrendezése és betanításával mai napig működtem.*

*Tekintetes Gömör megye, s egy ottan most újont alakuló gyalog zászlóalj felszólítására folyamodom a tisztelt Haditanácshoz, hogy engem ezen zászlóaljhoz megkívántató törzstisztségre kegyesen érdemesíteni, s Őfelségének előterjeszteni kegyeskedjen.*

*Pesten, 4-ik júliusban 1848.*

*Gróf Almásy Bertalan<sup>6</sup> nemzetőrségi százados lakása Gömör megyében Serkén<sup>7</sup>*

Almásy Albert kérését előzetesen - amint írja - egyeztetette **Szentiványi Károllyal**, Gömör megye főispánjával, aki Pesten írt levelet **Baldacci Emanuel** ezredeshez:

*„Báró Baldacci Emanuel ezredes úrnak!*

*Gedeon Miklós úr ki van ugyan nevezve Gömör vármegyébe nemzetőrségi őrnagynak, de Gömör megyében a nemzeti őrsereg száma a 10 000-et megközelíti, lehetetlen tehát, hogy egy őrnagy megfeszített erővel is a feladatnak megfelelhessen. Kerülhetetlenül szükséges a gyalogos sereghez még egy őrnagynak kinevezése.*

*Gróf Almásy Albert a megyében lakik, bírja a bizodalmat; szolgált, mint főtiszt úgy a sor-, mint a lovas katonaságnál; elegendő kiképzettséggel bír; azért hivatalosan kérem ezredes urat, méltóztassék a fentebbi körülményeknél fogva Gróf Almásy Albertnek a Gömör megyei gyalog őrsereghez őrnagynak leendő kinevezését eszközölni.*

*Költ Pesten, július 8-kán 1848.*

*Szentiványi Károly, Gömör megye főispánja<sup>8</sup>*

Almásy Albert Gömör megyében Rimaszombatban is támogatásra lelt. A rimaszombati nemzetőrség képviselői 1848. július 9-én írtak levele **Szentmiklós Antal**hoz, Gömör megye első alispánjához:

„Tisztelt Első Alispán Úr!

A Hazát minden oldalról környező ezer bajok szükségessé teszik, hogy a nemzetőrök, kikben legtöbb alkotmányos biztosíték van, sürgetőleg minden fegyvergyakorlatokra kitanúttassanak, s katonailag rendszeresítsenek. E cél elérése által lelkesítve, óhajtjuk, hogy Gömör alsó része, jelesen Rimaszombat vidékén a nemzetőrök mielőbb egy őrnagyot nyerjenek, közös óhajtasunk e tekintetben az volna, hogy gróf Almásy Albert, ki 6 évig gyalog, 6 évig lovas katonai szolgálatban volt, körünkben lakik, hazafiúsága, tiszta, becsületes jellemzőségeiről ismeretes, Gömör megye Rimaszombat vidékén lakó nemzetőrök őrnagyává nevezessék.

Gömör 9084 számból álló nemzetőrei úgy hisszük több őrnagyokat fognak kapni. Ezen okból, miután Gömörben vidékünkön van legtöbb nemzetőr, és ezek mindnyájan osztják ezen nézetünket nem csak, de Almásy Albert őrnagyságra való kinevezését szívből óhajtják, tisztelettel kérjük meg tisztelt első alispán urat, hogy ezen kérelmünket saját véleményének is – mely miénkkel bizonyosan egyezend – nyilvánításával a hadügyminiszterhez ajánlólag felterjeszteni szíveskedjék.

Kelt Rimaszombatban 1848. július 9-én.

Tisztelt Első Alispán Úr alázatos szolgálói

**Győry Dániel**, rimaszombati n[emzet]ő[r] 1-ső század kapitánya, **Miklovics Ferenc**, rimaszombati n[emzet]ő[r] 2-ik század kapitánya, **Bronts János**, rimaszombati n[emzet]ő[r] 2-ik század főhadnagya, **Soós József** főhadnagy, **Dapsy Frigyes** alhadnagy, **Katinszky Gusztáv** nemzetőr alhadnagy, **Kesztnér Ferenc** nemzetőr orvos, **Huszth János** hadügyész, **Malatinszky István** irodai igazgató, **Hudoba Károly** őrmester, **Szabó György** káplár, **Papp Sámuel** nemzetőr, **Vicziány József** nemzetőr, **Samarjay József** nemzetőr, **Vozáry Lajos** nemzetőr, **Kratoschmar Adolph**, **Széplaki Lajos** nemzetőr, **Benyo József** káplár, **Findura Pál**, **Benyo Lajos** káplár, **Simonka József**, **Smál József**, **Harmatzy Lajos**, **Kujnis Lajos**, **Osvald Samu**, **Ballus Endre**, **Miskolczy István**, **Markovics Pál**.

És az egész 486 tagból álló rimaszombati nemzetőrség nevében, kik egyenként gróf Almásy Albert őrnagyságra való kinevezetése mellett nyilatkoztak, s engem, alól írottat ennek idejegyzésére felhatalmaztak.

**Győry**<sup>9</sup> százados<sup>10</sup>

A fenti sorokat Szentmiklóssy Antal saját támogatásával, 1848. július 11-én írt levelével terjesztette fel **Batthyány Lajos** miniszterelnökhöz:

„1848. július 11-én, Uzapanyit.

Tisztelt Miniszterelnök Úr!

Az ide ./ alatti csatolt kérelemlevél, a rimaszombati 486 tagból álló nemzetőrség nevében, oly célból ada-

tott be hivatalomnak, hogy azt Miniszterelnök Úrhoz, gróf Almásy Albertnek, Gömör alsó vidékén őrnagyságra való kinevezetéseért ajánlólag felterjesszem. Annál örömebb teljesítem pedig e kötelességet, minél inkább meg vagyok magam is győződve arról, hogy említett gróf Almásy Albertnek, ki hat évig lovas, hat évig pedig gyalog rendes katonai szolgálatban volt, őrnagyságra való kinevezetése által mind a nemzetőrség célszerű rendben tartása, mind pedig a kölcsönös bizalom, mely szükséges, hogy a főbb tiszt és nemzetőrök között legyen, utólérelhetik. Én is hát egyrészt úgy, mint Gömör megye első alispánja, másrészt úgy, mint a vidékembeli nemzetőrök századosa, kezet fogván a rimaszombati hazafias érzelmű nemzetőrökkel, tisztelettel kérem meg t. c. Miniszterelnök Urat, hogy Gömör alsó, vagyis rimaszombati vidékére gróf Almásy Albert, tiszta hazafiúság és becsületeségről ismert honpolgárt, őrnaggyá kinevezeteni s illetőleg nevezni, s ezáltal számos honpolgárok szíves óhajtasát teljesíteni hova elébb kegyeskedjék.

Hazafiúi tisztelettel maradván

Tisztelt Miniszterelnök Úr alázatos szolgálója

Szentmiklóssy Antal, Gömör megyei első alispán<sup>11</sup>

A kérés mellé a megye országgyűlési képviselői is felsorakoztak, 1848. július 17-kén, Pesten Batthyány Lajos miniszterelnökhöz írt levelükkel:

„Miniszterelnök Úr!

Anélkül, hogy eljárásának irányt kívánnánk adni, – az ügynek vélünk szolgálatot tenni, midőn azon hitünket jelentjük ki – hogy Gróf Almásy Albertnek, mint a Gömör megyei lovas őrsereg közakarattal elválasztott századosának a Gömör megyei őrsereg őrnagyává kinevezetése által a közvélemény leginkább fogna azon megyében teljesíttetni.

Akik egyébiránt tisztelettel maradtunk Pesten július 17-én 1848. esztendőben.

Miniszterelnök Úrnak alázatos szolgálói

**Kubinyi Rudolf**, **Bodon Ábrahám**,

**Hevessy Bertalan**, **Nagy Sámuel**,

**Ragályi Ferdinánd**, **Kubinyi Ödön**

képviselők Gömör megyéből<sup>12</sup>

Gróf Almásy Albert (Bertalan) őrnagyot 1848. július 21-én Gömör megyében „nemzetőrség tiszti hivatalra” nevezték ki.<sup>13</sup> Ő segédtisztként **Okolitsányi Lajos** volt lovassági őrmestert kérte maga mellé:

„Tisztelt Országos Nemzetőrségi Haditanács!

Gömör megyéhez nemzetőrség tiszti hivatalra neveztettem, amely hivatal mellé elkerülhetetlenül segédtisztnek Okolitsányi Lajost – aki a Főherceg **Estei Ferdinánd** lovas ezrednél mint kormányzó őrmeester, úgy szinte e megyében alakított lovas nemzetőrségben megválasztott őrmestert ideiglenesen magam mellé

vévén, kit mint ügyes, alkalmatost úgy a lovas, mint a gyalogság fegyveres gyakorlatban elegendő ügyességet mutatott -, használtam. Bizonyítom, egyszersmind kérem a tisztelt Országos Nemzetőrségi Haditanácsot, hogy ezen alkalmas egyént, kit már a fent kített sorkatonaságnál is ösmervén, magát jelesen és kitünőképpen viselvén, mellém segéd tisztnek hadnagyi ranggal kinevezni kegyesen méltóztatna.

Mely ebbéli kérésem után egész tisztelettel maradván Serkében július 31-dikén 1848.

Tisztelt Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak alá-  
zatos szolgálója

Gr. Almásy Albert őrnagy<sup>14</sup>

Egyúttal az érintett is megírta és elküldte kérelmét az Országos Nemzetőrségi Haditanácshoz:

„Tisztelt Országos Nemzetőrségi Haditanács!

Már öt éve annak, hogy katonai pályámat elhagyván, ahol hét éveket az Esterházyi lovasezrednél szolgáltam, - első évben, mint tizedes máris a százados Kormányzó által az irodába felvettem írónaknak, ahol is csakhamar a Nemes Ezredtől kormányzói őrmesternek választattam, magamnak míveltséget, tudományt a katonai fokban bőven szerzeltem, ellevén pedig az alku idő, búcsú levél által a Nemes Ezredtől hazabocsátattam.

Ezeknek folytán bátor vagyok folyamodásommal a tisztelt Országos Nemzetőrségi Haditanácshoz járulni, miszerint engemet mostani katonai időszakban Gömör megye lovasságai által újont megválasztott első őrmesterét ugyan megyénkben Gróf Almásy Albert, nemzetőrséghez kinevezendő törzstiszt melletti segéd-tiszti állomással kegyesen kinevezni.

Egész tisztelettel maradtam. Serkében, július hó 31-én 1848.

Tisztelt Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak alá-  
zatos szolgálója

Okolitsányi Lajos őrmester<sup>15</sup>

Aznap, amikor gróf Almásy Albert őrnagy Rimaszombatba és környékére megkapta kinevezését, Gedeon Miklós, a Gömör megyei nemzeti őrsereg Rozsnyóra és környékére kinevezett parancsnoka a zászlóalj szervezésére vonatkozóan kért utasítást az Országos Nemzeti Őrsereg Tanácsától:

„A Gömöri nemzeti őrsereg I-ső zászlóalj Parancsnoksága

Az Országos Nemzeti Őrsereg Tanácsához!

Rozsnyón, 1848. július 21-én

Pesten.

Rendelgetésem helyére érkezvén, legelső teendőimnek véltem az összeírási lajstrom megtekintése által

zászlóalj szervezéséhez, magamnak irányt szerezhetni; mely végre az illető alispán úrral értekezvén tudomásomra jutott: hogy Gömör és Kishont megyében a nemzetőrsereg száma 10.600-at meghalad, ide értvén körülbelül azon 800 egyént, mely habár az előírt kvalifikáció hiányával is, önkéntes ajánlatok folytán a hatóság által a többiek sorába felvételtek.

Minthogy azonban a Közlöny egyik utolsó számaiban az rendeltetik, hogy a zászlóalj állománya nem 2400-ra, mint az utasításban volt kiadva, hanem 3000-tól egész 6000-ig határozatlik, ezennel az Országos Nemzeti Őrsereg Tanácsot alázatosan megkérem, ne terheltesék minél előbb nekem abbéli rendeletét tudomra adni, vajon Gömör megyében két vagy három zászlóaljat szándékozik alakítani?, hogy ennek következtében hivatalos működésemet megkezdhetvén, zászlóalj szervezését eszközölhessem.

Gedeon őrnagy<sup>16</sup>

A válasz hamarosan megérkezett, amely szerint a két őrnagy - egymással egyetértve, vagyis egyeztetve -, két zászlóaljra ossza fel Gömör megye gyalogos nemzetőrségét.

„Pest, július 26-án 1848.

Gedeon Miklós Gömör megyei őrnagynak.

Amennyiben egy megyében létező nemzetőrségnek több zászlóaljakra felosztása - jelen időben csak az álladalom kiadásait terhelné, oda utasítandó Ön, hogy Gömör megyében összeírt gyalog nemzetőröket két zászlóaljra felosztván - illető másik őrnagy s parancsnokkal egyetértőleg felosztván -: rendezési és kormányzati működésüket sietve kezdjék meg.”<sup>17</sup>

Abba, hogy milyen volt Rimaszombatban a lakosság és a nemzetőrség hangulata a júliusi napokban, a Közlönyben megjelent tudósítás segítségével pillanthatunk be:

„1848. július 16. Gömörből. Rimaszombat hazaszerető polgárai folyó esztendő július 14. és 15-én a testvériség legszebb öröm napját ünnepelték. A Vilmos magyar huszárezred egyik százada **Répási Mihály** őrnagy vezetése alatt várátván e városban, már a polgárok jó előre általános lelkesedéssel óhajták a perc elérkezését, hogy a derék ezred 2 napig náluk szállásolando 1-ső százada, s ezáltal minden, hazáját s királyát szerető magyar katona iránt testvéri őszinte érzelmüket kijelenthessék. Végre július 14-én reggel eljött az alkalom, a derék század vitéz honpolgáiraival testvéri kezet szoríthatni. A felállított polgári gyalog nemzetőrsereg két százada zeneszó mellett harsány éljenekkel fogadta a magyar lovas századot, mely azt mindannyiszor „éljen a magyar haza! éljen a rimaszombati nemzetőrség!” kiáltásokkal viszonzta; **Győry Dániel** százados pedig az őrsereg és minden polgárok nevében testvéreleg üdvözölte a század vitéz fiait; elmondá, hogy a ma-

gyarnak Isten után csak önmagában lehet bizodalma, az egyetértés óriás erejével, a lelkesedés és kitartás hatalmas karjával védeni meg a vésszel fenyegetett drága hont. Mire nyugodt, de férfias hangon az őrnagy válaszolt, röviden, mert hazafi érzelmei elfojták szavait; de e pillanatban szemeiben könnycseppek ragyogtak; benne, mint a lélek tükörében, az erőteljes ősz bajnok lángoló honszeretete magasztosan tündöklött fel. Kegyeletes hallgatagság követte e megható jelenetet, könnyezett sor- és polgárkatona, könnyezett a nagyszámú nézőközönség, míg egyszerre „éljen a haza! éljen Répási őrnagy!” dörgő kiáltásokban tört ki a leírhatatlan lelkesedés. Ily jelenetek után a hideg számító sem eshetnék kétségbe a haza sorsa felett. Két napig voltak e derék vitézek Rimaszombaton, kiknek szíves fogadtatásuk miatt, vetélkedtek egymás között a derék vendégszerető polgárok. A népkert- és táncteremben ünnepélyes lakomák rendeztek. **Deák János** és **Miskei** közvitéztek által több hontidalok szavaltattak el, s ez utolsó midőn **Vörösmarty** szövegét elmondá, így szólott, »Uraim! mi nem csak szóval, de tettel is készen vagyunk élni és halni a magyar hazáért, bátran megyünk a harcmezőre, mert tudjuk, hogy Répási Mihály őrnagyunk vagy győzelemre, vagy dicsőséges halálra vezetend bennünket.« Méltó megemlíteni a helvét hitvallásúak esperese **Terhes Sámuelnek** ez alkalommal többek között mondott egy eredeti harcra lelkesítő toasztját is: »Uraim! – szólott az egykori insurrectionalis ezred paterje – menjünk (tudniillik az illírek ellen) el mind, vágjuk le mind, s jöjjünk haza mind« stb.

A Vilmos magyar huszárezred 1-ső századára nézve tudósító elmondhatja, miképp az őrnagytól kezdve az utolsó közvitézéig, büszke lehet reájuk a haza. Az őrnagy maga derék, rendszerető katona, alkotmányt és királyt tisztelő igaz honpolgár. Az alkotmányos seregeknél oly vezérekre van szükség, kiknek hazafűsága, haza iránti hűsége rendületlenül áll a vész napjaiban.

Július 16-án reggel indultak tovább a derék magyar katonák, nagy eső szakadásban kísérte el őket a nemzetőrség és a Sándor huszárezredbeli hadfogadó tiszt, zeneszó mellett, nevükben Miklovics Ferenc 2-dik századbeli százados mondta el a búcsú-istenhozzádot. Éljenek a huszárok!

E hó elején tartott választmányi üléseinkben több megyei hivatalok töltettek be. Kishonti járásban főszolgabírónak **Széplaki Lajos**, Putnokiban **Szontagh Bertalan**, tiszti főügyésznek **Miklovics Ferenc**, alügyésznek pedig **Stimmel Soma** és **Huszt János** választottak meg.

Megyénkben eddigelé csend van; egyedül azon körülmény támaszt méltó aggodalmat bennünk, hogy számos bányatulajdonosaink a bányadolgoztatással, miután a sok ezereket érő készleteknek, vas, réz, kobaldban vevői nincsenek, ez idő szerint felhagyni szándékoznak – miből azon következtetést lehet vonni, hogy ezerekre menő bányászok, fuvarosok és szénégetők maradván kenyér nélkül, az elégtelenség könnyen zavarokat idézhet elő.

Gömörben a haza oltárára tett ajánlatoknak, kölcsön, arany és ezüst szereken kívül, eddig bejött készpénz-összege futólagos értesítés szerint 26 ezer pengőforintokra rúg.

Egyik vállalkozó gyárosunk, fegyverkészítésre szükséges egyéneket szerzendő, jelenleg Brüsszelben van.<sup>18</sup>

Júliusban a megye tisztségviselői folytatták mindennapi teendőiket, a szolgabírák elsősorban a nemzetőrség szervezését irányították. A táblázatban a nemzetőrség rendezésekor, nemzetőrség alakításakor bejegyzéseken kívül, a hivatalból és a hivatalos foglalatosságomban bejegyzések döntő részben szintén a nemzetőrség szervezésével kapcsolatos tevékenységről tudósítanak. Fáy Gusztáv másodalispán, aki a megyében a nemzetőrség szervezését irányította, júliusban 9 napot töltött az ezzel kapcsolatos utazások alkalmával a megye különböző településein.

<b>Fabricius Valér</b> szolgabíró		
1848. július 1.	Rozsnyótól Váraljáig és vissza	hivatalból
1848. július 1.	Rozsnyótól Szalócig és vissza	ajánlatok gyűjtése
1848. július 5.	Rozsnyótól Veszverésig és vissza	hivatalból
1848. július 12.	Rozsnyótól Dobsináig és vissza	hivatalból
1848. július 17.	Rozsnyótól Betlérig és vissza	hivatalból
1848. július 20.	Rozsnyótól Szalócig és vissza	hivatalból
1848. július 22.	Rozsnyótól Betlérig és vissza	hivatalból
1848. július 23.	Rozsnyótól Henckóig és vissza	hivatalból
1848. július 24.	Rozsnyótól Berzétéig és vissza	hivatalból
<b>Fasko József</b> főesküdt		
1848. július 27.	Csetnekről Kuntaplocáig, vissza	főszolgabírói hivatalnál lévén
<b>Fáy Gusztáv</b> másodalispán		
1848. július 7.	Jolsvától Nagyrőcéig	nemzetőrség alakításakor

## LÁSSÁTOK, FELEIM!

1848. július 8.	Rócétől Murányig, innen vissza Jolsváig	nemzetőrség rendezése alkalmával
1848. július 8.	Jolsvától Harkácsig	nemzetőrség alakításakor
1848. július 12.	Rimaszombattól Nyustyáig	nemzetőrség alakításakor
1848. július 13.	Nyustyától Tiszolcig	nemzetőrség rendezésekor
1848. július 13.	Muránytól Vöröskőig	nemzetőrség rendezésekor
1848. július 13.	Vöröskőtől Helpáig	nemzetőrség rendezésekor
1848. július 14.	Muránytól Tiszolcig	nemzetőrség rendezésekor
1848. július 14.	Vöröskőtől Murányig	nemzetőrök rendezésekor
1848. július 15.	Tiszolctól Rimabrézóiig	nemzetőrség alakításakor
1848. július 15.	Rimabrézótól Rimaszombatig	nemzetőrség rendezésekor
1848. július 16.	Rimaszombattól Bodollóiig	nemzetőrség alakításakor
1848. július 28.	Rimaszombattól Osgyánig, onnan Ráhóig	nemzetőrség alakításakor
1848. július 29.	Ráhótól Rimaszombatig	nemzetőrség alakításakor
1848. július 29.	Rimaszombattól Bodollóiig	nemzetőrség alakításakor
<b>Hirsch János</b> iktató		
1848. július 15.	Rimaszombattól Uzapanyitig	törvényszékről hazamenet
<b>Huszt János</b> fő közügyész, tiszti közügyész		
1848. július 13.	Rimaszombattól Nagyszuháig, s vissza	kiküldetésből
1848. július 17.	Rimaszombattól Várgedéig	zsellérek panasza elintézésékor
1848. július 22.	Rimaszombattól Bátkáig	zsellérek panasza elintézésékor
1848. július 24.	Rimaszombattól Balogfaláig	kiküldetésből
1848. július 31.	Rimaszombattól Harmacig	kiküldetés következtében
<b>Jánosdeák András</b> biztos		
1848. július 29.	Jolsvától Harkácsig	magtárak vizsgálatakor
<b>Kirinyi János</b> ifj. főszolgabíró		
1848. július 10.	Csetnekről Dobsináig	statáriális tárgyan
1848. július 13.	Dobsinától Csetnekig	statáriális tárgyan
1848. július 24.	Kuntaplocától Csetnekig	gyűlésre menet
1848. július 26.	Csetnekről Sajó, Rédova, Berdárka, vissza	hivatalos járatban
<b>Kovács István</b> rendszerinti esküdt		
1848. július 14.	Rimaszombattól Uzapanyitig	főügyészi kiküldetésből
<b>Lakatos Miklós</b> aljegyző, toborzó főnök		
1848. július 2.	Pelsőctől Sajógömörig	sajógömöri vásárra toborzás végett
1848. július 5.	Pelsőctől Rozsnyóig	sajógömöri vásárról, toborzásról jövet
<b>Lehotzky József</b> esküdt		
1848. július 20.	Ráhótól Rimócig, s vissza	főszolgabírói kiküldetésből
<b>Lubik József</b> szolgabíró		
1848. július 13.	Rimaszombattól Felsőzaluzsányig, s Varbócnak Rimaszombatig	kiküldetésből
1848. július 17.	Rimaszombattól Nagyszuháig	hivatalból
1848. július 18.	Nagyszuhától Ráhóig	hivatalból
1848. július 19.	Ráhótól Rimabrézóiig	hivatalból
1848. július 20.	Rimabrézótól Rimaszombatig	hivatalból
1848. július 25.	Rimaszombattól Osgyánig	hivatalból
1848. július 25.	Osgyánból Rimaszombatig	hivatalból
1848. július 31.	Rimaszombattól Felsőzaluzsányig	hivatalból
1848. július 31.	Fazekaszaluzsánytól Rimaszombatig	hivatalból

**LÁSSÁTOK, FELEIM!**

1848. július 31.	Fazekaszaluzsánytól Szelcéig, s vissza	hivatalból
<b>Madarász János</b> főesküdt		
1848. július 2.	Jolsvától Nagyrőcéig	volt esküdt irományainak átvétele
1848. július 13.	Jolsvától Murányig	szolgabírói felhíváskor
1848. július 14.	Rőcétől Jolsváig	szolgabírói felhívásnál fogva
1848. július 18.	Jolsvától Nagyrőcéig, és vissza	hivatalos foglalatosságomban
1848. július 23.	Jolsvától Csetnekig	főszolgabírói felhívásra
1848. július 26.	Jolsvától Rőcéig, és vissza	az útcsinálási lajstrom rendbe szedésekor
<b>Maléter Ede</b> adószedő		
1848. július 3.	Nagyszlabostól Pelsőcig, vissza	választmányi gyűlésre menve
1848. július 22.	Nagyszlabostól Csetnekig, vissza	adóbeszedésre menve
1848. július 28.	Nagyszlabostól Jolsváig	Csetnekre adóbeszedésre menet
<b>Marton László</b> csendbiztos		
1848. július 3.	Ochtinától Pelsőcig	gyűlésre menet
<b>Máriássy Jób</b> rögtönítelő bíró		
1848. július 14.	Berzététől Dobsináig és vissza	hivatalból
<b>Miklovics Ferenc</b> fő közügyész		
1848. július 25.	Rimabrézótól Lukovistyéig	erdők szemlélésekor
<b>Nagy Pál</b> aljegyző, biztos		
1848. július 14.	Jolsvától Ratkóig, és vissza	Ratkó városa tanácsának rendezése végett
<b>Papp Ábrahám</b> mérnök		
1848. július 10.	Rimaszombattól Pálfaláig	folyóárok ásásakor
1848. július 10.	Pálfalától Rimaszombatig	folyóárok ásásakor
1848. július 21.	Pelsőctől Csetnekig, vissza	utak vizsgálására
1848. július 21.	Pelsőctől Rozsnyóig, vissza	utak vizsgálására
1848. július 22.	Pelsőctől Bátkáig	utak vizsgálata alkalmával
1848. július 26.	Rimaszombattól Dúlházáig	postaállomás mérésekor
1848. július 27.	Jolsvától Nagyrőcéig	Jolsva és Rőce közötti vonal mérésekor
1848. július 27.	Jolsvától Rőcéig, és vissza	Jolsván felállítandó postaállomás következtében
1848. július 28.	Rőcétől Murányig	Jolsván felállítandó postavonal felmérésekor
1848. július 29.	Muránytól Telgártig	postaállomáshoz megkívántató távolság
1848. július 29.	Telgárttól Vernártig	a postaállomáshoz megkívántató vonal mérésekor
1848. július 30.	Vernártól Dobsináig	a felállítandó postaállomás kidolgozásakor
1848. július 30.	Rozsnyótól Pelsőcig	hivatalból
1848. július 30.	Pelsőctől Bejéig	postaállomások tárgyában
<b>Rakovszki József</b>		
1848. július 23.	Rimaszombattól Felsőbalogig	biztosi kiküldetésből
<b>Ratkó József</b> biztos		
1848. július 6.	Rimaszombattól Várgedéig, s vissza	allodiális zsellérek panaszai elintézésékor
<b>Richter Dániel</b> főorvos		
1848. július 3.	Rozsnyótól Pelsőcig	gyűlésre
1848. július 13.	Rozsnyótól Betlérig és vissza	hivatalból
<b>Rosztly József</b> rögtönítelő bíró		
1848. július 13.	Rozsnyótól Dobsináig és vissza	hivatalból
<b>Rudy József</b> esküdt		
1848. július 3.	Rozsnyótól Pelsőcig	gyűlésre
1848. július 11.	Rozsnyótól Henckőig és vissza	kiküldetés mellett

## LÁSSÁTOK, FELEIM!

1848. július 20.	Rozsnyótól Szalócig és vissza	kiküldetés mellett
<b>Rusbaczký Ignác</b> orvos		
1848. július 23.	Rozsnyótól Csetnekig	hivatalból
<b>Ruthényi Bertalan</b> biztos		
1848. július 12.	Ráhótól Tamásfaláig, s vissza	kiküldetésből
<b>Széplaki Lajos</b> szolgabíró, főszolgabíró		
1848. július 6.	Rimaszombattól Nyustyáig, s vissza	hivatalból
1848. július 17.	Rimaszombattól Rimabányáig	hivatalból
1848. július 17.	Rimabányától Tiszolcig	hivatalból
1848. július 18.	Tiszolctól Rimabányáig	hivatalból
1848. július 18.	Rimabányától Rimaszombatig	hivatalból
1848. július 28.	Rimaszombattól Ráhoig, s vissza	hivatalból
<b>Szontagh Gyula</b> főszolgabíró		
1848. július 14.	Dobsinától Hnilecig, vissza	hidak vizsgálása alkalmával
1848. július 25.	Jolsvataplocától Süvetéig, és vissza	hivatalos foglalatosságomban
1848. július 25.	Kuntaplocáról Jolsváig, vissza	hivatalos foglalatosságban
1848. július 26.	Kuntaplocáról Pelsőcre, vissza	hivatalos foglalatosságban
<b>Törék Dániel</b> szolgabíró		
1848. július 3.	Jolsvától Pelsőcig	gyűlésre
1848. július 3.	Rőcétől Jolsváig	gyűlésre
1848. július 4.	Jolsvától Nagyrőcéig	gyűlésről
1848. július 7.	Rőcétől Jolsváig, és vissza	hivatalos foglalatosságomban
1848. július 13.	Muránytól Vöröskőig	hivatalos foglalatosságomban
1848. július 13.	Vöröskőtől Murányig	hivatalos foglalatosságomban
1848. július 13.	Vöröskőtől Helpáig	hivatalos foglalatosságomban
1848. július 13.	Rőcétől Murányig	hivatalos foglalatosságomban
1848. július 14.	Muránytól Nagyrőcéig	hivatalos foglalatosságomban
1848. július 15.	Muránytól Nagyrőcéig	hivatalos foglalatosságomban
1848. július 23.	Rőcétől Jolsváig, és vissza	hivatalos foglalatosságomban
<b>Vad András</b> főpénztárnok		
1848. július 4.	Pelsőctől Sajógömörig	választmányi ülésről jövet
<b>Vályi Lajos</b> szolgabíró, rendszerinti esküdt		
1848. július 2.	Alsószkálnoktól Rimaszombatig	bizottmányi gyűlésre
1848. július 5.	Rimaszombattól Alsószkálnokig	gyűlésről hazajövet
1848. július 6.	Alsószkálnoktól Szelcéig	hivatalból
1848. július 6.	Szelcétől Alsószkálnokig	hivatalból
1848. július 7.	Alsószkálnoktól Rimaszombatig	hivatalból
1848. július 10.	Rimaszombattól Alsószkálnokig	hivatalból
1848. július 12.	Alsószkálnoktól Rimaszombatig, s vissza	hivatalból
1848. július 13.	Alsószkálnoktól Szelcéig	hivatalból
1848. július 17.	Alsószkálnoktól Rimaszombatig	inkasszációkor
1848. július 17.	Rimaszombattól Rimabányáig	adószedéskor
1848. július 17.	Rimabányától Nyustyáig	hivatalból
1848. július 18.	Nyustyától Tiszolcig, s vissza	hivatalból
1848. július 19.	Nyustyától Klenócra	hivatalból
1848. július 19.	Klenóctól Kokováig	hivatalból
1848. július 19.	Tiszolctól Rimabrézóiig	hivatalból

1848. július 20.	Kokovától Forgácsfaláig	hivatalból
1848. július 21.	Forgácsfalától Antalfaláig	hivatalból
1848. július 21.	Antalfalától Kokováig	hivatalból
1848. július 22.	Kokovától Alsószkálnokig	hivatalból
1848. július 24.	Alsószkálnoktól Rimabrézóiig, s vissza	hivatalból
1848. július 29.	Alsószkálnoktól Kokováig	hivatalból
1848. július 29.	Kokovától Klenóciig	hivatalból
1848. július 29.	Klenóctól Alsószkálnokig	hivatalból

A megye 1848. augusztus első s azt követő napjain Rimaszombatban Szentmiklóssy Antal első alispán elnökléte alatt tartott választmányi ülésén került napirendre **Fáy Gusztáv** másodalispánnak a nemzetőrség szervezésével kapcsolatos jelentése:

„A nemzetőrség rendezésével megyeileg megbízva lévén, tekintetbe véve a helységek fekvését, távolságát, és az embereknek egymás iránti viszonyait, az. / . alatt ide zárt táblázat szerint, az egész megyében 44 századot alakítottam; azoknak tagjait – azoknak híjával, kik vagy távol voltak lakásuk helyétől, vagy más körülmények végett meg nem jelenhettek – felesketttem, és velük tiszteket választattam, mint az a táblázatban látható. Tiszolc városában, hol már a nemzetőrök, szintén oda menetelem előtt, felesküdték, kapitánynak **Daxner Istvánt** kívánták megválasztalni, miután azonban Ő közkereset alatt van, választásában nem nyughattam meg, és azt felfüggesztve, az érdeklött nemzetőrséget oda utasítottam, döntetne el megyeileg, lehet-e az érdeklött egyén nemzetőr, következőleg kapitány, vagy sem. Még a váraljai századnak sincsenek tisztjei; ezek a hozzá tartozó helységekkel, odamenetelem alkalmával a szesz mámorától annyira el valának ragadtatva, hogy őket sem fel nem eskedhettem, sem velük tiszteket nem választathattam. Mint értesítve vagyok, azonban már most feleskettek, annak következtében **Fabritzy** szolgabíró urat, a tisztek választásának eszközzésére kiküldöttem.

Ezek részletes tudósításaim. Szabadjon még egy észrevételt tenni. Az összeíráskori bizottmányok, a törvény által alkalmasoknak mondott egyének közül is kihagyták azokat, kik ellenszenvet mutattak; így történt, hogy az összeírások igen hiányosak. De igen fáj ez a nemzetőri szolgálatot már tevő lakosoknak is, igaz, hogy sokan a törvény szavától áthatva, önként jöttek a helyre, mégis, miután a törvény mindenkit egyaránt kötelez, és megtörténhetne, hogy az ellenszenv ürügye alatt sokan kibújhatnának, amint jelenben is vannak; vélekedésem oda terjedne, miszerint a járásbeli szolgabíróknak hagyassék meg, azon egyéneket, kik törvény szerint arra alkalmasok, pótlólag összeírni, és azokat nemzetőri szolgálatok tételére kötelezni.

Ide zárván keltes jel alatt, az összeírt nemzetőrök táblázatait is, teszem hivatalos tudósításomat Rimaszombatban, az 1848. augusztus 2-ik napján.

Fáy Gusztáv

másodalispán és biztos<sup>19</sup>

A rendkívül nyílt, őszinte összefoglalás magában fog-

lalja mindazokat a nehézségeket és gondokat, amelyek a feladat végrehajtása során jelentkeztek, például a tisztek választásával, az összeírások hiányosságával kapcsolatban.

A megye választmányi ülésén a jelentéssel kapcsolatban az alábbi határozatot hozták:

„Azon másodalispán [Fáy Gusztáv] a nemzetőrség rendezésével megyeileg megbízott lévén jelenti, hogy az egész megyében 44 századot alakított, a jelen volt nemzetőröket feleskettette, s velük tiszteket választatott. Tiszolc városában, hol a nemzetőrök oda menetele előtt felesküdték, kapitánynak Daxner István kívántatott választalni, miután ez azonban közkereset alatt van, elválasztását felfüggesztette addig, míg ez megyeileg fog eldöntetni. A váraljai századnak, miután a hozzá tartozó helységekkel együtt oda menetelekor ennek tagjai nagyrészt a szesz mámorától el valának ragadtatva, velük tiszteket nem választatott, azonban a jelenben már felesküdték, s ennek következtében Fábirczi szolgabíró bízta meg a tisztek választásának eszközzésére. Jelenti továbbá, miképp e bizottmányok a törvény által alkalmasoknak talált egyének közül is kihagyták azokat, kik ellenszenvet mutattak, így történt, hogy az összeírások igen hiányosak, s fáj ez a nemzetőri szolgálatokat tevő lakosoknak is, miután a törvény mindenkit egyaránt kötelez, s az ellenszenv ürügye alatt sokan kibújhatnának; vélekedése oda terjed, miszerint a járási szolgabíróknak hagyassék meg azon egyéneket, kik törvény szerint arra alkalmasok, pótlólag összeírni, és azokat nemzetőri szolgálatok tételére kötelezni, egyszersmind az összeírt nemzetőrség rovatos táblázatát is bemutatja. [Végzés] Ezen jelentés egészben helyeseltetvén, minek folytán – a megyei nemzetőrség századokra való felosztását előmutató egyik rovatos táblázat az elnök miniszternek felküldetni, a másik pedig a bemutatott nemzetőri összeírásokkal együtt a megyei levéltárba tételre rendeltetik. Valamint szolgabíráink ezennel oda bízattak meg, miképp járásaikban azon egyéneket, kik törvény szerint nemzetőri szolgálatok teljesítésére alkalmasok, s az összeírói bizottmányok által vagy azért, mivel akkoron ellenszenvet mutattak, vagy más ürügy alatt a nemzetőrök közé be nem soroztattak, pótlólag írják össze, s őket nemzetőri szolgálatok teljesítésére eszerint kötelezzék, az összeírásokat pedig másolatban ispáni hivatalunknak további intézkedés végett mielőbb küldjék be.”<sup>20</sup>

A Batthyány Lajos miniszterelnökhöz elküldött levél és

## LÁSSÁTOK, FELEIM!

táblázat a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található:

„Tisztelt Miniszterelnök Úr!  
Gömör megye nemzeti őrségének századokra való felosztását előmutató rovatos táblázatot ./.. alatt ide mellékelve, szükséges használat végett ezennel fölter-

jeszteni sietünk. Egyébiránt hazafiúi tisztelettel maradjunk.

Költ az 1848-ik év augusztus 1-ső napján Rimaszombalban tartott megyei hatóságú bizottmány üléséből.

Tisztelt Miniszterelnök Úrnak alázatos szolgálai Gömör megye közönsége.”<sup>21</sup>

1. táblázat (eredeti címe: Gömör megye nemzetőrsége századonkénti felosztását mutató rovatos táblázat)

Század sorszáma	Század főhelye	Város és helységek nevei	Fők részletes száma	Fők összes száma	Tisztikar	Tisztek nevei
I.	Rimaszombat	Rimaszombat	486	486	őrnagy	Almásy Albert
					I-ső század	
					kapitány	Győri Dániel
					főhadnagy	Sós József
					alhadnagy	Lubik József
					alhadnagy	Katinszki Gusztáv
					II-ső század	
					kapitány	Miklovics Ferenc
					főhadnagy	Broncs János
					alhadnagy	Dapsy Frigyes
					alhadnagy	Répas János
II.	Rimaszécs	Rimaszécs	67		kapitány	Losonczy Boldizsár
		Sajópüspöki	29		főhadnagy	Kubinyi Mihály
		Velkenye	50		alhadnagy	Riznik Mihály
		Csobánka <sup>22</sup>	1		alhadnagy	Jeney Ambrus
		Csíz	41			
		Jéne	17			
		Martonfala	19	224		
III.	Radnót	Radnót	37		kapitány	Bornemisza István
		Zádor <sup>23</sup>	18		főhadnagy	Bornemisza Samu
		Iványi	21		alhadnagy	Bátori Ferenc
		Cakó	20		alhadnagy	Major József
		Újfalu	10			
		Zsip	20			
		Dúlháza	7			
		Alsóbátka	22			
		Felsőbátka	5			
		Szútor	30			
		Bellény	22	212		
IV.	Alsóbalog	Uzapanyit	17		kapitány	Szentmiklós Antal
		Alsóbalog	19		főhadnagy	Csider Antal
		Felsőbalog	34		alhadnagy	Laluhay Ferenc
		Rakottyás	9		alhadnagy	Rutényi József
		Tamási	19			
		Perjése	24			
		Meleghegy	10			

LÁSSÁTOK, FELEIM!

		<i>Padár</i>	21			
		<i>Pápocs</i>	1			
		<i>Bugyikfala</i>	4			
		<i>Derencsény</i>	11			
		<i>Gesztes</i>	10			
		<i>Zeherje</i>	36			
		<i>Alsópokorágy</i>	30	245		
V.	<i>Jánosi</i>	<i>Jánosi</i>	55		<i>kapitány</i>	<i>Szilasy Miklós</i>
		<i>Pálfala</i>	28		<i>főhadnagy</i>	<i>Török Adolf</i>
		<i>Ivány<sup>24</sup></i>	1		<i>alhadnagy</i>	<i>B. Vécsey Eduard</i>
		<i>Feled</i>	23		<i>alhadnagy</i>	<i>B. Vécsey Gyula</i>
		<i>Serke</i>	60			
		<i>Simonyi</i>	41			
		<i>Dobóca</i>	40			
		<i>Darnya</i>	28	266		
VI.	<i>Felsővály</i>	<i>Felsővály</i>	27		<i>kapitány</i>	<i>Bodon Antal</i>
		<i>Bikszög</i>	9		<i>főhadnagy</i>	<i>Vad András</i>
		<i>Gergelyfala</i>	6		<i>alhadnagy</i>	<i>Forgon Rafael</i>
		<i>Alsóvály</i>	12		<i>alhadnagy</i>	<i>Istók Imre</i>
		<i>Felsőkálósa</i>	6			
		<i>Mihályfala</i>	31			
		<i>Alsókálósa</i>	25			
		<i>Füge</i>	26			
		<i>Baraca</i>	32			
		<i>Lökösháza</i>	24			
		<i>Felsőrás</i>	21			
		<i>Oldalfala</i>	24	243		
VII.	<i>Hamva</i>	<i>Hamva</i>	83		<i>kapitány</i>	<i>Zsóldos Berta</i>
		<i>Lénártfala</i>	56		<i>főhadnagy</i>	<i>Abafy Guszti</i>
		<i>Runya</i>	52		<i>alhadnagy</i>	<i>Darvas Gábor</i>
		<i>Abafala<sup>25</sup></i>	44	235	<i>alhadnagy</i>	<i>Török Károly</i>
VIII.	<i>Putnok</i>	<i>Putnok</i>	101		<i>kapitány</i>	<i>Gr. Serényi László</i>
		<i>Hét</i>	28		<i>főhadnagy</i>	<i>Pintér Pál</i>
		<i>Málé</i>	11		<i>alhadnagy</i>	<i>Putnoki Imre</i>
		<i>Bánréve</i>	28		<i>alhadnagy</i>	<i>Kiss Ignác</i>
		<i>Szentkirály</i>	43			
		<i>Kelemér</i>	19	230		
IX.	<i>Tornallya</i>	<i>Tornallya</i>	41		<i>kapitány</i>	<i>Szörcsey Antal</i>
		<i>Kövecses</i>	31		<i>főhadnagy</i>	<i>Kossuth Antal</i>
		<i>Recske</i>	15		<i>alhadnagy</i>	<i>Sulyok Rudi</i>
		<i>Méhi</i>	41		<i>alhadnagy</i>	<i>Czehmark Károly</i>
		<i>Királyi</i>	26			
		<i>Sztárnya<sup>26</sup></i>	21			
		<i>Gömörpanyit</i>	57	236		
X.	<i>Sajógömör</i>	<i>Sajógömör</i>	96		<i>kapitány</i>	<i>Eszényi Pál</i>
		<i>Beje</i>	26		<i>főhadnagy</i>	<i>Beke Bálint</i>
		<i>Otrokocs</i>	13		<i>alhadnagy</i>	<i>Pál György</i>

## LÁSSÁTOK, FELEIM!

		<i>Harkács</i>	7		<i>alhadnagy</i>	<i>Fialka József</i>
		<i>Sánkfala</i>	17			
		<i>Beretke</i>	23			
		<i>Zsór</i>	13			
		<i>Kisfalud</i>	1	220		
<i>XI.</i>	<i>Pelsőc</i>	<i>Pelsőc</i>	160		<i>kapitány</i>	<i>Kriston Lajos</i>
		<i>Horka</i>	47		<i>főhadnagy</i>	<i>Szelezcki István</i>
		<i>Páskaháza</i>	22		<i>alhadnagy</i>	<i>Károlyi István</i>
		<i>Tiba</i>	6		<i>alhadnagy</i>	<i>Engler József</i>
		<i>Csóltó</i>	23			
		<i>Lekenye</i>	15	273		
<i>XII.</i>	<i>Rozsnyó</i>	<i>Rozsnyó</i>	437	437	<i>kapitány</i>	<i>Szegő Zsiga</i>
<i>XIII.</i>					<i>kapitány</i>	<i>Schlosser Károly</i>
					<i>főhadnagy</i>	<i>Kalmár László</i>
					<i>főhadnagy</i>	<i>Somoskői István</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Vass Károly</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Markó János</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Keck László</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Madarász Gusztáv</i>
<i>XIV.</i>	<i>Betlér</i>	<i>Betlér</i>	29		<i>kapitány</i>	
		<i>Vasgyár</i>	35			
		<i>Körös</i>	25			
		<i>Rudna</i>	12			
		<i>Nadabula</i>	34			
		<i>Kisveszverés</i>	23			
		<i>Nagyveszverés</i>	25			
		<i>Alsósajó</i>	28			
		<i>Csucsom</i>	22	223		
<i>XV.</i>	<i>Dobsina</i>	<i>Dobsina</i>	375		<i>kapitány</i>	<i>Gróf Andrássy</i>
		<i>Oláhpatak</i>	47		<i>főhadnagy</i>	
		<i>Vasgyár</i>	3		<i>alhadnagy</i>	
		<i>Nyílec<sup>27</sup></i>	2		<i>alhadnagy</i>	
		<i>Gócs</i>	1			
		<i>Rédova</i>	64			
		<i>Felsősjajó</i>	29	521		
<i>XVI.</i>	<i>Csetnek</i>	<i>Csetnek</i>	105		<i>kapitány</i>	<i>Sebők István</i>
		<i>Kuntaploca</i>	27		<i>főhadnagy</i>	<i>Sontag Pál</i>
		<i>Gencs</i>	22		<i>alhadnagy</i>	<i>Matulay János</i>
		<i>Sebespataka</i>	11		<i>alhadnagy</i>	<i>Kirinyi Antal</i>
		<i>Rekenye<sup>28</sup></i>	15			
		<i>Restér</i>	25			
		<i>Kisszlajos</i>	1			
		<i>Berdárka</i>	24			
		<i>Gece<sup>29</sup></i>	26			
		<i>Markuska</i>	23	271		
<i>XVII.</i>	<i>Nagyszlajos</i>	<i>Nagyszlajos</i>	66		<i>kapitány</i>	<i>Martinyi Lajos</i>
		<i>Rokfalva</i>	32		<i>főhadnagy</i>	<i>Rokfalusy Manó</i>

LÁSSÁTOK, FELEIM!

		<i>Feketelehota</i>	56		<i>alhadnagy</i>	<i>Gyürky Pál</i>
		<i>Hankova</i>	26		<i>alhadnagy</i>	<i>Hornek Natahiel</i>
		<i>Péterman</i> <sup>30</sup>	12			
		<i>Ochtina</i>	35	227		
XVIII.	<i>Hisnyó</i>	<i>Hisnyó</i>	52		<i>kapitány</i>	<i>Smik Pál</i>
		<i>Lehota</i> <sup>31</sup>	38		<i>főhadnagy</i>	<i>Stromf András</i>
		<i>Lubenyik</i>	31		<i>alhadnagy</i>	<i>Erős Sámuel</i>
		<i>Mnizsán</i>	60		<i>alhadnagy</i>	<i>Klementis Ágoston</i>
		<i>Kopraj</i> <sup>32</sup>	18			
		<i>Vizesrét</i>	11	210		
XIX.	<i>Murányalja</i>	<i>Murányalja</i>	102		<i>kapitány</i>	<i>Kovács József</i>
		<i>Lehota</i>	17		<i>főhadnagy</i>	<i>Danielik József</i>
		<i>Hosszúrét</i>	67		<i>alhadnagy</i>	<i>Droppa József</i>
		<i>Huta</i>	4	190	<i>alhadnagy</i>	<i>Firtas Adolf</i>
XXI.	<i>Vasgyár</i>	<i>Polonkai vasgyár</i>	190		<i>kapitány</i>	<i>Gömöry János</i>
		<i>Telgárt</i>	137	327	<i>főhadnagy</i>	<i>Sabbi Jakob</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Holik Manó</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Milvicz Vilmos</i>
XXII.	<i>Sumjác</i>	<i>Sumjác</i>	205		<i>kapitány</i>	<i>Vagner József</i>
		<i>Vernárd</i>	40	245	<i>főhadnagy</i>	<i>Czapf Edvard</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Zachar József</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Danielovus János</i>
XXIII.	<i>Pohorella</i>	<i>Pohorella</i>	150		<i>kapitány</i>	<i>Massa Károly</i>
		<i>Helpa</i>	153	303	<i>főhadnagy</i>	<i>Szekeres Antal</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Turcsik János</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Tnidli József</i>
XXIV.	<i>Polonka</i>	<i>Polonka</i>	130		<i>kapitány</i>	<i>Lér Alajos</i>
		<i>Závadka</i>	90	220	<i>főhadnagy</i>	<i>Mariani András</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Kisel János</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Petyko Albert</i>
XXV.	<i>Rimabrézó</i>	<i>Rimabrézó</i>	46		<i>kapitány</i>	<i>Francisci János</i>
		<i>Likér</i>	32		<i>főhadnagy</i>	<i>Malatinszki Lajos</i>
		<i>Nyústya</i>	84		<i>alhadnagy</i>	<i>Sunek Gusztáv</i>
		<i>Hacsava</i>	32		<i>alhadnagy</i>	<i>Tajsz Frigyes</i>
		<i>Fürész</i>	69	263		
XXVI.	<i>Jolsva</i>	<i>Jolsva</i>	436	436	<i>kapitány</i>	<i>Tremel József</i>
XXVII.					<i>kapitány</i>	<i>Nagy Pál</i>
					<i>főhadnagy</i>	<i>Porubszki János</i>
					<i>főhadnagy</i>	<i>Vietoris Sámuel</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Vietoris István</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Glosz Ernest</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Czibur Imre</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Rajner János</i>
XXVIII.	<i>Gice</i>	<i>Gice</i>	25		<i>kapitány</i>	<i>Czékus Márton</i>
		<i>Melléte</i>	14		<i>főhadnagy</i>	<i>Fay Albert</i>
		<i>Lice</i>	21		<i>alhadnagy</i>	<i>Pál András</i>
		<i>Naszraj</i>	17		<i>alhadnagy</i>	<i>Micski István</i>

## LÁSSÁTOK, FELEIM!

		<i>Mikolcsán</i>	6			
		<i>Mikléc</i> <sup>33</sup>	13			
		<i>Süvete</i>	38			
		<i>Perlász</i>	18			
		<i>Jolsvataploca</i>	7			
		<i>Rozrosnya</i> <sup>34</sup>	20			
		<i>Gacsai</i> <sup>35</sup>	28	207		
XXIX.	<i>Ragály</i>	<i>Ragály</i>	34		<i>kapitány</i>	<i>Ragályi Gedeon</i>
		<i>Trizs</i>	13		<i>főhadnagy</i>	<i>Ragályi Lajos</i>
		<i>Zubogy</i>	31		<i>alhadnagy</i>	<i>Oroszlányi József</i>
		<i>Kánó</i>	27		<i>alhadnagy</i>	<i>Szegő Pál</i>
		<i>Aggtelek</i>	44			
		<i>Kecső</i>	2			
		<i>Hosszúszó</i>	7			
		<i>Pelsőcardó</i>	22			
		<i>Imola</i>	43	223		
XXX.	<i>Zádorfalva</i>	<i>Zádorfalva</i>	55		<i>kapitány</i>	<i>Dapsy Pál</i>
		<i>Szuhafő</i>	31		<i>főhadnagy</i>	<i>Hubay János</i>
		<i>Alsószuha</i>	41		<i>alhadnagy</i>	<i>Lenkey Gedeon</i>
		<i>Hubó</i>	50		<i>alhadnagy</i>	<i>Dapsy Dániel</i>
		<i>Sajókeszi</i>	5			
		<i>Lenke</i>	5			
		<i>Naprágy</i>	18			
		<i>Poszoba</i>	19	224		
XXXI.	<i>Alsóhangony</i>	<i>Alsóhangony</i>	22		<i>kapitány</i>	<i>Losonczi Ábrahám</i>
		<i>Felsőhangony</i>	16		<i>főhadnagy</i>	<i>Balajti Sándor</i>
		<i>Susa</i>	7		<i>alhadnagy</i>	<i>Veres Károly</i>
		<i>Uraj</i>	25		<i>alhadnagy</i>	<i>Nemes Antal</i>
		<i>Szentsimon</i>	54			
		<i>Harmac</i>	38			
		<i>Gesztete</i>	36	198		
XXXII.	<i>Zabar</i>	<i>Zabar</i>	30		<i>kapitány</i>	<i>Siposs József</i>
		<i>Jeszte</i>	11		<i>főhadnagy</i>	<i>Rakovszki Móric</i>
		<i>Péterfala</i>	26		<i>alhadnagy</i>	<i>Trajtler György</i>
		<i>Dobfenek</i>	5		<i>alhadnagy</i>	<i>Holló Miklós</i>
		<i>Détér</i>	23			
		<i>Egyházasbást</i>	35			
		<i>Tajti</i>	11			
		<i>Almágy</i>	23			
		<i>Hajnácskó</i> <sup>36</sup>	2			
		<i>Gortva</i>	4			
		<i>Béna</i>	14	184		
XXXIII.	<i>Várgede</i>	<i>Várgede</i>	13		<i>kapitány</i>	<i>Madarassy Berta</i>
		<i>Csoma</i>	31		<i>főhadnagy</i>	<i>Szakai Antal</i>
		<i>Sid</i>	18		<i>alhadnagy</i>	<i>Madarassi István</i>
		<i>Balogfala</i>	35		<i>alhadnagy</i>	<i>Kubinyi László</i>
		<i>Guszona</i>	15			

LÁSSÁTOK, FELEIM!

		Gömör <sup>37</sup>	12			
		Dúsa	7			
		Majom	13			
		Kisfalud	11			
		Kerekgede	16			
		Zabro <sup>38</sup>	1			
		Sőreg	41	215		
XXXIV.	Osgyán	Osgyán	100		kapitány	Michna István
		Tamásfala	57		főhadnagy	Horváth László
		Magyarhegymeg	38		alhadnagy	Nolten Károly
		Fazekas- zaluzsány	40		alhadnagy	Putnoki Lajos
		Nagyszuha	35			
		Susány	35			
		Válykó	20			
		Pongyelok	20	345		
XXXV.	Alsószkálnok	Alsószkálnok	28		kapitány	Longarcz József
		Bakostörék	36		főhadnagy	Mikula András
		Orlajtörék	45		alhadnagy	Kicska Károly
		Cserencsény	27		alhadnagy	Tóth János
		Tóthehgyemeg	8			
		Tótpokorág <sup>39</sup>	31			
		Felsőszkálnok	28			
		Kraszkó	5	208		
XXXVI.	Ráhó	Ráhó	48		kapitány	Kende Ferenc
		Varbóc	24		főhadnagy	Hegyesy
		Kecege	35		alhadnagy	Petrás János
		Priboj	4		alhadnagy	Okolicsányi Dino
		Rimoca	30			
		Rimazsaluzsány	17			
		Rimalehota	26			
		Rimabánya	51			
		Szelce	38	273		
XXXVII.	Ratkó	Ratkó	90		kapitány	Latinák Rudolf
		Ispánmező	14		főhadnagy	Piskatoris József
		Szilistye	13		alhadnagy	Florecci Dániel
		Kiete	1		alhadnagy	Laczkovicz János
		Lukovistye	9			
		Dobrapatak	5			
		Lipóc	4			
		Hrussó	20			
		Babaluska	13			
		Répás	2			
		Alsólehota <sup>40</sup>	8			
		Szásza	7			
		Újvásár	25			
		Poloszka	3			

## LÁSSÁTOK, FELEIM!

		<i>Borosznok</i>	2	216		
XXXVIII.	<i>Kövi</i>	<i>Kövi</i>	131		<i>kapitány</i>	<i>Szentmiklósy József</i>
		<i>Deresk</i>	37		<i>főhadnagy</i>	<i>Zsebe Rudolf</i>
		<i>Lévárt</i>	10		<i>alhadnagy</i>	<i>Geczó János</i>
		<i>Rákos</i>	1		<i>alhadnagy</i>	<i>Fullajtár János</i>
		<i>Nandrás</i>	4			
		<i>Turcsok</i>	1			
		<i>Szirk</i>	1			
		<i>Szkáros</i>	29			
		<i>Visnyó</i>	18			
		<i>Felfalu</i>	11			
		<i>Alsófalva</i>	35	298		
XXXIX.	<i>Kokova</i>	<i>Kokova</i>	207	207	<i>kapitány</i>	<i>Csillag János</i>
					<i>főhadnagy</i>	<i>Gallik Dienes</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Hricz János</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Knopfler Károly</i>
XXXX.	<i>Klenóc</i>	<i>Klenóc</i>	248	248	<i>kapitány</i>	<i>Szlopovszki</i>
					<i>főhadnagy</i>	<i>lfj. Moravcsik János</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Szlopovszki Károly</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Medveczki József</i>
XXXXI.	<i>Berzéte</i>	<i>Berzéte</i>	44		<i>kapitány</i>	
		<i>Vitelke<sup>41</sup></i>	13		<i>főhadnagy</i>	
		<i>Szalóc</i>	30		<i>alhadnagy</i>	
		<i>Jólész</i>	20		<i>alhadnagy</i>	
		<i>Hosszúrét<sup>42</sup></i>	17			
		<i>Gombaszög<sup>43</sup></i>	2			
		<i>Váralja<sup>44</sup></i>	70			
		<i>Pacsa</i>	36	232		
XXXXII.	<i>Nagyróce</i>	<i>Nagyróce</i>	264		<i>kapitány</i>	<i>Lovcsány Pál</i>
		<i>Kisróce</i>	9	273	<i>főhadnagy</i>	<i>Madarász Mátyás</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Remenik Lajos</i>
					<i>alhadnagy</i>	<i>Forrai Pál</i>
XXXXIII.	<i>Tiszolc</i>	<i>Tiszolc</i>	442	442	<i>kapitány</i>	

Noha a határozat és a levél 1848. augusztus elsején elkészült, annak elküldésére – valószínűleg a táblázat hiányainak pótlására törekvés miatt – csak augusztus 9-én került sor, majd a küldemény 11-én ért a címzetthez. Szembetűnő, hogy a jegyzőkönyvben említett 44 századdal szemben 42 századot tartalmaz – noha 43-ig van számozva, a XX. is hiányzik –, de ennek okáról a későbbiekben szólnunk.

Az összeírás nem ment könnyen, rendkívül összetett, több szakaszból álló folyamat volt. A megváltozott politikai viszonyok, az új törvények eleve rendkívüli körülményeket jelentettek, és csak tovább bonyolította a feladatot a megye anyanyelvi megosztottsága és társadalmi rétegzettsége. Az összeírásból kirajzolódó kép azonban jóval árnyaltabb annál, mint amire első pillanatban gondolhatnánk. Ennek megvilágításához az egykorú dokumentumok is segítséget nyújtanak.

Abba, hogyan is történt egy-egy településen a nemzetőrök összeírása, bepillantást enged az alábbi eset.

Az 1848. szeptember 13-dikán Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülésen olvastatott fel a méhi lakosok aznapi keltezéssel ellátott folyamodása:

*„Tisztelt Választmány!*

*Méhi helységünkben, a nemzetőrök összeírása végett kint lévő biztosság, mielőtt az összeíráshoz fogott volna, tekintetes **Szörcsey Antal** úr, mint biztos s egyszersmind szolgabíró, a nemzetőri törvénykönyvet vévén kezébe, s magyarázta, hogy a nemzetőrök sorába csak azok beírandók, akiknek egy fél házhelyük vagyon, avagy annyit érő szerzeményük, vagy pedig 100 pengőforint tiszta jövedelmük. Ez meglévén, tisztelt Szolgabíró Úr hozzá kezdett az íráshoz; mikor a ne-*

gyedrész házhelyeket bíró polgárookra került a sor, Szolgabíró Úr már akkor megfelejtkezett azelőtt való törvényt magyarázatról, és csak sort vett rajtunk; úgy szinte, mikor az 1/6-ra került a sor, azokat is csak a fél helyesek közé sorolta. Miért, látván, hogy tisztelt Szolgabíró Úr nem a törvény szerint viszi a dolgát, figyelmeztettük, hogy bennünket, alul írt negyed- és hatodrészt házhelyeseket nem illet, és nem is kötelez a törvény a nemzetőrök sorába besoroztatni, de tisztelt Biztos Úr arra azt felelte: van kendteknek házuk, két ökrük, ha azt eladják, akkor van száz pengőforint jövedelmük. Ez igen meggondolatlan, sovány mondás volt Biztos Úrtól, mert ha a házunk[at] és két ökröcskénket eladjuk, akkor nem száz pengőforint, de egy fillér jövedelmünk sincsen. Több efféle feleletekkel torkoltattunk le, ha igazságunkban szólunk, ámbár azt előre láttuk, hogy a tisztelt Választmánynak lesz baja velünk a tisztelt Szörcey Antal úr hibás s hirtelenkedő összeírása miatt. Mert ha helységünkben rendesen ment volna végbe az összeírás, tehát tíz vagy tizenöt nál a száma többre nem rúgna a nemzetőröknek; de tisztelt Szörcey Antal úr mindenkit bezavart, főképpen engem, **Szántó Pált**, kinek csupán 1/6 házhelyem vagyok, magányos ember vagyok, árvaít, özvegyet tartok házamnál, az egész ház családomnak magam vagyok az élelmük keresője. Úgy én is, **Szántó János**, szinte 1/6 házhelyet bírok, magányos, öreg szüleimet, gyermekeimet táplálnom kelltek, egy szóval mi negyedrészes[ek] és hatodrészesek, legszegényebb[ek] és legnépesebbek vagyunk; ha nekünk hazulról el kelltek menni, házi cselédünknek élelmükre ezen csekély birtokból semmit nem hagyhatunk, így csakugyan az a csekély birtokunk is elpusztul, míg honunkba visszatérünk.

Mély alázattal kérjük a tisztelt Választmányt, méltóztassa figyelembe venni igazságos kérésünket, és akik tekintetes Szörcey Antal úr által, a nemzetőrök sorába beíratottunk, bennünket a nemzetőrök lajstromából kitörölteni méltóztasson, mert minket a nemzetörködés nem illet, mivel sem fél házhelyünk, sem annyit érő szerzeményünk, sem pedig száz pengőforint tiszta jövedelmünk sincsen.

Vannak helységünkben oly fél házhelyet bírók, akik maguk nemzetőrök, fiuk vagy testvérük pedig az újoncok közé vannak sorozva, mint nevezetesen **Horváth János**, aki maga, mint nemzetőr, a **Major** úr által a panaszolkozókkal, sorshúzásra vagyon kényszerítve, az öccse pedig mint újonc lesz elmenendő. Méltóztasson ebben is kegyes rendeletet tenni, hogy egy háztól kettőnek menni ne kellessen, mert ez a házra nézve igen súlyos, hogy két kenyérkeresőnek kell a házat elhagyni.

Ezen alázatos esdeklésünk után, kegyességeibe zárt vagyunk tisztelt Választmánynak Méhiben, szeptember 13-án 1848. alázatos esedező szolgálói [:] **Tislavics Mihály**, **Szántó Pál** és **János**, **Kocsis József**, ifj. **Ádám István**, **Majoros József**, és mind az egész, negyed- és hatodrészt házhelyesek.

NB. Találkoznak<sup>45</sup> helységünkben olyanok, akik negyedrészt házhelyesek, úgy mint **Tislavics Mihály**, kinek az egy[ik] fia nemzetőr, a más[ik] fia pedig a mozgó katonaság közibe, mint újonc vagyon beírva; úgy hasonlóképpen **Majoros József**, ki maga nemzetőr, veje pedig szinte a mozgó sereg közé, mint újonc íratott; valamint **Kocsis József**, melynek a testvére újonc, a rendes katonaság közé íratott, maga nemzetőr; úgy **Szöke András**, akinek házhelye sincs, mégis beíratott, és sorshúzásra kényszerítették, holott szolgálatra, bizonyos hibái miatt, nem is alkalmas. Méltóztassa a tisztelt Választmány ezeket is tekintetbe venni, hogy ők, egy háztól ketten, ne katonáskodjanak, mert ha az apának és a fiának is el kelltek menni, a család kenyérkereső nélkül marad, pusztulást okoz.<sup>46</sup>

A fentieket a jegyzőkönyvben röviden összefoglalták, majd a járási szolgabíró utasították a folyamodásban foglaltakkal kapcsolatos vizsgálat lefolytatására.

„Méli lakosok községe előterjesztvén, miként helységünkben Szörtsei Antal nemzetőrök összeírásában foglalkozó biztos ottan a hatod- és negyedrészt házhelyeseket is nemzetőri rovatba írta légyen, minek következtében azokat, különösen Szántó Pált és Jánost azok közül kihagyatni, s azon esetekben, midőn fél házhely birtokosok közül egyik nemzetőrnek, másik újoncnak íratik be, szinte egyiket a szolgálat alól felmentelni kéri. [Végzés] Illető járási szolgabíró, nyomozván a folyamodás kitételeit, adjon e tárgyban felvilágosító jelentést.”<sup>47</sup>

A szolgabíró jelentése a levéltári iratok között nem maradt ránk, azonban annak tartalmát a több mint két hónappal később, 1848. november 27-én tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvéből megismerhetjük.

„Azon szolgabíró [**Abaffy Gusztáv**], több méhi lakosoknak, magukat a nemzetőri szolgálat alól feloldoztatni kérő folyamodásukra lett kiküldetéséhez képest, eljárása eredményéről jelenti: hogy a nemzetőrök összeírásakor jelen volt előjárók bevállása után, többeknek besoroztatása, minden ahhoz szükséges képesség nélkül – akaratuk ellen történt; de mivel, hogy látják azt: hogy fiaik a 4 éves újoncokkal elmenni nem köteleztettek, **Tislavics Mihály**, **Majoros József**, **Ádám József**, **Együd István**, **Ádám Pál**, **Ádám József**, **Balog Pál**, **Szabó István**, **Ádám István**, **Ádám József**, **Máté József**, **Barna Péter**, **Magyar István** és **Balog János**, képességük hiánya mellett is a nemzetőri szolgálatra készek; a többiek: **Szántó Pál** és **János**, **Kocsis József**, **Kováts József**, **Szabó Pál**, **Szöke József**, **Nagy István** és **Gergely**, **Szöke Mihály**, **Varga Mihály**, **Nagy János** és **Szöke András**, mint negyed- vagy hatodrészt telekkel bírók, a nemzetőrök sorából kihagyandók. [Végzés] Jelentő szolgabíránk eljárása helybehagyatik.”<sup>48</sup>

Nem állt egyedül a fenti eset, sőt a legszegényebb társadalmi osztályba tartozók, a földnélküli zsellérek közül is

többeket besoroztak, akaratuk ellenére. A vármegye gyűlése 1848. augusztus 8-án tárgyalta egy ilyen esetet.

**„Lengyel József, Javornyik Márton, Kustyava Mihály** s több tamásfalusi lakosok, ámbár legkisebb telekrészt sem bírnak, sőt közülük többen nyomorult bérnaságban is vannak, mégis a nemzetőrség közé akaratuk ellen besoroztattak, mivel az ebbéli szolgálat tőlük nem követelhető, magukat az alól felmentetni kérik. [Végzés] Járásbeli szolgabíránk folyamodók körülményeit, úgy azt is, vajon nem önként íratják-e magukat a nemzetőrök közé? kinyomozván, tapasztalandókról jelentése beváratik.”<sup>49</sup>

Ezek után 1848. augusztus 12-én a település többi lakója is levéllel fordult a vármegyéhez.

*„Tekintetes Nemes Vármegye!*

*Jelen, 1848-iki alkotmányos átalakulási törvények 9-ke, úrbéri mindennemű szolgálatokat s fizetéseket végképpen eltörlesztve, sok millió lakosait az országnak, eddigi terheik alól fölmentéssel, szabadság, s különös jogok egyenlő élvezete, s testvériség alá, ezer meg ezer áldások örömezzete között, Nemzeti hon örök birtokú polgárokká alakítá által.*

*Mink is, tamásfalui, itten alább megnevezett allodiális eddigi jobbágycok, de már zselléreké maradván, részint mindig zsellérek, e szerencsecsillag fényét, több másokkal együtt, magunkra is föltűnni vélve, a jótékony törvény értelmiségét örömezzet alkalmaztathatva s érte, természetesen, hogyterheinktől menekülni örömezzet óhajtván, földesuraságunkkal – illetőségeink s tartozásaink letétele megtagadással – némi súrlódási viszonyokba jöttünk; és a felhozott, áldott jótékonyaságú, mentő törvények, vagy országos szabadalmakkal kapcsolatban álló terhet, a nemzeti őrségbe íratást, a 22-ik törvénycikelyek szellemében, bár annak szabályai, birtokarányi hiányunknál – mint szavazhatási jogokról tökéletesen kizárt, s elmozdított –, valóban ezen teherbér besorozástól is fölmenthetett vala, mégis, nem nagy aggódással s vonakodással, úgy a jobbágycok, mint zsellérek, csak kis lak-viskóval bíró, részint napszámos, részint magán mesterember egyének is, az őrségi teher szolgálatot elvállalva, gyakoroljuk s folytatjuk ezideiglen.*

*Mivel azonban minden bebonyolódott tárgyakat, tényeket az idő fátyol rejtélyeiből kibont, világosra földerít, érezni kezdjük, s valóban tisztelt földesuraságaink tapasztaltatják velünk azt; hogy ama országos terheket törlesztő, jótékonytörvényminket fel nem karolt, védpajza alá nem vett, régi terheink vállainkon maradvák; mtkhez a nemzetőrségi teher még pótlékel nyomtatott oly vállakra, kik e honban csak lakunk, minden örökös birtok nélkül, megszenvedésig állásunk is ideiglenes; miből maholnap tisztelt uraságaink kiléptethetnek, sőt, már mivelő földjeinkről elmaradásunk, elvileg kimondva van.*

*Így tehát, mint birtoktalanok, ha ezen föntebbi pótlék terheink továbbá is vállainkon hagyatnak, ama*

*szabad s örökös birtoknak ellenében, s mellettük, háromszorosan terhelteknék, mi mindenkoron s mindenkorra, aránytalan igazságtalanság lenne, s a legméltatlanabbul vinnénk azt.*

*Ezen igaz és való, elvitathat[at]lan nézetekből indulva, legméltóbb tisztelettel mindnyájan, az itten alantabb megírtak kérjük a tekintetes, nemes Vármegye kegyeit, vállainkat méltatlanul s túl nyomó, s minket törvényesen éppen nem érdekelhető, a nemzetőrségi besorozási szolgálat terhétől fölmenteni, kegyesen méltóztatásék.*

*Mely ebbéli kegyességet legillemesebb, hódoló tisztelettel elvárva, vagyunk s maradvánk Tamásfalván, augusztus 12-én az 1848-ik esztendőben.*

*Tekintetes, Nemes Vármegyének legalázatosabb szolgálái:*

**Tökölyi Mihály, Hústyava András, Szúnyai János, Gyurkovits János, Bodnár György, Rohák Pál, Dusitska András, Papucsák György, Szamajdak András, Pavella János, Pavella András, Tökölyi János, Habány András, Hústyava Mihály, Spisák András, Rabatin József, Zubán Mihály, Stanga Pál, Harucha András, ifj. Stanga Mihály, Spisák András, Misove Pál, Terem Mihály, Hústyava János, Javornyik Márton, Járossi András, Andrik Mihály.**

*Rendszerinti jegyző, Oswald Mihály által.”*<sup>50</sup>

A kérelmet a vármegye 1848. október 30-án tárgyalta.

*„Több tamásfalusi zsellérek, kik majorsági birtokon lakóknak kimondva vannak, mégis a nemzetőrségi szolgálattal terhelteknék, magukat ezen szolgálat terhei alól felmentetni kérik. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk végire járván annak, vajon a törvény értelmében folyamodók mindnyájan, vagy mily részben mentethetnek fel a nemzetőrségi szolgálat alól, s kitudván azt is, nem önkéntes kívánatuk folytán soroztatnak-e a nemzetőrök közzé, a tapasztalandókról véleményes jelentését terjessze elő.”*<sup>51</sup>

**Vályi Lajos** főszolgabíró jelentése 1848. november 27-én, Pelsőcön kelt:

*„A tamásfalusi nemzetőröknek ./.. jegy alatt ide visszazárt azon folyamodásukra, hogy miután a törvény ellen soroztattak be; a nemzetőrségi szolgálat alól mentessenek fel: hozott Végzés következtében, alul írt hivatalos tisztelettel jelentem, hogy Tamásfala helysége lakosait magam eleibe rendelvén, őket kihallgattam. Előadták, nem csak a panaszkodók, de általában közönségesen, hogy a panaszkodók nem önkéntesen, hanem csak azért, hogy minél többen legyenek besorozva, íratlak össze. Kivilágolt továbbá a nyomozásból az is, hogy panaszolkozók, birtokra való tekintetből sem jöhettek volna be a sorozatba, mivel birtokuk 1/4 részen, s 1/8-on aluli, sőt némelyek zsellérek is; – e tekintetből*

a törvény által megszabott képességgel bíró egyéneket nemzetőröknek összeírván, azoknak lajstromait a .//. jegyek alatt ide csatolván, alázatos véleményem oda járul, miszerint folyamodókat a nemzetőri sorozatból kitörölteni, és csak az újabban összeírtakat lehetne besorozni.”<sup>52</sup>

A vármegye még azon a napon megtárgyalta az ügyet.

„Azon főszolgabíró [Vályi Lajos], több tamásfalusi lakosoknak magukat a nemzetőrségi szolgálatból kihagyatni kéri folyamodásukra jelenti, miszerint Tamásfalva helysége összes lakosainak kihallgatásuk mellett küszöb, hogy folyamodók nem önként írták magukat a nemzetőrök közé, de az összes lakosság, hogy a helységi nemzetőrség száma annál nagyobb legyen, mindenkit beíratott; mivel pedig folyamodók birtok tekintetben a nemzetőrségre nézve képességgel nem bírnak, jelentő oda vélekedik, hogy őket a nemzetőrök közül kihagyni, s az összeírást a bemutatott lajstrom szerint kijavítani kell. [Végzés] Az előadottak értelmében folyamodók a nemzetőrségi szolgálatok alól felmentetnek, s a kijavított nemzetőri összeírás egy részről a régi összeírással kicseréltetni; más részről az illető századosnak is kiadatni rendeltetik.”<sup>53</sup>

Két abafalvi zsellér 1848. július 29-én kelt kérelme jó bepillantást nyújt abba, hogy egyesek milyen ígéretek hatására léptek be a nemzetőrségbe, elismerve ugyanakkor, hogy nem számoltak annak következményeivel.

„Tekintetes Középponti Választmány!

Ezen mostani szomorú körülményeinktől, s egyszerűsmind a tekintetes Középponti Választmánynak a szegény elkeseredettekhez mutatni szokott atyai kegyeiktől is indítván, bátorkodunk e jelen folyamodásunkkal, kegyes színiük elébe járulni az iránt; hogy:

Ezen folyó 1848-ik évben alkotott legújabb törvények értelménél fogva, midőn az őrkatonaságot összeíró biztosság tekintetes nemes Gömör vármegyébe kebelezett Abafala helységünkben is munkálódva, a helybeli katonaságot összeírta; mi is, alul írt zsellérek, részint és leginkább rábeszélésből, mely által azzal kecsegtettek, hogy kik magukat beíratják, mindazok földet s réteket fognak kapni; – részint pedig, a dolognak jövődő következtét nem tudván, magunkat az őrkatonaság közibe besoroztattuk.

De íme jelenleg, midőn mindezeknek mostani, és még további következtét is fontolóra véve, látjuk, hogy azon besoroztatásnak körülményei reánk, mint szegény, egyes emberekre, a legszigorúbb leend, azon okból, hogy amint már többektől értettük, az őrkatonaságnak a haza védelmére, tulajdon lakából kiköltözni kölltetik; jelenleg pedig a kenyérkeresés ideje lévén, hon maradandó házi, a kenyérkeresésre elégtelen család-jaink s gyermekeink, ha kenyérkeresőjük nem lészen, éhel kellek veszniök.

Melynek következtében, nagy alázattal, esdekelve kérjük a tekintetes Középponti Választmányt, ezen szomorú helyzetetésünket, s honunkból történhető eltávó-zásunk esetében családjaink legboldogtalanabb sorsát méltó tekintetbe venni, s azoknak egyhűtésére bennünket, alul írt egyes embereket (kik lakházainkon kívül semmivel mással nem bírunk), az őrkatonai szolgálat alól bennünket felmenteni kegyesen méltóztasson.

Akik is, midőn ezen jótételért, újólág is térdeinkről könyörögve, alázatosan esedeznénk magunkat, atyai kegyeikbe zárt, alázatos tisztelettel maradunk s vagyunk

A tekintetes Középponti Választmánynak alázatos, esedező, szegény szolgálói

**Krisztiány András  
Kovács András**<sup>54</sup>

A vármegye augusztus 8-án kezdődött gyűlésén tárgyalta az ügyet – a kérést, arra hivatkozva, hogy önként álltak be a nemzetőrök közé, elutasították.

„Krisztiány András és Kovács András abafalvi zsellérek, mivel csak rábeszélésből írták be magukat a nemzetőrség közé, az ebbeli szolgálatok terhei alóli mentesítésüket kérik. [Végzés] Folyamodók azt, hogy maguk önként írták magukat a nemzetőrök közé folyamodásukban elismervén, mivel az önkéntesek is törvény szerint a köteleességüket teljesíteni tartoznak, kérelmük nem teljesíthetőnek kimondatik.”<sup>55</sup>

Az érintettek ezután újabb folyamodvánnyal éltek, amiben már arra hivatkoztak, hogy családfők, azonban a vármegye ugyanarra az indokra hivatkozva, mint korábban, ismét elutasításra került kérésük teljesítése.

„Azon szolgabíró [Abaffy Gusztáv] jelenti, hogy Kovács András és Krisztiány András abafalusi lakosoknak, kik magukat a nemzetőrségbe önként soroztatván, azon oknál fogva, mivel magános emberek s családfők, azok közüli kihagyattatásukért folyamodtak, – azon végezést, mely szerint, mint önkéntesek továbbá is nemzetőri köteleességük teljesítésére utasítvánk, tudtukra adta. [Végzés] Tudomásul vétetik.”<sup>56</sup>

Látható, hogy az ilyen panaszok kivizsgálása és a végleges döntés megszületése viszonylag hosszú időt vett igénybe, hiszen például az említett három esetben a július végén, augusztus elején beadott kérelmekkel kapcsolatban november végén zárult le az ügy.

### A nemzetőrök aránya

Visszatérve az összeíráshoz, elsőként az eredeti táblázatot követve, településenként és századonként nézzük meg, hogy milyen volt a nemzetőrök aránya a lakossághoz viszonyítva.

## LÁSSÁTOK, FELEIM!

2. táblázat:

Század sorszáma	Század főhelye	Város és helységek nevei	Nemzetőrök száma	Lakosság	Nemzetőrök aránya a lakossághoz viszonyítva százalékban
I.	Rimaszombat	Rimaszombat	486	7 467	6,5
II.	Rimaszécs	Rimaszécs	67	1 676	4,0
		Sajópüspöki	29	609	4,8
		Velkenye	50	445	11,2
		Csobánka puszta	1	58	1,7
		Csíz	41	658	6,2
		Jéne	17	218	7,8
		Martonfala	19	407	4,7
III.	Radnót	Radnót	37	922	4,0
		Zádorháza	18	275	6,5
		Iványi	21	300	7,0
		Cakó	20	503	4,0
		Újfalú	10	148	6,7
		Zsip	20	288	6,9
		Dúlháza	7	149	4,7
		Alsóbátka	22	529	4,1
		Felsőbátka	5	159	3,1
		Szútor	30	491	6,1
		Bellény	22	176	12,5
IV.	Alsóbalog	Uzapanyit	17	652	2,6
		Alsóbalog	19	664	2,9
		Felsőbalog	34	831	4,1
		Rakottyás	9	150	6,0
		Tamási	19	340	5,6
		Perjése	24	567	4,2
		Meleghegy	10	366	2,7
		Padár	21	739	2,8
		Pápocs	1	239	0,4
		Bugyikfala	4	290	1,4
		Derencsény	11	580	1,9
		Gesztes	10	870	1,1
		Zeherje	36	454	7,9
		Alsópokorág	30	262	11,4
V.	Jánosi	Jánosi	55	1 276	4,3
		Pálfala	28	345	8,1
		Ivány <sup>57</sup>	1		
		Feled	23	530	4,3
		Serke	60	969	6,2
		Simonyi	41	575	7,1
		Dobóca	40	886	4,5
		Darnya	28	580	4,8
VI.	Felsővály	Felsővály	27	502	5,4
		Bikszög	9	246	3,6
		Gergelyfala	6	115	5,2

**LÁSSÁTOK, FELEIM!**

		<i>Alsóvály</i>	12	374	3,2
		<i>Felsőkálósa</i>	6	140	4,3
		<i>Mihályfala</i>	31	337	9,2
		<i>Alsókálósa</i>	25	447	5,6
		<i>Füge</i>	26	584	4,4
		<i>Baraca</i>	32	503	6,4
		<i>Lökösháza</i>	24	356	6,7
		<i>Felsőrás</i>	21	301	7,0
		<i>Oldalfala</i>	24	280	8,6
VII.	<i>Hamva</i>	<i>Hamva</i>	83	1 354	6,1
		<i>Lénártfala</i>	56	595	9,4
		<i>Runya</i>	52	654	8,0
		<i>Abafalva</i>	44	506	8,7
VIII.	<i>Putnok</i>	<i>Putnok</i>	101	2 309	4,4
		<i>Hét</i>	28	396	7,1
		<i>Málé</i>	11	793	1,4
		<i>Bánréve</i>	28	305	9,2
		<i>Szentkirály</i>	43	295	14,6
		<i>Kelemér</i>	19	590	3,2
IX.	<i>Tornallya</i>	<i>Tornallya</i>	41	708	5,8
		<i>Kövecses</i>	31	498	6,2
		<i>Recske</i>	15	311	4,8
		<i>Méhi</i>	41	555	7,4
		<i>Királyi</i>	26	295	8,8
		<i>Szárnya</i>	21	297	7,1
		<i>Gömörpanyit</i>	57	694	8,2
X.	<i>Sajógömör</i>	<i>Sajógömör</i>	96	1 000	9,6
		<i>Beje</i>	26	468	5,5
		<i>Otrokocs</i>	13	614	2,1
		<i>Harkács</i>	7	537	1,3
		<i>Sánkfala</i>	17	594	2,9
		<i>Beretke</i>	23	260	8,8
		<i>Zsór</i>	13	102	12,7
		<i>Kisfalud</i>	1	32	3,1
XI.	<i>Pelsőc</i>	<i>Pelsőc</i>	160	1 140	14,0
		<i>Horka</i>	47	755	6,2
		<i>Páskaháza</i>	22	265	8,3
		<i>Tiba</i>	6	80	7,5
		<i>Csóltó</i>	23	581	3,9
		<i>Lekenye</i>	15	337	4,4
XII. XIII.	<i>Rozsnyó</i>	<i>Rozsnyó</i>	437	6 200	7,0
XIV.	<i>Betlér</i>	<i>Betlér, Vasgyár</i>	29, 35	1 217	5,2
		<i>Körös</i>	25	434	5,8
		<i>Rudna</i>	12	515	2,3
		<i>Nadabula</i>	34	841	4,0
		<i>Kisveszverés</i>	23		
		<i>Nagyveszverés</i>	25	össz: 547	8,8

## LÁSSÁTOK, FELEIM!

		<i>Alsósajó</i>	28	602	4,6
		<i>Csucsom</i>	22	303	7,2
XV.	<i>Dobsina</i>	<i>Dobsina</i>	375	4 921	7,6
		<i>Oláhpatak</i>	47		
		<i>Vasgyár</i>	3	össz: 967	5,2
		<i>Hnilec</i>	2	120	1,7
		<i>Gócs</i>	1	607	0,2
		<i>Rédova</i>	64	1 431	4,5
		<i>Felsőhajó</i>	29	582	5,0
XVI.	<i>Csetnek</i>	<i>Csetnek</i>	105	2 274	4,6
		<i>Kuntaploca</i>	27	694	3,9
		<i>Gencs</i>	22	405	5,4
		<i>Sebespataka</i>	11	415	2,6
		<i>Rekenyeújfalú</i>	15	448	3,3
		<i>Restér</i>	25	278	9,0
		<i>Kisszlajos</i>	1	345	0,3
		<i>Berdárka</i>	24	200	12,0
		<i>Gecelfalva</i>	26	403	6,4
		<i>Markuska</i>	23	318	7,2
XVII.	<i>Nagyszalajos</i>	<i>Nagyszalajos</i>	66	794	8,3
		<i>Rokfalva</i>	32	596	5,4
		<i>Feketelehota</i>	56	931	6,0
		<i>Hankova</i>	26	252	10,3
		<i>Pétermány</i>	12	302	4,0
		<i>Ochtina</i>	35	739	4,7
XVIII.	<i>Hisnyó</i>	<i>Hisnyó</i>	52	734	7,1
		<i>Umrlehota</i>	38	412	9,2
		<i>Lubenyik</i>	31	350	8,8
		<i>Mnizsán</i>	60	422	14,2
		<i>Koprás</i>	18	186	9,7
		<i>Vizesrét</i>	11	800	1,4
XIX.	<i>Murányalja</i>	<i>Murányalja</i>	102	1 213	8,4
		<i>Lehota</i>	17	481	3,5
		<i>Hosszúrét</i>	67	1 384	4,8
		<i>Huta</i>	4	622	0,6
XXI.	<i>Vasgyár</i>	<i>Polonkai vasgyár</i>		lásd	
		<i>Telgárt</i>	190	<i>Polonka</i>	
			137	812	16,9
XXII.	<i>Sumjác</i>	<i>Sumjác</i>	205	1 546	13,3
		<i>Vernárd</i>	40	827	4,8
XXIII.	<i>Pohorella</i>	<i>Pohorella</i>	150	2 343	6,4
		<i>Helpa</i>	153	1 868	8,2
XXIV.	<i>Polonka</i>	<i>Polonka</i>	130	2 316	5,6
		<i>Závadka</i>	90	1 307	6,9
XXV.	<i>Rimabrézó</i>	<i>Rimabrézó</i>	46	754	6,1
		<i>Likér</i>	32	279	11,5
		<i>Nyústya</i>	84	1 360	6,2

**LÁSSÁTOK, FELEIM!**

		<i>Hacsava</i>	32	243	13,2
		<i>Fűrész</i>	69	739	9,3
XXVI.	<i>Jolsva</i>	<i>Jolsva</i>	436	4 075	10,7
XXVII.					
XXVIII.	<i>Gice</i>	<i>Gice</i>	25	637	3,9
		<i>Melléte</i>	14	576	2,4
		<i>Lice</i>	21	1 007	2,1
		<i>Naszraj</i>	17	327	5,2
		<i>Mikolcsán</i>	6	362	1,7
		<i>Miglész</i>	13	362	3,6
		<i>Süvete</i>	38	588	6,5
		<i>Perlász</i>	18	250	7,2
		<i>Jolsvataploca</i>	7	389	1,8
		<i>Rozlozsna</i>	20	379	5,3
		<i>Gacsalk</i>	28	361	7,8
XXIX.	<i>Ragály</i>	<i>Ragály</i>	34	605	5,6
		<i>Trizs</i>	13	381	3,4
		<i>Zubogy</i>	31	436	7,1
		<i>Kánó</i>	27	331	8,1
		<i>Aggtelek</i>	44	611	7,2
		<i>Kecső</i>	2	336	0,6
		<i>Hosszúszó</i>	7	464	1,5
		<i>Pelsőcardó</i>	22	356	6,2
		<i>Imola</i>	43	672	6,4
XXX.	<i>Zádorfalva</i>	<i>Zádorfalva</i>	55	1 036	5,3
		<i>Szuhafő</i>	31	732	4,2
		<i>Alsószuha</i>	41	767	5,3
		<i>Hubó</i>	50	506	9,9
		<i>Sajókeszi</i>	5	318	1,6
		<i>Lenke</i>	5	430	1,2
		<i>Naprágy</i>	18	466	3,9
		<i>Poszoba</i>	19	279	6,8
XXXI.	<i>Alsóhangony</i>	<i>Alsóhangony</i>	22		
		<i>Felsőhangony</i>	16	össz: 763	5
		<i>Susa</i>	7	172	4,1
		<i>Uraj</i>	25	378	6,6
		<i>Szentsimon</i>	54	713	7,6
		<i>Harmac</i>	38	618	6,1
		<i>Gesztete</i>	36	764	4,7
XXXII.	<i>Zabar</i>	<i>Zabar</i>	30	302	9,9
		<i>Jeszte</i>	11	185	5,9
		<i>Péterfala</i>	26	528	4,9
		<i>Dobfenek</i>	5	191	2,6
		<i>Détér</i>	23	654	3,5
		<i>Egyházasbást</i>	35	589	5,9
		<i>Tajti</i>	11	262	4,2
		<i>Almágy</i>	23	564	4,1

## LÁSSÁTOK, FELEIM!

		<i>Ajánácskő</i>	2	780	0,2
		<i>Gortva</i>	4	72	5,5
		<i>Béna</i>	14	428	3,3
XXXIII.	<i>Várgede</i>	<i>Várgede</i>	13	745	1,7
		<i>Csoma</i>	31	483	6,4
		<i>Sid</i>	18	476	3,8
		<i>Balogfala</i>	35	622	5,6
		<i>Guszona</i>	15	600	2,5
		<i>Kisgömöri</i>	12	283	4,2
		<i>Dúsa</i>	7	149	4,7
		<i>Majom</i>	13	274	4,7
		<i>Kisfalud</i>	11	430	2,6
		<i>Kerekgede</i>	16	361	4,4
		<i>Zabzo</i>	1		
		<i>Sóreg</i>	41	393	10,4
XXXIV.	<i>Osgyán</i>	<i>Osgyán</i>	100	1 292	7,7
		<i>Tamásfala</i>	57	1 029	5,5
		<i>Magyarhegymeg</i>	38	252	15,1
		<i>Fazekaszsaluzsány</i>	40	633	6,3
		<i>Nagyszuha</i>	35	478	7,3
		<i>Susány</i>	35	610	5,7
		<i>Válykó</i>	20	341	5,9
		<i>Pongyelok</i>	20	477	4,2
XXXV.	<i>Alsószkálnok</i>	<i>Alsószkálnok</i>	28	299	9,4
		<i>Bakostörék</i>	36	493	7,3
		<i>Orlajtörék</i>	45	223	20,2
		<i>Cserencsény</i>	27	295	9,1
		<i>Tóthegymeg</i>	8	194	4,1
		<i>Felsőpokorágy</i>	31	450	6,9
		<i>Felsőszkálnok</i>	28	222	12,6
		<i>Kraszkó</i>	5	316	1,6
XXXVI.	<i>Ráhó</i>	<i>Ráhó</i>	48	666	7,2
		<i>Varbóc</i>	24	381	6,3
		<i>Kecege</i>	35	261	13,4
		<i>Priboj</i>	4	130	3,1
		<i>Rimoca</i>	30	169	17,7
		<i>Rimazsaluzsány</i>	17	266	6,4
		<i>Rimalehota</i>	26	450	5,8
		<i>Rimabánya</i>	51	486	10,5
		<i>Szelce</i>	38	407	9,3
XXXVII.	<i>Ratkó</i>	<i>Ratkó</i>	90	1 615	5,6
		<i>Ispánmező</i>	14	810	1,7
		<i>Szilistye</i>	13	337	3,8
		<i>Kiete</i>	1	236	0,4
		<i>Lukovistye</i>	9	970	0,9
		<i>Dobrapatak</i>	5	423	1,2
		<i>Lipóc</i>	4	338	1,2

## LÁSSÁTOK, FELEIM!

		Hrussó	20	622	3,2
		Babaluska	13	270	4,8
		Répás	2	451	0,4
		Ratkólehota	8	416	1,9
		Szásza	7	389	1,8
		Újvásár	25	464	5,4
		Poloszka	3	255	1,2
		Borosznok	2	217	0,9
XXXVIII.	Kövi	Kövi	131	2 389	5,5
		Deresk	37	1 000	3,7
		Lévárt	10	491	2,0
		Rákos	1	691	0,1
		Nandrás	4	751	0,5
		Turcsok	1	849	0,1
		Szirk	1	745	0,1
		Szkáros	29	551	5,3
		Visnyó	18	267	6,7
		Felfalu	11	224	4,9
		Alsófalva	35	371	9,4
XXXIX.	Kokova	Kokova	207	2 601	8,0
XXX.	Klenóc	Klenóc	248	2 716	9,1
XXXI.	Berzéte	Berzéte	44	1 212	3,6
		Vígtele	13	254	5,1
		Szalóc	30	439	6,8
		Jólész	20	395	5,1
		Hosszúrét <sup>58</sup>	17	754	2,2
		Gombaszög puszta	2	38	5,3
		Váralja <sup>59</sup>	70	1 014	6,9
		Pacsa	36	730	4,9
XXXII.	Nagyróce	Nagyróce	264	1 866	14,1
		Kisróce	9	444	2,0
XXXIII.	Tiszolc	Tiszolc	442	3 600	12,3

3. táblázat: A nemzetőrök aránya az egyes századok körzetében:

Század sorszáma	Század főhelye	Nemzetőrök száma	Lakosság	Nemzetőrök aránya a teljes lakossághoz viszonyítva százalékban
I.	Rimaszombat	486	7 467	6,5
II.	Rimaszécs	224	4 071	5,5
III.	Radnót	212	3 940	5,4
IV.	Alsóbalog	245	7 004	3,5
V.	Jánosi	276	5 161	5,3
VI.	Felsővály	243	4 185	5,8
VII.	Hamva	235	3 109	7,6
VIII.	Putnok	230	4 688	4,9
IX.	Tornallya	232	3 358	6,9
X.	Sajógömör	196	3 607	5,4
XI.	Pelsőc	273	3 158	8,6

## LÁSSÁTOK, FELEIM!

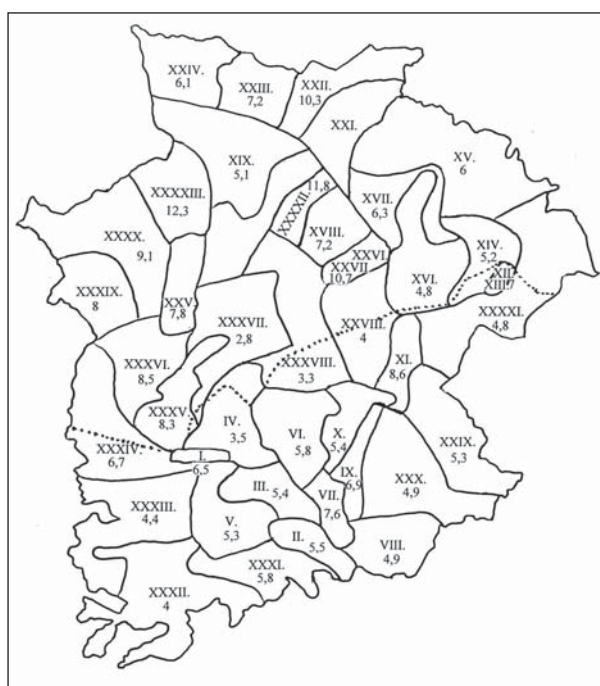
XII. XIII.	Rozsnyó	437	6 200	7,0
XIV.	Betlér	233	4 459	5,2
XV.	Dobsina	521	8 628	6,0
XVI.	Csetnek	279	5 780	4,8
XVII.	Nagyszlabos	227	3 614	6,3
XVIII.	Hisnyó	210	2 904	7,2
XIX.	Murányalja	190	3 700	5,1
XXI.	Polonkai vasgyár	327	Nincs adat	
XXII.	Sumjác	245	2 373	10,3
XXIII.	Pohorella	303	4 211	7,2
XXIV.	Polonka	220	3 623	6,1
XXV.	Rimabrézó	263	3 375	7,8
XXVI. XXVII.	Jolsva	436	4 075	10,7
XXVIII.	Gice	207	5 238	4,0
XXIX.	Ragály	223	4 192	5,3
XXX.	Zádorfalva	224	4 534	4,9
XXXI.	Alsóhangony	198	3 408	5,8
XXXII.	Zabar	184	4 555	4,0
XXXIII.	Várgede	213	4 816	4,4
XXXIV.	Osgyán	345	5 112	6,7
XXXV.	Alsószkálnok	208	2 492	8,3
XXXVI.	Ráhó	273	3 216	8,5
XXXVII.	Ratkó	216	7 813	2,8
XXXVIII.	Kövi	278	8 329	3,3
XXXIX.	Kokova	207	2 601	8,0
XXXX.	Klenóc	248	2 716	9,1
XXXXI.	Berzéte	232	4 836	4,8
XXXXII.	Nagyróce	273	2 310	11,8
XXXXIII.	Tiszolc	442	3 600	12,3
Összesen		10.714	172 458	6,2 <sup>60</sup>

A bemutatott táblázat szerint a megye térképén is ábrázolható, hol voltak, mekkora területet fedtek le az egyes századok körzetei, mennyit tett ki a lakossághoz viszonyítva a nemzetőrök aránya (1. sz. térkép).

A fentiek szerint Gömör megyében a nemzetőröknek a lakossághoz viszonyított aránya 6,2 % volt. Ha ezt összevetjük az országos adatokkal, amelyek szerint a megyék lélekszámához viszonyítva az összeírt nemzetőrök létszáma 4–8 % között<sup>61</sup> változott, akkor megállapíthatjuk, hogy Gömör megye ilyen megközelítésben a középmezőnybe tartozott.

A nemzetőrök településenkénti arányát a legmagasabbtól kezdve, csökkenő sorrendben rendezve az alábbiak láthatók:

1. sz. térkép: Gömör megye századokra történt felosztása és a nemzetőrség százalékos aránya

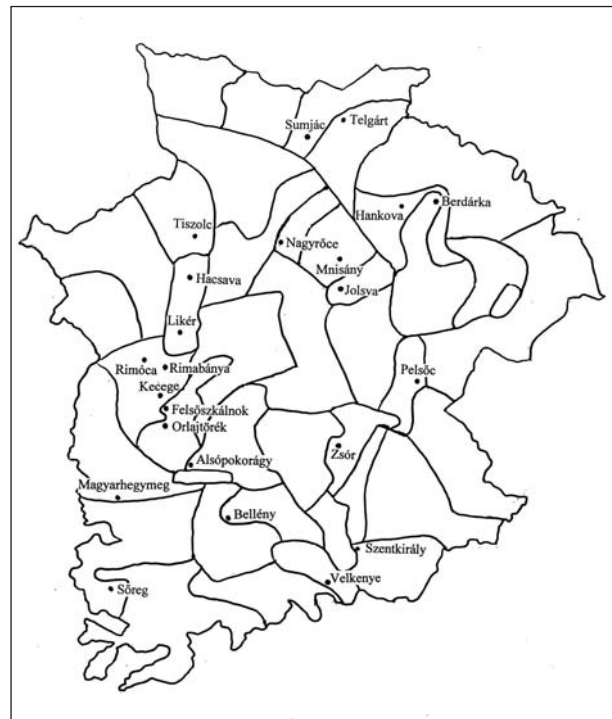


4. táblázat: A nemzetőrök aránya 10 % felett:

Helység	Nemzetőr	Lakosság	Nemzetőrök aránya (%)
Orlajtörék	45	223	20,2
Rimoca	30	169	17,7
Telgárt	137	812	16,9
Magyarhegymeg	38	252	15,1
Szentkirály	43	295	14,6
Mnizsán	60	422	14,2
Nagyróce	264	1 866	14,1
Pelsőc	160	1 140	14,0
Kecege	35	261	13,4
Sumjác	205	1 546	13,3
Hacsava	32	243	13,2
Zsór	13	102	12,7
Felsőszkálnok	28	222	12,6
Bellény	22	176	12,5
Tizolc	442	3 600	12,3
Berdárka	24	200	12,0
Likér	32	279	11,5
Alsópokoragy	30	262	11,4
Velkenye	50	445	11,2
Jolsva	436	4 075	10,7
Rimabánya	51	486	10,5
Sőreg	41	393	10,4
Hankova	26	252	10,3

5. táblázat: A nemzetőrök aránya 8 % felett:

Helység	Nemzetőr	Lakosság	Nemzetőrök aránya (%)
Hubó	50	506	9,9
Zabar	30	302	9,9
Kopraj	18	186	9,7
Sajógömör	96	1 000	9,6
Alsófalva	35	371	9,4
Alsószkálnok	28	299	9,4
Lénártfalva	56	595	9,4
Fürész	69	739	9,3
Bánréve	28	305	9,2
Lehota	38	412	9,2
Mihályfalva	31	337	9,2
Klenóc	248	2 716	9,1



2. sz. térkép: A lakosság arányában 10 százalék feletti nemzetőr-séget kiállító települések

Cserencsény	27	295	9,1
Restér	25	278	9,0
Beretke	23	260	8,8
Királyi	26	295	8,8
Kisveszverés, Nagyveszverés	23 + 25	össz: 547	8,8
Lubenyik	31	350	8,8
Abafala	44	506	8,7
Oldalfala	24	280	8,6
Murányalja	102	1 213	8,4
Nagyszlabos	66	794	8,3
Páskaháza	22	265	8,3
Gömörpanyit	57	694	8,2
Helpa	153	1 868	8,2
Kánó	27	331	8,1
Pálfala	28	345	8,1
Kokova	207	2 601	8,0
Runya	52	654	8,0

6. táblázat: A nemzetőrök aránya 6 % felett:

Helység	Nemzetőr	Lakosság	Nemzetőrök aránya (%)
Zeherje	36	454	7,9
Gacsal	28	361	7,8
Jéne	17	218	7,8
Osgyán	100	1 292	7,7

## LÁSSÁTOK, FELEIM!

Dobsina	375	4 921	7,6
Szentsimon	54	713	7,6
Tiba	6	80	7,5
Méhi	41	555	7,4
Nagyszuha	35	478	7,3
Bakostörék	36	493	7,3
Aggtelek	44	611	7,2
Csucsom	22	303	7,2
Markuska	23	318	7,2
Perlász	18	250	7,2
Ráhó	48	666	7,2
Hét	28	396	7,1
Hisnyó	52	734	7,1
Simonyi	41	575	7,1
Sztárnya	21	297	7,1
Zubogy	31	436	7,1
Felsőrás	21	301	7,0
Iványi	21	300	7,0
Rozsnyó	437	6 200	7,0
Váralja	70	1014	6,9
Závadka	90	1307	6,9
Zsíp	20	288	6,9
Poszoba	19	279	6,8
Szalóc	30	439	6,8
Lökösháza	24	356	6,7
Újfalu	10	148	6,7
Visnyó	18	267	6,7
Uraj	25	378	6,6
Rimaszombat	486	7 467	6,5
Süvete	38	588	6,5
Zádor	18	275	6,5
Baraca	32	503	6,4
Csoma	31	483	6,4
Gecel	26	403	6,4
Imola	43	672	6,4
Pohorella	150	2 343	6,4
Rimaszaluzsány	17	266	6,4
Varbóc	24	381	6,3
Csíz	41	658	6,2
Horka	47	755	6,2
Kövecses	31	498	6,2
Nyústyá	84	1 360	6,2
Pelsőcardó	22	356	6,2
Serke	60	969	6,2
Hamva	83	1 354	6,1
Harmac	38	618	6,1
Rimabrézó	46	754	6,1

Szutor	30	491	6,1
Feketelehota	56	931	6,0
Rakottyás	9	150	6,0

7. táblázat: A nemzetőrök aránya 4 % felett:

Helység	Nemzetőr	Lakosság	Nemzetőrök aránya (%)
Egyházasbást	35	589	5,9
Jeszte	11	185	5,9
Válykó	20	341	5,9
Körös	25	434	5,8
Rimalehota	26	450	5,8
Tornallya	41	708	5,8
Susány	35	610	5,7
Alsókállosa	25	447	5,6
Balogfala	35	622	5,6
Ragály	34	605	5,6
Polonka	130	2 316	5,6
Ratkó	90	1 615	5,6
Tamási	19	340	5,6
Beje	26	468	5,5
Gortva	4	72	5,5
Kövi	131	2 389	5,5
Tamásfala	57	1 029	5,5
Felsővály	27	502	5,4
Gencs	22	405	5,4
Rokfalva	32	596	5,4
Újvásár	25	464	5,4
Alsószuha	41	767	5,3
Rozlosnya	20	379	5,3
Szkáros	29	551	5,3
Zádorfalva	55	1 036	5,3
Betlér, Vasgyár	29,35	1 217	5,2
Gergelyfala	6	115	5,2
Naszraj	17	327	5,2
Oláhpatak,			
Vasgyár	47,3	967	5,2
Vitelke	13	254	5,1
Jólész	20	395	5,1
Alsóhangony és Felsőhangony	22+16	763	5,0
Felsőszajó	29	582	5,0

## LÁSSÁTOK, FELEIM!

Pacsa	36	730	4,9
Péterfala	26	528	4,9
Babaluska	13	270	4,8
Darnya	28	580	4,8
Hosszúrét	67	1 384	4,8
Recske	15	311	4,8
Vernárd	40	827	4,8
Gesztete	36	764	4,7
Dúlháza	7	149	4,7
Dúsa	7	149	4,7
Majom	13	274	4,7
Martonfala	19	407	4,7
Ochtina	35	739	4,7
Alsósajó	28	602	4,6
Csetnek	105	2 274	4,6
Dobóca	40	886	4,5
Rédova	64	1 431	4,5
Füge	26	584	4,4
Kerekgede	16	361	4,4
Lekenye	15	337	4,4
Putnok	101	2 309	4,4
Jánosi	55	1 276	4,3
Feled	23	530	4,3
Felsőkálósa	6	140	4,3
Gömöri	12	283	4,2
Perjése	24	567	4,2
Pongyelok	20	477	4,2
Szuhafő	31	732	4,2
Tajti	11	262	4,2
Almágy	23	564	4,1
Alsóbátka	22	529	4,1
Felsőbalog	34	831	4,1
Susa	7	172	4,1
Tóthegymeg	8	194	4,1
Cakó	20	503	4,0
Nadabula	34	841	4,0
Péterman	12	302	4,0
Radnót	37	922	4,0
Rimaszécs	67	1 676	4,0

8. táblázat: A nemzetőrök aránya 2 % felett:

Helység	Nemzetőr	Lakosság	Nemzetőrök aránya (%)
Csoltó	23	581	3,9
Gice	25	637	3,9
Kuntaploca	27	694	3,9
Naprágy	18	466	3,9
Sid	18	476	3,8
Szilistye	13	337	3,8
Deresk	37	1 000	3,7
Berzété	44	1 212	3,6
Bikszög	9	246	3,6
Mikléc	13	362	3,6
Détér	23	654	3,5
Lehota	17	481	3,5
Trizs	13	381	3,4
Rekenye	15	448	3,3
Alsóvály	12	374	3,2
Hrussó	20	622	3,2
Kelemér	19	590	3,2
Kisfalud	1	32	3,1
Felsőbátka	5	159	3,1
Priboj	4	130	3,1
Alsóbalog	19	664	2,9
Sánkfala	17	594	2,9
Padár	21	739	2,8
Meleghegy	10	366	2,7
Dobfenek	5	191	2,6
Kisfalud	11	430	2,6
Sebespataka	11	415	2,6
Uzapanyit	17	652	2,6
Guszona	15	600	2,5
Melléte	14	576	2,4
Rudna	12	515	2,3
Hosszúrét	17	754	2,2
Lice	21	1 007	2,1
Otrokocs	13	614	2,1
Kisrőce	9	444	2,0
Lévárt	10	491	2,0

9. táblázat: A nemzetőrök aránya 2 % -ig:

Helység	Nemzetőr	Lakosság	Nemzetőrök aránya (%)
Alsólehota	8	416	1,9
Derencsény	11	580	1,9
Jolsvataploca	7	389	1,8
Szásza	7	389	1,8
Hnyilec	2	120	1,7

## LÁSSÁTOK, FELEIM!

Ispánmező	14	810	1,7
Mikolcsán	6	362	1,7
Várgede	13	745	1,7
Kraszkó	5	316	1,6
Sajókeszi	5	318	1,6
Hosszúszó	7	464	1,5
Bugyikfala	4	290	1,4
Málé	11	793	1,4
Vizesrét	11	800	1,4
Harkács	7	537	1,3
Dobrapatak	5	423	1,2
Lenke	5	430	1,2
Lipóc	4	338	1,2
Poloszka	3	255	1,2
Gesztes	10	870	1,1
Borosznok	2	217	0,9
Lukovistye	9	970	0,9
Huta	4	622	0,6
Kecső	2	336	0,6
Nandrás	4	751	0,5
Kiéte	1	236	0,4
Pápocs	1	239	0,4
Répás	2	451	0,4
Kísszlabos	1	345	0,3
Gócs	1	607	0,2
Hajnácskő	2	780	0,2
Rákos	1	691	0,1
Szirk	1	745	0,1
Turcsok	1	849	0,1

Az országos adatok szerint a városokban 4–17 % között mozog a nemzetőrségnek a lakossághoz viszonyított aránya, de ritkán haladták meg a 10 százalékot.<sup>62</sup> A kisebb településeken ennél alacsonyabb volt az arány. Ennek tükrében is érdemes értékelni a fenti adatokat.

Azonban a nemzetőröknek a teljes lakossághoz viszonyított arányának vizsgálata akkor lenne alkalmas arra, hogy valós képet kapjunk, ha bárki beállhatott volna soraikba. De ez nem így volt. Korábban már részletesen közöltük az ide vonatkozó feltételeket, ezért azokat nem ismétljük meg, az azonban egyértelmű, hogy az életkoron és társadalmi helyzeten kívül a lakosság vagyoni állapota meghatározóan befolyásolta az összeírás eredményét. Valamennyire reálisabb képet akkor kaphatnánk, ha tudnánk, településenként hány ember felelt meg a törvény által megszabott feltételeknek. Ennek megközelítéséhez kiindulópont lehetne a választásra alkalmas személyek<sup>63</sup> számának ismerete, amit 1848 nyarán írtak össze. Erről azonban jelenleg csupán néhány település esetében vannak hiteles adataink:

10. táblázat:

település	lakosság	választó	nemzetőr	a lakosság és a n. örök aránya %	a választók és a n. örök aránya %
Csetnek	2 274	139	105	4,6	75,5
Dobsina	4 921	492	375	7,6	76,2
Pelsőc	1 140	195	160	14,0	82,0
Putnok	2 309	130	101	4,4	77,7
Rimaszombat	7 467	561	486	6,5	86,6
Rozsnyó	6 200	609	437	7,0	71,7
Összesen	24 311	2 126	1 664	6,8	78,3

A választóképesekkel bírók igen magas arányban léptek be a nemzetőrök közé. Azok, akik nem, valószínűleg legtöbb esetben egészségi állapotuk, életkoruk miatt nem vállalták a szolgálatot. A táblázatban feltüntetettük, hogy ezeken a településeken milyen volt a nemzetőrök számának a lakosság lélekszámahoz viszonyított aránya, amiből jól látható, mennyire nem adnak reális képet azok az adatok, hiszen a hat település lakosságának mindössze 6,8 százaléka szerepel az összeírásban. Azonban ha azt nézzük, hogy a választóképes, a nemzetőri szolgálatra többnyire alkalmas személyek milyen arányban álltak nemzetőrnek, akkor igen magas számot, 78,3 százalékot látunk.

Nem településenként, hanem egy választókerületre vonatkozóan maradt fent az a jelentés, amelynek segítségével szintén megpróbálkozhatunk – igaz csak egy nagyobb területre vonatkoztatott – átfogó képet adni. A Kövi-i választókerületben, amelyhez 56 település tartozott, 1932 „*választóképeséggel bíró honpolgár*” került összeírásra.<sup>70</sup>

11. táblázat:

település	lakosság	nemzetőr	választók	a lakosság és a nemzetőrök aránya %	a választók és a nemzetőrök aránya %
Alsóbalog	664	19		2,9	
Alsófalu	371	35		9,4	
Alsókálósa	447	25		5,6	
Alsóvály	374	12		3,2	
Baradna	472	-		-	
Bikszög	246	9		3,6	
Borosznok	217	2		0,9	
Deresk	1 000	37		3,7	
Dobrapatak	423	5		1,2	
Felfalu	224	11		4,9	
Felsőbalog	831	34		4,1	

## LÁSSÁTOK, FELEIM!

Felsőkálósa	140	6		4,3	
Felsővály	502	27		5,4	
Fillér	567	-		-	
Gergelyfala	115	6		5,2	
Gerlice	597	-		-	
Gesztes	870	10		1,1	
Gice	637	25		3,9	
Harkács	537	7		1,3	
Ispánmező	810	14		1,7	
Kiéte	236	1		0,4	
Kövi	2 389	131		5,5	
Krokova	402	-		-	
Lévárt	491	10		2,0	
Lice	1 007	21		2,1	
Lipóc	338	4		1,2	
Lökösháza	356	24		6,7	
Meleghegy	366	10		2,7	
Mihályfala	337	31		9,2	
Nandrás	751	4		0,5	
Otrokocs	614	13		2,1	
Pádár	739	21		2,8	
Perjése	567	24		4,2	
Perlász	250	18		7,2	
Polom	251	-		-	
Poloszka	255	3		1,2	
Poprocs	301	-		-	
Ratkó	1615	90		5,6	
Ratkóbisztró	690	-			
Ratkólehota	416	8		1,9	
Ratkószuha	479	-		-	
Ratkózdichava	264	-		-	
Rákos	691	1		0,1	
Rás (Felső)	301	21		7,0	
Répás	451	2		0,4	
Rónapatak	342	-		-	
Sánkfala	594	17		2,9	
Süvete	588	38		6,5	
Szásza	389	7		1,8	
Szilistye	337	13		3,8	
Szirk	745	1		0,1	
Szkáros	551	29		5,3	
Sztrizs	343	-		-	
Turcsok	849	1		0,1	
Újvásár	464	25		5,4	
Visnyó	267	18		6,7	
Összesen:	30 070	870	1 932	2,9	45

A választókerület lakosságának mindössze 2,9 százaléka szerepel a nemzetőrök összeírásában, ezzel szemben a választóképes személyek arányában, akik valóban be is állhattak közéjük, ez 45 százalék. Az utóbbi arány 50 % körül is lehet, ha tudjuk, hogy a megyében 20 olyan település volt, ahol nem került sor a nemzetőrség felállítására, közülük 11 esett a Kövi-i választókerületbe. Lakosságuk 4 708 fő volt, a választókerület lakosságának 15,6 százaléka. Ezt is figyelembe kell venni, ha értékeljük a táblázat adatait.

Összegezve a fentieket, a rendelkezésre álló adatok alapján az állapítható meg, hogy a városokban, nagyobb településeken, ahol anyagi és társadalmi helyzetük miatt a törvény előírásainak megfelelően nagyobb számban állhattak a nemzetőrségben, ez az arány megközelítette a 80 százalékot; a kisebb településeken, falvakban 50 % körül alakult. Természetesen jól ismert, az eddigiekben több példát említettünk, és az alábbiakban is fogunk még eseteket sorolni, amikor olyanok kerültek a nemzetőrségbe, aki nem felelt meg a feltételeknek, de önként vagy az összeírók ráhatására mégis beléptek,<sup>71</sup> vagy esetleg tudomásuk sem volt róla, hogy beírták őket.

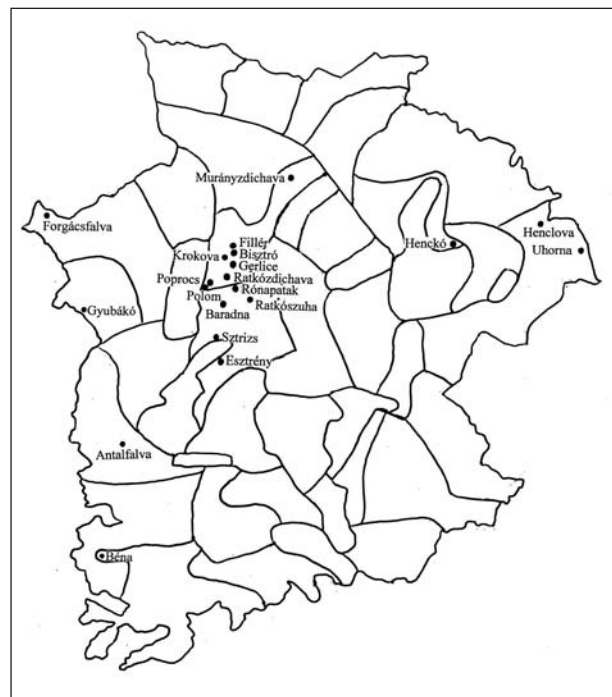
### Nemzetőrt nem állító, az összeírásból kimaradt települések

A törvény lehetőséget adott arra, hogy azokon a településeken, ahol ellenérzés mutatkozott a nemzetőrséggel szemben, ne kerüljön sor a nemzetőrség felállítására, így az összeírásra sem.

Mindössze 20 ilyen település volt, továbbá 17 pusztá, csekély lakossággal. A települések közül egynek a lakossága magyar anyanyelvű, a többi túlnyomó részben szlovák és a magyar-szlovák nyelvhatártól északra fekszik:

Antalfalva 449 szlovák falu 449 r.kat.

Baradna 472 szlovák falu 13 r.kat., 459 ev. [472]



Nemzetőrt nem állító, az összeírásból kimaradt települések

## LÁSSÁTOK, FELEIM!

Béna 428 magyar falu 428 r.kat.  
 Bisztró 690 szlovák falu 29 r.kat., 661 ev. [690]  
 Esztrény 237 szlovák falu, 237 ev.  
 Fillér 567 szlovák falu 24 r.kat., 543 ev. [567]  
 Forgácsfalva 437 szlovák falu 437 r.kat.  
 Gerlice 597 szlovák falu 6 r.kat., 591 ev. [597]  
 Gyubákó 337 nem régi szlovák falu 337 r.kat.  
 Henckó 409 szlovák falu 43 r.kat., 366 ev. [409]  
 Henclova 252 szlovák falu 252 lak.  
 Krokova 402 szlovák falu 18 r.kat., 384 ev. [402]  
 Murányzichava 552 szlovák falu 522 r.kat., 30 ev. [552]  
 Polom 251 szlovák falu 11 r.kat., 240 ev. [251]  
 Poprocs 301 szlovák falu 301 ev.  
 Ratkószuha 479 szlovák falu 10 r.kat., 469 ev. [479]  
 Ratkózdichava 264 szlovák falu 8 r.kat., 256 ev. [264]  
 Rónapatak 342 szlovák falu 16 r.kat., 376 ev. [392]  
 Sztrizs 343 szlovák falu 16 r.kat., 327 ev. [343]  
 Uhorna 553 szlovák falu 479 r.kat., 74 ev. [553]

Mint feljebb említést nyert, az összeírásban hiányzik a XX. század, aminek egyszerű a magyarázata: az eredeti

felosztásban ennek a nemzetőr századnak a kiállítására kijelölt nyolc településen senki nem állt a nemzetőrök közé.

Érdekes ugyanakkor, hogy Cserencsény, a 295 lélekszámú kis szlovák falu lakosai nyár elején még a „nemzetőrségi szolgálat alóli feloldozásukat” kérték. A megye 1848. június 5-én kezdődött, Pelsőcön tartott állandó bizottmányi ülésében úgy döntöttek, hogy: „Általános ellenszenv mutatkozáván, a miniszteri rendelet következtében felmentetnek.”<sup>72</sup> A közhangulat időközben megváltozhatott, esetleg más ok miatt, az összeírásban a településen 27 nemzetőr található.

### A nemzetőrök anyanyelv szerinti megoszlása

Fényes Elek már hivatkozott könyve segítségével tanulmányozható, hogy az összeírás adatai szerint milyen volt a nemzetőrök anyanyelv szerinti megoszlása. A települések besorolásakor tisztában voltak akkor is, és ma is tudjuk, hogy egy bizonyos anyanyelvhez besorolt településen más anyanyelvű emberek is élhettek, ezért természetesen az eredmény itt is csak hozzávetőleges lehet.

12. táblázat:

század	század főhelye	magyar n.őr	magyar lak.	szlovák n.őr	szlovák lak.	magyar-szlovák n.őr	magyar-szlovák lak.	szlovák-magyar n.őr	szlovák-magyar lak.	szlovák-német n.őr	szlovák-német lak.	rutén n.őr	rutén lak.
I.	Rimaszombat	486	7 467										
II.	Rimaszécs	224	4 071										
III.	Radnót	212	3 940										
IV.	Alsóbalog	209	4 659	36	2 345								
V.	Jánosi	236	4 275	40	886								
VI.	Felsővály	243	4 185										
VII.	Hamva	235	3 109										
VIII.	Putnok	219	3 895					11	793				
IX.	Tornallya	232	3 358										
X.	Sajógömör	196	3 607										
XI.	Pelsőc	273	3 158										
XII. XIII.	Rozsnyó	437	6 200										
XIV.	Betlér	82	1 252	117	2 366	34	841						
XV.	Dobsina			146	3 707					375	4 921		
XVI.	Csetnek	27	694	252	5 086								
XVII.	Nagyszlabos			227	3 614								
XVIII.	Hisnyó			210	2 904								
XIX.	Murányalja			190	3 700								
XXI.	Vasgyár											327	nincs adat
XXII.	Sumjác											245	2 373
XXIII.	Pohorella			303	4 211								
XXIV.	Polonka			220	3 623								
XXV.	Rimabrézó			263	3 375								
XXVI.	Jolsva			436	4 075								

XXVII.													
XXVIII.	Gice	60	2 280	124	2 269	23	689						
XXIX.	Ragály	194	3 372	22	356								
XXX.	Zádorfalva	224	4 534										
XXXI.	Alsóhangony	198	3 408										
XXXII.	Zabar	184	4 555										
XXXIII.	Várgede	206	4 667	7	149								
XXXIV.	Osgyán	213	2 655	75	1 428			57	1 029				
XXXV.	Alsószkálnok			208	2 492								
XXXVI.	Ráhó			273	3 216								
XXXVII.	Ratkó			216	7 813								
XXXVIII.	Kövi	111	2 413	149	5 649	18	267						
XXXIX.	Kokova			207	2 601								
XXXX.	Klenóc			248	2 716								
XXXXI.	Berzéte	179	3 352	36	730	17	754						
XXXXII.	Nagyróce			273	2 310								
XXXXIII.	Tiszolc									442	3 600		
Összesen fő		4 880	85 106	4 278	71 621	92	2551	75	2 286	817	8 521	572	2 373
		45,5		39,9		0,9		0,7		7,6		5,3	
a lakosság százalékában			49,3		41,5		1,5		1,3		5		Adat hiányában nem állapítható meg
a lakosság arányában %			5,7		6		3,6		3,3		9,6		Adat hiányában nem állapítható meg

A megye lélekszámának 49,3 százalékát tették ki a magyar települések, amelyek a nemzetőrök 45,5 százalékát adták, a lakosság számához viszonyítva a nemzetőrök aránya 5,7 %.

A szlovák települések a megye lélekszámának 41,5 százalékát tették ki, ők adták a nemzetőrök 39,9 százalékát, a nemzetőrök aránya a lakosság számához viszonyítva 6 %.

A megye lélekszámának 1,5 százalékát tették ki a magyar-szlovák települések, amelyek a nemzetőrök 0,9 százalékát adták, a lakosság számához viszonyítva a nemzetőrök aránya 3,6 %.

A szlovák-magyar települések a megye lélekszámának 1,3 százalékát tették ki, ők adták a nemzetőrök 0,7 százalékát, a nemzetőrök aránya a lakosság számához viszonyítva 3,3 %.

A megye lélekszámának 5 százalékát tették ki a szlovák-német települések, amelyek a nemzetőrök 7,6 százalékát adták, a lakosság számához viszonyítva a nemzetőrök aránya 9,6 %.

A rutén lakossággal kapcsolatos adatok hiányában az arányok nem állapíthatók meg.

Összességében azt látjuk, hogy a megye nemzetőrségében a lakosság anyanyelvi arányának nagyjából megfelelően vette ki részét.

#### **Az összeírással kapcsolatos problémák, panaszok**

A nemzetőrségi szolgálattal kapcsolatos, a beadványokban, jegyzőkönyvekben előforduló ügyek különféle okokra vezethetők vissza. Áttekintésüket megkönnyíti, ha a leggyakrabban előfordult problémák szerint csoportosítjuk őket.

##### Az összeírással kapcsolatos panaszok

Augusztus 8-án került napirendre Gesztes panaszja az összeírás alkalmával történt, a lakosság körében feszültséget szülő gondokról.

*„Palcz Pál, Selling Pál és Bódi Sámuel, Gesztes helysége előljárói előadják, hogy a helységi nemzetőrség összeírása Balogon történvén meg: a jelen nem volt lakosok közül sokakat, kik az ebbéli szolgálattételre törvény által nem kötelezettek, tetszésük szerint beíratnak, másokat ellenben, kik törvény szerint a nemzetőr-*

ség közé tartoznának, kihagyattak, mihez képest a lakosok közt innen származott ingerültség megszüntetése tekintetéből az összeírást kiigazítani kéri. [Végzés] Illető járásbeli szolgabírák az illetők kihallgatása, s az összeírási lajstrom megtekintése mellett az előadásokat nyomozván, tapasztalatukról jelentését legközelebbi választmányi gyűlésünkre hozza be.”<sup>73</sup>

Az összeírással kapcsolatos panaszokkal jelentkeztek Rimazaluzsány és Priboly elöljárói is.

„R. Zaluzsán s Priboly helységek elöljárói panaszolják, miképpen a nemzetőrök összeírásakor helységükben csupán 16 egyénet soroztattak be, mégis alispáni parancs következtében 21 egyént voltak kénytelenek eskü letételre küldeni, minek engedelmességre köteletségüknek tartván, megtörtént, hogy egy háztól két férfi is elment, holott pedig a törvény szoros értelmében csak 7 egyén lenne szolgálatra kötelezhető, mivel csak annyi félhelyes gazda létezik köztük, e részben orvoslásért esedeznek. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk a folyamodás kitételét nyomozván, adjon felvilágosító tudósítást.”<sup>74</sup>

Az 1848. szeptember 13-án tartott bizottmányi ülésen került napirendre, hogy több településen történt – részletesen nem ismertetett – botrány.

„Előterjesztett, miképp Zádorfalván, Tiszolcon és Murányban a nemzetőrség kívánt kiállítását alkalmával rendelleneségek, biztosok tekintélyét sértő botrányok történtek. [Végzés] Felső, kis-honti és putnoki főszolgabíránk nyomozzák a feljelentett körülményeket, tapasztalándókhöz képest törvény értelmében eljárván, bűnösöket törvényszék eleibe állítsák.”<sup>75</sup>

#### A nemzetőri szolgálatra kötelezett helyettesítése

A törvény bizonyos esetekben lehetőséget adott arra, hogy a nemzetőri szolgálatra kötelezett személy mással helyettesítse magát.

„**Gál István, Haluska Péter és Szögedi András** rimaszécsi lakosok, mind családapák, hogysok főből álló házuk népet a szükségességekkel feltarthassák, magukat a nemzetőrségi szolgálat alól felmenteni, és maguk helyett fogadandó nemzetőrök helyettesíthetőségét megengedtetni kéri. [Végzés] Az e részben fennálló törvényeknél fogva, fogadva egyének helyettesítése meg nem történhetvén, folyamodók oda utasítatnak, hogy a nemzetőrségi szolgálatukat vagy maguk teljesítsék, vagy e végre alkalmas fiaikat vagy testvéreiket helyettesítsék.”<sup>76</sup>

**Thomas Mária** rédovai özvegy az Országos Nemzetőrségi Tanácshoz fordult kérésével, ahonnan 1848. október 22-én kelt a vármegyéhez az esettel kapcsolatos állásfoglalás.

„Thomas Mária rédovai özvegy földművesnő abbéli folyamodása, hogy unokája, **Klajni Mihály** a honvédekhez soroztatván, onné elbocsájtassék. Oly megjegyzéssel tételik át a tisztelt megyéhez, hogy a szegény özvegy nő kérése már csak azért is méltánylandó, mert saját fiát a katonaságnál már elvesztette, unokája

pótolja az elvesztett fiút. Ezt, mint egyetlenét lehet tekinteni, a Képviselőház pedig az ország védelme iránt kimondott határozatának 3. §-ban nyíltan kimondja, hogy a család fenntartására mulhatatlanul szükséges egyellen fiúra vagy vőre is tekintet legyen, s a sors ilyet érne, ezeknek a helyettesítés megengedtesék. Ha tehát az özvegy nő unokája helyett más honvédet állít, s ha tisztelt megyének egyéb kifogása nem lenne e tárgyban – **Klajni Mihályt** hazabocsájtathatni.”<sup>77</sup>

A vármegye a következő, október 30-i gyűlésén tárgyalta az ügyet, és a járásbeli szolgabírákat utasították a folyamodás kézbesítésére, valamint arra, hogy „a rendelet értelmében, mentül előbb kellőleg intézkedjék”.<sup>78</sup>

A következő eset kiindulópontjáról Mészáros Lázár hadügyminiszter leveléből értesülünk, amelyet 1848. október 14-én küldött az Országos Nemzetőrségi Tanácshoz. Ebből kiderül, hogy egy dobsinai lakos október 4-én kereste meg őt folyamodásával.

„Van szerencsém ide mellékelve id. **Heutschi Sámuel** október 4-ről kelt folyamodását, melyszerint a legújabb honvédeknek besorozott Sámuel fiát kiváltani kívánja.”<sup>79</sup> Az Országos Nemzetőrségi Haditanács már másnap megírta Gömör megye kormányzó alispánjához címzett sorait, és a sürgönyként elküldött levél egy nap múlva már célba is jutott.

„Gömör vármegye közönségének.

Heutschi Sámuel dobsinai lakos abbéli ide melékelt kérelme, hogy minek utánna **András** fia két évvel ezelőtt a sorkatonasághoz állott, Sámuel pedig, az ifjabb, most állítatott a honvédhez, ehelyett egy más helyettesíthessen, a tisztelt megye figyelmébe ajánltatik, a kérelmét méltányolni már csak az okból is lehet, mert már a képviselőház, az ország védelme iránti határozatában (lásd az iratok 67. számát) a 3. §. alatt nyíltan kimondotta, hogy a család fenntartására mulhatatlanul szükséges egyellen fiúra – az öregebb, mint már említők, úgyszinte a katonaságnál van –, ha a sors ilyet érne, ezeknek a helyettesítés megengedtesék.”<sup>80</sup>

Noha az ügyet az 1848. október 30-án kezdődött állandó bizottmányi gyűlésen ismertették, Gömör megye kormányzó alispánja már korábban intézkedett az ilyen esetekben teendőkről.

„Ugyanaz [**Nádasy Sándor**, az Országos Nemzetőrségi Haditanács elnöke] folyó esztendő október 15. 5618. szám alatt Heutschi Sámuel dobsinai lakos azon kérelme következtében, hogy minekutánna **András** fia két évvel ezelőtt a sorkatonasághoz állott, Sámuel pedig, az ifjabbik, mostan állítatott a honvédekhez, ahelyett más helyettesíthessen – oda utasít: hogy folyamodó kérelmét méltányoljuk, miután a képviselőház is az ország védelme iránti határozatában nyíltan kimondotta az ily esetekbeni helyettesíthetést. [Végzés] Kormányzó alispánunk jelen rendeletet illetőleg időközileg megtevévén a szükséges intézkedéseket, tudomásul vétetik.”<sup>81</sup>

Idős **Valkó János** szintén közvetlenül fordult a nemzetiséggel kapcsolatos legmagasabb fórumhoz. Ezzel kapcsolatban az Országos Nemzetiségi Tanács 1848. október 21-én kelt levelét még aznap elküldték a címzetthez:

„Gömör vármegye hatóságának.

Idősebb Valko János rédovai földműves abbóli folyamodása, hogy a honvédekhez besorozott fia, **Valko János** hazabocsátassék, oly megjegyzéssel küldetik meg mellékleletben a tisztelt megye hatóságának, hogy ha Valko János csak egyetlen fiú, s ha maga helyett mást állít, úgy hazabocsátható, mert a Képviselőház az ország védelme iránt hozott határozatának 3.§-ban kimondotta, hogy a család fenntartására mulhatatlanul szükséges egyetlen fiúra vagy vőre is tekintet legyen, ha a sors ilyet érne, ezeknek a helyettesítés megengedtesék.”<sup>82</sup>

Az ügy már néhány nap múlva, az 1848. október 30-án kezdődött állandó bizottsági gyűlésen napirendre került.

„Ugyanaz [Nádasy Sándor, az Országos Nemzetiségi Haditanács elnöke], folyó esztendő október 21-ről 5726. szám alatt, rédovai lakos id. Valko Jánosnak, a honvédekhez besorozott fia, Valko János hazabocsátását kérő folyamodását azon megjegyzéssel küldi meg, hogy ha nevezett egyén csakugyan egyetlen fiú, s maga helyett mást állít, hazabocsátandó. [Végzés] A mellékleletben visszaküldött folyamodásnak kézbesítése mellett, illető járásbeli szolgabíránk a felhozott körülményhez képest, a rendelet értelmében intézkedjék.”<sup>83</sup>

Az ügyet kivizsgálták, arról **Szontagh Gyula** főszolgabíró adta be jelentését.

„Azon főszolgabíró az Országos Nemzetiségi Tanácsnak 5726. szám alatti rendeletére hivatalosan jelenti, miképp rédovai lakos Valko János legközelebb megházasodván, s neveletlennek állított lányai közül már egyik a férjhezmenetelt is elérvén, de amellet honvédnek állított János fián kívül még más fia is lévén; nevezett fiának a honvédektől leendő elbocsátatása iránti kérelemlevele valótlanságot foglal magában. [Végzés] Ezen hivatalos jelentés az Országos Nemzetiségi Tanácsnak felkületni rendeltetik.”<sup>84</sup>

A megyétől érkezett információk alapján, mivel idős Valkó János kérvényét valótlán információkra alapozta, azt elutasították.

„Azon hadügyminiszteri megbízott [gróf **Török Bálint**] múlt évi 9716. szám alatt kelt rendeletében, folyó [!] évi november 27-ről 2585. szám alatt kelt felterjesztésünkre, Valko János honvédnek hadiszolgálatból el nem bocsátásának kimondását tudunkra adja. [Végzés] Jelen rendelet tartalmát, illető szolgabíránk, folyamodott Valko Jánosnak adja tudtára.”<sup>85</sup>

Az 1848. november 27-én kezdődött állandó bizottsági gyűlésen több ilyen ügy napirendre került, és mindegyik esetben elutasító döntés született.

„Kuntaploci lakos **Demeter András**, katonaság alól 300 forinttal megváltott, illetőleg mással helyettesített **Márton** fiát a nemzetőri szolgálat alól felmentetni kéri. [Végzés] Folyamodó kérését az előadott ok miatt teljesíteni nem lehetvén, attól elmozdítatik.”<sup>86</sup>

„Kuntaploci lakos **Demeter János**, katonaságban más által helyettesített **János** nevű fiát a nemzetőri szolgálat alól felmentetni kéri. [Végzés] Folyamodó kérését az előadott ok miatt teljesíteni nem lehetvén, attól elmozdítatik.”<sup>87</sup>

„**Draskóczy Miksa** okul hozván fel azt, hogy ötlet elhagyott neje elleni pörbe felvételének ideje jelen törvényszékre tüzetelt ki, s ugyane tárgyban igen sietős teendői vannak, a lovas nemzetiséggeli elindulástól kéri magát dolgai rendbe szedéséig felmenteni – azon túlra ígervén a sereg utáni menetelét; addig is igen alkalmas, hasznavehető lovas legényét ajánlja a sereggeli kiindulásra. [Végzés] A felhozott okok, folyamodónak a lovas nemzetiséggel való tüsténti kiindulástól mentté tételére elégségesek s alaposak nem lévén, kérése nem teljesíthetők.”<sup>88</sup>

#### Egészségügyi állapot

A legtöbb egészségügyi okokra hivatkozva kérték felmentésüket a nemzetőri szolgálat alól.

Rozsnyón ifj. **Stromp János** besorozott nemzetőr a szolgálat és a gyakorlatok alól a gyermekkorától végzett súlyos munkától meggyengült kezeire és lábaira, továbbá 48 évet meghaladott életkorára hivatkozva kérte ezt. A tanács 1848. május 30-i tanácsülésén „állításának orvosi bizonyítvánnyal leendő támogatására” utasította.<sup>89</sup> A döntés nem maradt ránk.

Ugyancsak Rozsnyón **Kirner Samu** festőmester, a bemutatott főorvosi láttelelnél fogva – mely szerint világos, hogy már vérköpésben szenvedett –, innen visszamaradt lehelő utakbeli gyengesége, egész testalkatának erőtlen, rokkant állapota miatt, magát az őrseregben teendő szolgálattól felmentetni” esedezett. A város július 21-i tanácsülésén az „előmutatott orvosi bizonyítvánnyal Kirner Samu festőmester, az őrseregben teendő szolgálat végben vitelére testi tehetetlenségét eléggé bebizonyítván”, attól felmentetett.<sup>90</sup>

Ezen a tanácsülésen tárgyalták **Polatsek János** ügyét is, aki „előmutatott főorvosi láttelelet mellett azon okból, mivel köhögésből, tüdőhártya csúzból gyógyított, részint ezen bajokból hátramaradt hajlam miatt, mely minden légviszontagságra nyilatkozik, részint általában véve, mellének gyenge, vérköpéssel fenyegető alkotmánya miatt, a nemzetőri szolgálatból magát felmentetni kéri”. Ebben az esetben azonban úgy döntöttek, hogy az „előmutatott orvosi láttelelet kitételei – folyamodó fiatal korát tekintve, az őrseregben teendő szolgálattól felmentésre elegendő okul nem szolgálhatván, kérése nem teljesíthetők, a nemzetőri szolgálatok tételére ezennel a törvények értelmében köteleztetik”.<sup>91</sup>

1848. július 28-én került sorra **Alexy Lajos** rozsnói kereskedő **Richter Dániel** megyei főorvos által kiadott láttelelével alátámasztott kérelme, „*melynél fogva bizonyította azt, hogy huszonöt évtől minden orvosi gyógyítás sikere nélkül, lábszenvedése miatt, a nemzetőrségi szolgálatok tételére tökéletes rokkant s alkalmatlan*”, ezért kérte azok alól felmentését. Ebben az esetben a tanács felemás döntést hozott: „*Az előmutatott orvosi bizonyítvány erejénél fogva, Alexy Lajos városunkon kívül elutazás esetében, az őrseregben teendő katonai szolgálatoktól ezennel felmentetik, de városunkban minden nemű előadandó katonai szolgálatok végbevételére köteleztetik.*”<sup>92</sup>

Mint több hasonló esetben, a város december 1-jén tartott ülésén tárgyalt ügyben a megromlott egészségi állapotra hivatkozással történt meg a felmentés.

„**Aranyhalmi Ádám**, Koburg Hercegi Uradalomnak kormányzója, a fennálló miniszteriális rendeletekre hivatkozva, de egészségtelen állapota miatt, habár kivéve nem lenne is, nemzetőri szolgálatokat mégsem tehetné. Mi okból is magát a nemzetőri szolgálatoktól felmentetni kéri, oda nyilatkozván, hogy a helybeli nemzetőrök pénztárába, azoknak előforduló szükségei fedezésére, 100 pengőforintokat ajánl, melyeket bármikor is lefizet. [Végzés] Hogy Aranyhalmi Ádám, mint Hercegi Uradalomnak kormányzója a miniszteriális rendelet világos tartalma szerint a nemzetőri szolgálatoktól mentté tételük, az tagadhatatlan, de miután egészségtelen állapota az orvosi bizonyítványból is világosan kitetszene, ezeknél fogva nemzetőri szolgálatoktól ezennel felmentetik, a nemzetőrök pénztárába általa, mentessége mellett is immár lefizetett 100 pengőforintokat elfogadtatván, ezen pénzösszeg a pénztár kezelőjének, jövődöbéli számontartására feljegyeztetik, felmentése az illető század századosának tudtára adatni rendeltetik.”<sup>93</sup>

1848. december hó 11-én ismertették a tanácsülésen, hogy **Kováts István** nemzetőrségi őrmester „*azon oknál fogva, mivel egy régiebb, szekérrel feldúlás, s legközelebb történt elesés okozta sérv miatt a szolgálattételre alkalmatlan, orvosi bizonyítványt is csatolván, bekéri magát a nemzetőrségi kötelességek alól végképp felmentetni*”. „*A becsatolt orvosi bizonyítványból az, hogy folyamodó teljességgel alkalmatlan volna a nemzetőrségi kötelességek teljesítésére, fel nem tűnván, hanem érdeklött sérve csupán orvosoltatást igényelvén, kérése nem teljesítettik.*”<sup>94</sup>

A kisebb települések, azok lakói a vármegyéhez fordultak a kéréseikkel. Ilyenkor vagy az érintettnek kellett beszereznie az orvosi igazolást, vagy pedig az illetékes szolgabíró utasították vizsgálat lefolytatására. Az 1848-ik év augusztus hó 8-án és a következő napokban Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülésen több ilyen esetet tárgyaltak.

„**Szedlák György** susányi lakos mind a mellett, hogy sánta és vak, a nemzetőrök közé besoroztatott,

*azért magát e szolgálat alól felmentetni kéri.*” A végzés szerint a folyamodó „*küteleit hiteles főorvosi bizonyítvánnyal tartozván igazolni, illetén igazolásra utasítatik, addig az összeírásból ki nem hagyódhatván.*”<sup>95</sup>

A szintén Susányban lakó **Széles György** panasolta, „*miképpen a helység bírása által minden tudtán kívül a nemzetőrök közé soroztatott – miután azonban öllezállás miatt arra alkalmatlan, megvizsgálattasáért és a nemzetőrseregből ki hagyattatásáért esedezik*”. A végzés szerint: „*Illető járásbeli szolgabíránk járjon a dolog végére, a szakaszbeli sebesszel folyamodó egyént vizsgálta meg, a vizsgálatot a főorvossal is közölvén, az eredményről adjon kimerítő tudósítást.*”<sup>96</sup>

A magyarhegymegi bírák „*1/4 résztelket bíró, szegény állapotú, magányos, amellet fészemű, de a nemzetőrség közé besorozott s fel is eskettetett lakostársuk, Varga Jánost, az ebbéli szolgálatoktól felmentetni kéri*”. A végzésben, mivel a bírák több okra is hivatkoztak, körültekintő vizsgálat lefolytatására utasították a szolgabíró: „*A folyamodásban előadottakat, egyszersmind azt is, vajon kérdéses egyén önként iratta-e be magát a nemzetőrség közé? illető járásbeli szolgabíránk, az összeírásai lajstrom meglekintése mellett nyomozván, a tapasztalandókról tudósítását következő választmányi gyűlésünkre adja be.*”<sup>97</sup>

**Szenger András** klenóci lakos szintén több okra hivatkozva „*esedezik, a nemzetőrségi szolgálat alól való felmentéséért, mivel azok sorába minden híre s tudta nélkül íratott be; továbbá már 47 éves, mesterségére nézve varga, se legénye, se inasa, lábai a szünteleni állásban – mestersége következménye – elgyöngültek, számos gyermekei eltartásának gondjai főküsznek vállain, hallása nagy részben megromlott, úgyannyira, hogy süketsége a gyakorlatoknál csak zavart idézend elő*”. A végzés az előbbihez hasonló: „*Illető járásbeli szolgabíránk, a kitétel valóságát nyomozván, ha annak úgy létét, mint elváratik, tapasztalná, folyamodót a nemzetőri kötelesség alól oldozza fel; tudósítása minden esetre bevaratván.*”<sup>98</sup>

**Dubraviczky János**, akinek lakhelyét a jegyzőkönyv nem említi, „*kéri magát a nemzetőrök sorából kihagyatni, miután arra süketsége miatt alkalmatlan, mint a becsatolt bizonyítvány is tanúsítja*”. Nem tudjuk mi alapján döntöttek, de a végzés szerint: „*Folyamodónak kérése helyt nem foghatónak kimondatván, a helybeli szolgálatoknak pontos teljesítése továbbá is kötelességül tételük.*”<sup>99</sup> Fontos körülmény, hogy csak a helybeli szolgálatra kötelezték, ami azt jelentette, hogy a település elhagyása, vagyis a csatába történő menetel alól felmentették.

Ez történt **Bartók József** szuhafői lakos esetében is, aki „*beleges nyomorult állapota figyelembe vétele mellett, magát a nemzetőrségi szolgálat alól felmentetni kéri*”. „*A nemzetőrségi szolgálatot helyben megtenni mindenki tartozván, azért az alól folyamodó se menthetik fel; azonban ha kiindulásra kerülne a sor, kérelme figyelembe fog vétetni.*”<sup>100</sup>

Több esetben a jelentés vagy az annak alapján született végleges döntés is fennmaradt. Közéjük tartozik **Czókoly János** runyai lakosé, aki azért kérte magát a nemzetőri szolgálat alól felmentetni, „*mivel Saldos Gedeon mint cselédjét íratta be, de különben is, mint hibás kezű, arra alkalmatlan*”. [Végzés] „*Illető járásbeli szolgabíránk, a törvény és ide vonatkozó miniszteri rendeletekhez képest nyomozását, s a körülmények szerinti intézkedését megtévén, eljárásának eredményéről tegyen tudósítást.*”<sup>101</sup> Közel egy hónap múlva tárgyalták a szolgabíró jelentését, amiből kiderült, hogy a panaszos „*a nemzetőrök között hon nem léteben Saldos Gedeon által soroztatott be nyomozván; az mind a besoroztató Saldos Gedeon, mind a helybeli előjárók megismerése s bizonyítása után alaposnak találtatván, véleménye oda járul, miképpen a jelenvalóképen is szolgálatban levő, s testileg a becsatolt orvosi vizsgálat szerint katonaságra alkalmatlan cseléd, a nemzetőrök sorából kihagyandó.*” „*Tudósító szolgabíránk eljárása helybehagyatván, runyai lakos Czókoly János a nemzetőrök sorából ezennel kihagyandóul rendeltetik.*”<sup>102</sup>

**Draskóczy Sámuel**, a megye állandó bizottmányának tagja kérését 1848. november 27-én tárgyalták. Mivel **Gyula** nevű fia a honvédeknel szolgált, másik gyermeke, a lovas nemzetőrségnél lévő **László** felmentését kérte, mivel a gazdaságát szemei meggyengülése miatt már nem tudta irányítani. „*Draskóczy Sámuel előterjesztvén azt, hogy Gyula nevezetű fia – a honvédeknel besoroztatván magát – katonai szolgálatban van; László fiát, ki maga is a megyéből ezelőtt 8 hetekkel önkéntesen kiindult zászlóaljnál a felső táborban volt,*<sup>103</sup> *a lovas nemzetőrséggel, legközelebb Eperjesre rendelt kiindulástól kéri felmentetni, miután ő maga, szemeinek nagymértékű elgyengülése mellett külgazdasága kormányzásánál nem nélkülözheti; végül jelemlítvén azt is, hogy honmaradása a felsőbb rendeletek értelmében is helyfoglalhat.* [Végzés] *A felhordott okok méltánylatából kiindulva, folyamodó kéréséhez képest, Draskóczy László a lovas nemzetőrökkel kiindulástól felmentetik.*”<sup>104</sup>

#### Életkor

Több olyan eset ismert a forradalom és szabadságharc idejéről, amikor igen fiatal személyek álltak be lelkesedésből a nemzetőrségbe.

„**Malinecz Mihály** bakostöréki bíró, a nemzetőség közé besorozott két fia közül az egyik, még 20 éves koron alul lévőt, a nemzetőrök közül kihagyatni kéri. [Végzés] *Hogy folyamodó két fia közül valamelyik nem önkéntesen íratta-e magát a nemzetőrök közé? járásbeli szolgabíránk kitudván, e részben tegyen tudósítást.*”<sup>105</sup>

Sajnos nem maradt fenn részletesebb leírás arról az esetről, amit a vármegye 1848. december 11-én tárgyalt.

„**Oravec Katalin** pongyeloki lakos, a nemzetőség közé akaratlanul besorozott 16 éves fiát, mint egyetlen és még kiskorút, a nemzetőrségi szolgálat alól

felmentetni” kérte. A végzés szerint az: „*Illető járásbeli szolgabíránk kitudván az előterjesztett körülmények mibenlétét, a tapasztalandókról hivatalos tudósítását legközelebbi választmányi gyűlésünkre hozza be.*”<sup>106</sup>

Legtöbbször azonban idős korukra hivatkozva kérték a nemzetőrségi szolgálat alóli felmentésüket.

1848. augusztus 8-án három ilyen kérelem is a vármegye fórumára került.

„**Micsunda András** várgedei lakos előadja, miként ő nem vévén figyelembe az 1848-ik évi 22. törvénycikk 11. §-ának rendelkezését, mely az 50 éves egyéneket a nemzetőrségi köteleességtől már mentté teszi, mint 57 éves magát a nemzetőrök közé beíratta, de minthogy a naponkénti szolgálat közben tapasztalja arra való elégtelen voltát, magát kitörölni kéri.” Mint általában, a járásbeli szolgabírárt utasították arra, hogy „*a dolog mibenlétét nyomozván, felvilágosító tudósítását adja be.*”<sup>107</sup>

Nem volt ilyen meggyőző **Jamriska Péter** érvelése, aki „*mivel 50 éves korát meghaladta, magát a nemzetőrségi szolgálat alól felmentetni*” kérte, azonban a vármegye úgy döntött, hogy „*folyamodó önként iratván be magát a nemzetőrök közé, emiatt azok soraiból magát egy ideig ki nem vonhatja.*”<sup>108</sup> Az érintett ebbe nem nyugodott bele, hanem újabb kérvényt adott be, amit 1848. október 30-án tárgyaltak. „**Jamriska Péter, Bottyán Izabella** grófnő számtartója, miután a becsatolt oklevelek szerint 53 éves letére, akaratlan soroztatott a nemzetőrségbe, onnani kihagyatásáért folyamodik.” Ezt már nem utasíthatták el olyan egyszerűen, mint korábban: „*Illető járásbeli szolgabíránk a kitélt nyomozza, körülményekhez képest intézkedjék, minden esetre a szóban forgó tárgyról felvilágosító tudósítását tegye meg.*”<sup>109</sup>

„**Kubinyi György** Várgedéből a nemzetőri köteleesség alóli felmentéséért folyamodik, hova magát a haza iránti szeretetből önként besoroztatta, okul hozván fel, a folyamodáshoz csatolt anyakönyvi kivonat szerint néhány napok múlva 50 évét betölti, s mint ilyen, lábainak s egyéb tagjainak gyengeségét tapasztalván a szolgálat elviselésére elégtelenné lett.” Ebben az esetben, mivel még nem töltötte be a törvényben meghatározott életkort, a vármegye elutasította a folyamodó kérelmét.<sup>110</sup>

1848. október 30-án került napirendre az az eset, amikor az érintett nem csak életkorára, hanem arra is hivatkozhatott, hogy nem is tartózkodott lakhelyén az összeírás alkalmával.

„**Szakál Lajos** fügei lakos, a nemzetőrségi köteleesség alól kéri magát felmentetni, mivel már 52 éves, s ezen körülményt az összeírásakor, hon nem léte miatt fel sem fedhette.” A szolgabírárt a szokásos eljárásra utasították. „*Illető járásbeli szolgabíránk, a folyamodás kitételeinek nyomozására kiküldetvén, ha azokat helyfoglalóknak találandja, folyamodót a nemzetőri köteleesség alól mentse fel, e részbeni eljárásáról azonban, szokott hivatalos tudósítását mindenestre beadni el ne mulassza.*”<sup>111</sup> Az 1848. november 25-én kelt, „*Hivatalos jelentés Szakál Lajos polgártársnak a nemzetőrségi*

kötelességek alól lett felmentéséről” címet viselő jelentés alátámasztotta a kérelmező által előadottakat: „A nemzetőrségi kötelességek alól magát fölmentetni kéri Szakál Lajos polgártársnak – folyamodásában e végből felhozott okait<sup>112</sup> a folyó hó 23-án Füge helységében tett hivatalos vizsgálódásom folytán valódiaknak, s a nemzetőri kötelességektől fölmentésre törvényesen helyt foghatóknak találván; a tisztelt választmány határozata következtében nevezett Szakál Lajos polgártársat a nemzetőri kötelességek alól felmenteltem; s kellő használatául, a tisztelt választmány határozatával, s a kért felmentést kimondó háttíratommal ellátott folyamodványát, nékie kézbesíteltem.”<sup>113</sup> A vármegye a felmentést tudomásul vette.<sup>114</sup>

#### Anyagi helyzet, családfenntartás

A legtöbb esetben nehéz anyagi helyzetükre, vagy annak a nemzetőri kötelességek teljesítése a távollét miatti bekövetkezésére hivatkozva kérték felmentésüket.

Az Almágyon lakó **Agócs György** arra hivatkozott, hogy „ő a legújabb törvény értelmében, mint fél telket bíró egyén soroztatott be a nemzetőrök közé, de mivel a helységből akárhová is távozása nevetlen gyermekeinek ínséges nyomor állapotba való süllyesztését vonná maga után, a nemzetőrségi kötelességtől kéri magát mentlé tételné”.

Kérése nem talált meghallgatásra:

„Éppen a felhívott törvény cikk értelmében köteleztetvén nemzetőrségre, kérésétől egyáltalában elmozdítottatik.”<sup>115</sup>

Nem járt sikerrel az a néhány susányi lakos – **Szlabej János, Cselinszki András, Fábián Márton, Cselinszki Márton, Brevoviczki György, Benik Mátyás**, felesküdt nemzetőr – sem, akik „kérnek magukat a helybéli kimozdulás kötelességétől felmentetni, okul adván azt, hogy mint magános emberek, gazdaságuk végpusztulása, vagy legalább cselédfogadás nélkül kimozdulni nem képesek. [Végzés] Folyamodók kérésének hely nem adatik.”<sup>116</sup>

Az előzőekhez hasonlóan, 1848. augusztus 8-án tárgyalta a vármegye a következő ügyet.

„Gömörpanyi lakos, **Bakos János** a nemzetőrök közül kéri magát kihagyatni, mivel oda minden ön maga beleegyezése nélkül, jelen sem lévén, sem helyzetéről ki nem kérdeztetvén soroztatott be az összeíró biztosság által, aki különben is csak faluzás által folytatván szíjjártó mesteriségét, keresetéből igen szegényül fedezheti háza népe szükségait – a nemzetőrségre kívántató képességgel nem bír. [Végzés] Illető járásbeli szolgabírónak a folyamodó kitételeit nyomozza, felvilágosító tudósítása bevértetvén.”<sup>117</sup>

A kérés ebben az esetben meghallgatásra talált, igaz, a vármegye végzésének megszületéséig közel 4 hónapnak kellett elteltie. „Azon szolgabíró [**Abaffy Gusztáv**], Gömörpanyiton lakos Bakos Jánosnak abbéli pana-

szát, hogy ő a nemzetőrök között hon nem léteben íratott, ahhoz megkívántató képességgel sem jövedelem, sem helyzet tekintetében nem bír, nyomozván jelenti, hogy a folyamodásban felhordott okok, a helybeli előjárók előadása s megősmere után is valóknak és alaposoknak találtattak általa. [Végzés] Bakos János gömörpanyi lakos, mint nemzetőrségi képességgel nem bír, az alaposoknak bizonyult okok miatt, azok sorából kitértetvén rendeltetik.”<sup>118</sup>

1848. október 30-án tárgyalták **Szabó János** és **Ján László** kövi lakosok kérelmét, akik „a nemzetőrök sorából kéri magukat kihagyatni, mivel az elsőnek csupán egy kis háza és fundusa van – szegény mesterember, két árvát tartott, kedve ellen íratott be; a másíknak se háza, se birtoka, csupán mestersége, mellyel táplálja családját. [Végzés] Illető járásbeli szolgabírónak a folyamodás kitételeit nyomozván, s törvény és miniszteri rendeletek értelmében intézkedvén, tudósítása bevértetik.”<sup>119</sup>

Az időközben bekövetkezett nehéz időszak, az ellenséges hadmozdulatok miatt jókora késéssel, csak 1849. április 23-án tárgyalták meg a szolgabíró jelentését és született meg a végleges döntés.

„**Latinák Rudolf** főszolgabíró múlt 1848-ik évben 2419. sz. a. kelt végzés folytán hivatalosan jelenti, miképp Szabó János kövi lakos szegény állapotú mesterember lévén, a nemzetőrségre való megkívántatóságokkal nem bír, s a nemzetőrök soraiba csak mások által íratott be, ellenben szinte kövi lakos, Ján László, bár vagyoni állását tekintve kötelezőképpen be nem soroztathatott volna is, maga önként írta be magát, így az első a nemzetőrök sorából ki, az utóbbit ellenben abban meghagyandónak véleményezi. [Végzés] Szabó János a nemzetőrök sorába nem önként íratván be magát, s törvény szerint ebbeli szolgálatra nem kényszeríthetvén, abból kihagyatni, Ján László ellenben az egy évi szolgálat kitöltésére utasítatni rendeltetik.”<sup>120</sup>

Rozsnyó város tanácsa 1848. december 1-i gyűlése tárgyalta **Bruntz József** ügyében történt intézkedést.

„Főbíránk jelenti, hogy Bruntz József katonának az Országos Nemzetőrségi Tanács rendelete következtében arról, hogy édesanyja, **Bruntz Samuné**, született **Kiss Terézia** éltes korú, szegény sorsú, a Csetneki utcában fekvő egy kis faházat bíró, vászonzéherítésből tengődő egyén legyen, kinek fia kioskoláztatása elég erőltetésébe kerülhetett, és hogy Bruntz József egyetlen fiú gyermeke legyen, a bizonyosglevelet kiadatta, s azt tisztelt tanácsnak el is küldötte. [Végzés] Főbíránk jelen tette helyeseltetvén, tudományul vétetik.”<sup>121</sup>

Ezután folytatódott az eljárás, amelynek egyik következő lépéseként a vármegye 1849. január hó 15-én tárgyalta a Hadügyminisztériumból érkezett rendelet következtében szükségessé vált teendőket.

„Azon hadügyminiszteri megbízott [gróf Török Bálint] múlt évi 9076. szám alatt kelt rendeletében, Bruntz

Józsefnek, katonai szolgálat alóli felmentését kérő folyamodványát, tárgyalás, elintézés s azok eredményéről jelentéstétel végett megküldi. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk, a felfolyamodásban előadott körülményeket kitudván, annak folytában az újoncállításra vonatkozó országos és megyei határozatokból folyó véleményes jelentését, felküldés végett hozza be.<sup>122</sup> Az ügygel kapcsolatos további iratok nem állnak rendelkezésre, így nem tudjuk, milyen döntés született.

#### Hátramaradás a munkában

Miután nyilvánvaló lett, hogy a nemzetőri szolgálat teljesítése nem csak a településen történhet, hanem szükség esetén táborba kell vonulni, csatában szükséges – akár életük árán – az ellenséggel szembenézni, megnőtt a szolgálatértelről való felmentést kérők száma. Többen a munkavégzésben történő fennakadásra hivatkoztak, amely esetenként a közösségre is hátrányos lehetett.

Rimaszombat városa 1848. október 3-i tanácsülésén tárgyalta ezeket.

„Főbíránk előterjeszti: miképp a táborba indulandó nemzetőrökkel oly egyének is kényszerítettek az elmenetelre, kiknek távolléte részint káros következtésű lehetne a városra nézve, részint amiatt a közdolgok folyamata fennakadást szenvedne. [Végzés] A nemzetőrséget illető tárgyakban intézkedő biztosság, különösen a tanács tagjaira és a kéményseprőre nézve, igyekezzék a nemzetőrséget figyelmeztetni.”<sup>123</sup>

„Lengyel György ács előadva, miként mindamellett, hogy a nemzetőrségbe, mint a törvény által kívánt képességgel nem bíró, besorozva sincs, de a városnál vállalt munkái is amiatt fennakadnának, – nem is az elmenendő század körében lakik –; a táborba indulandó nemzetőrséggeli menetelre kényszerítetik; esedezik attól felmentéséért. [Végzés] A félébbi pontban megbízott választmányhoz utasítatik.”<sup>124</sup>

„Dienes János, Három Rózsai fogadós, a nemzetőrséggeli elmeneteltől fölmenteni esedezik. [Végzés] Ugyanazon választmányhoz utasítatik.”<sup>125</sup> A választmány döntéséről egyik esetben sem rendelkezünk információkkal.

A céhek tagjai közül is kértek segítséget.

„Bodzási Ferenc és Tollasi József, mindketten a nemzetőrséggel táborba szállandók, miután több munkáik készületlen hevernek, hogy amiatt tetemesen károsodjanak, – esedeznek a céhek meghagyatni, hogy nekik legény adassék. [Végzés] Kérelmük méltányos lévén, az illető céhbiztosok azonnal rendeljenek esedezők részére legényeket.”<sup>126</sup>

Rozsnyón egy szegődött cseléd a Casinónál betöltött udvarnok munkájára is hivatkozva próbálta meg bizonyítani, hogy távozása a város lakosai számára kárt okoz, azonban a tanács ezt nem így ítélte meg.

„Szecsényi János Casinói udvarnok, mivel szegődött szolgál, mivel számos marhája vannak, melyek

miatti hommaradása a tetemes kár elmellőzése tekintetéből elmúlhatatlanul megkívántatik, mivel elmenetele miatt a közönség szolgálata elmulasztásával rövidséget érezne, de mivel különben is csupán némely, az ő nyugodalmát háborgató nemzetőrök irigysége vetette volna sorshúzás alá, ez oknál fogva magát a kassai táborba való meneteltől feloldoztatni esedezik. [Végzés] Folyamodó a nemzetőrök közé történt törvényes besoroztatása idejétől szegődött cselédsége jelenleg felhozott mineműséggel magát soha sem mentvén, így, hogy az udvarnok azon mineműségűek közé nem tartozik, ezáltal, és időközben tett nemzetőri szolgálataival tetteleg mutatván a felhozott okok, a nemzetőrségi szolgálatoktól felmentését törvény ellenére nem eszközölhetvén, a sorshúzás következtében a jelenleg elinduló nemzetőrökkel a táborba való menetelre, ottani szolgálatok tételére ezennel köteleztetik.”<sup>127</sup>

A többek között a munkájukra hivatkozók között is akadt olyan, akinek a kérelme nem állta meg a helyét.

„Nyustyai lakos, **Arkelszky Károly** festőmester, gyenge természete, mestersége folytathatása és tetemes adóssága miatt, a nemzetőrök sorából, hova híre, tudta s akarata ellen íratott be, magát kihagyatni kéri. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk járjon a dolog végire, s nyomozása eredményéről tegyen hovaélőbb tudósítást.”<sup>128</sup>

Noha a jelentés nem maradt ránk, az 1848. november 27-i állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyve tudósít annak tartalmáról:

„Azon főszolgabíró, nyustyai lakos festőmester, Arkelszky Károlynak abbéli folyamodására, mely szerint magát mint gyenge testalkotásút, mestersége miatt, az azzal járó kötelekességek teljesítésében akadályoztatottat kéri a nemzetőrök közül kihagyatni; hivatalosan jelenti, hogy folyamodónak – aki ép, egészséges testalkotású, nem 100, hanem önmegösmerése szerint 300 pengőforint évi jövedelemmel is bír, a nemzetőri kötelekességeknek továbbá is pontos teljesítésére utasította. [Végzés] Tudósító főszolgabíránk tette jóvá- és helybehagyatják.”<sup>129</sup>

#### A törvényben előírtnál kisebb telek

A földműves lakosság megélhetésének alapját jelentő telek nagyságát nem véletlenül határozták meg a nemzetőrségi törvényben, mint az alkalmasság egyik szempontját, azt azonban számos esetben figyelmen kívül hagyták. A vármegye elé ezért egymás után kerültek az ilyen jellegű ügyekből.

„Bódi nemzetség közönségesen, mivel egy házhelyet tíz külön háznéppel bírnak, mégis a nemzetőrség közé a törvény rendelete ellen besoroztatottak, magukat az ebbéli szolgálat alól felmenteni kérik. [Végzés] Úgy a kitéttel, valamint azt is vajon folyamodók nem önként soroztatották-e magukat a nemzetőrség soraiba? járásbeli szolgabíránk kitudván, jelentését hovaélőbb terjessze elő.”<sup>130</sup>

„Susányi lakosok, **Tímár Tamás, Fazekas János, Lenárd János, Benyik György** folyamodnak az iránt, hogy miután a nemzetőrök összeírása alkalmával, mindnyéjük közös kenyéren élő házuk népe közül ketten is a nemzetőrök közé soroztattak, e részben intézkedés történjen. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk a folyamodás kitételét nyomozza, eljárásáról kimerítő tudósítása bevérván.”<sup>131</sup>

„**Varga Mihály**, 1/16 rész telket bíró derencsényi lakos, a nemzetőrség közé besorozott egyetlen fiát, az ebbéli szolgálatok alól felmentetni kéri. [Végzés] Mindazt, hogy kérdéses fiú a nemzetőrök közé önként irattat-e be magát, mindazt, vajon a megyei határozatok szerint, a nemzetőrség kötelességei rendszeresen ötlet nem terhelik-e? járásbeli szolgabíránk kinyomozván, nyomozása eredményéről jelentését adja be.”<sup>132</sup>

„**Baksa György, Babarik Pál, Hovanecz András, Vargicz Mihály** fazekaszaluzsáni lakosok panaszzolják, miképpen ők, ámbár csak 1/12 rész vagy egész kevéssel többre ütő telket bírnak is, a nemzetőrök közé besoroztattak, s az alkotmányra feleskettettek, innen folyó köteleességüktől magukat nem vonogatják, de mint egyes emberek, helyből távozás esetére vagyonrai felvigyázás s övéik gondviselése iránt kérnek intézkedést tétetni. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk tegyen nyomozást, a dolog mibenlétéről felvilágosító tudósítása bevérván.”<sup>133</sup>

Ebben az esetben – kivételesen – nem a szolgálat alóli felmentésért folyamodtak az érintettek, hanem az esetleges táborba vonulás esetére kérték vagyonuk és családtagjaik védelmét.

Egy parányi telekkel rendelkező felsőpokorági özvegy-asszony kiskorú fiát a beadvány szerint a település vezetőinek önkényes intézkedésével próbálták meg besorozni.

„Özvegy **Czeber** vagy **Cserbák Zsófia** felsőpokorági lakos, ámbár csak 1/11 telket bír, s egyetlen fia még kiskorú és gyenge, mégis azt a helység előljárói a nemzetőrség közé erővel kívánják besoroztatni, mivel törvény szerint az ebbéli szolgálattételre nem kényszeríthető, magát és fiát a helység bírái önkénye ellen oltalmaztatni kéri. [Végzés] A kitélt és az ide tartozó körülményeket járásbeli szolgabíránk kinyomoztatván, kérdéses fiú koráról s egészségi állapotáról is hiteles adatokkal ellátott jelentést tegyen.”<sup>134</sup>

Klenócon három gazda birtokolt egy picit, 1/8-ad rész telket, akik közül kettő már a nemzetőrség tagja volt, ezért az édesanyját is eltartó személy kérte a szolgálat alóli felmentését. „**Brendjár Mihály** klenóci lakos a nemzetőri szolgálat alól kéri magát felmentetni, okul hozván fél, hogy egy 8-ad résztelket három külön gazdák bírnak egy háznál – bátor külön kenyéren lakozók, sőt még egy negyedik, ki máshol lakik, és mégis, hármójuk közül

ketten irattak be, kiknek külön-külön 100 pengőforint jövedelmük nincs; folyamodó pedig még ezen felül édesanyját is tartja. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk, a kitélt nyomozván, a körülmények szerint intézze el a kérdésben fűgő panaszt, eljárásáról tudósítása egyéb bíránt mindenestre bevérvatik.”<sup>135</sup>

Rimabányán 22 olyan személyt írtak be a nemzetőrségbe, aki szintén nem felelt meg a feltételeknek.

„**Blaho Pál, Uhrin János és Pál, Krsnyák János, Lukács Pál, Krsnyák Pál, felső Kiszkel Pál, alsó Kiszkel Pál, Benedikti Mihály, Demeter János, András és felső Demeter Mihály, Knyasik Mihály, Knepp András, Petrovics György, Bakos György, Farkas Pál, Martinovics Pál és János, Lakatos István, Lukács János Pál, Répás Mihály** rimabányai lakosok, mivel a törvény rendelete ellen, mint 1/4 rész úrbériség birtokosai soroztattak be a nemzetőrség közé, onnan kihagyattatásukért folyamodnak. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk a folyamodás kitételeit illetően tegyen nyomozást, és a dolog mibenlétéről hovahamarébb adjon kimerítő tudósítást.”<sup>136</sup>

Kraszokórol a bírák kérték a vármegyétől az egyik lakos kihagyását a nemzetőrségből.

„**Kamo György és Bordás György** kraszokói bírák, 1/4 telket bíró **Rada János** lakostársukat a nemzetőrségből kihagyatni esedeznek. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk a kitételeket nyomozván, s azt is, vajon kérdéses egyén nem önként irattat-e be magát a nemzetőrség közé, a tapasztalandókról tegyen jelentést.”<sup>137</sup>

Szintén bírák fordultak lakosaikkal kapcsolatban kérésekkel a vármegyéhez Kisgömöriből.

„**Kis Anti Ferenc** bíró, **Vég Ferenc** t. bíró, Kisgömöriből folyamodnak **Kis Antal Lászlónak** a nemzetőrségtől elbocsájtásáért, mivel csak maga van 1/2 telken 15 éves testvérvével – ő maga a 4 éves újoncok közé is beiratott. Ugyanazok **Bédi Jánosi** illetően, mivel az nemzetőr is, és már két menetekhez van beírva, rendelést tétetni kérnek. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk, a törvény és miniszteri rendeletek értelmében eljárando, a folyamodás kitételeinek nyomozására olyatén meghagyással küldetik ki, hogy a körülményekhez képest rögtön intézkedvén, eljárása eredményéről hivatalos tudósítását hova elébb hozza be.”<sup>138</sup>

A felmentésükért folyamodó oldalfalusi lakosok nem csupán a kisméretű telekre, eltartásra szoruló gyermekeikre, de a nemzetőrséggel kapcsolatos hozzáállásukra is hivatkoztak.

„**Lipták Pál, Ádám Márton és Lipták János** oldalfalusi lakosok, mivel egynegyed teleknél többet nem bírnak, de számtalan gyermekeik kitarítása a rendes munkától elmaradásukat sem engedi meg, emellett a nemzetőrségi szolgálatra hajlandósággal sem bír-

nak, magukat az ilyen szolgálatok alól felmenteni kérik. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk kitudván azon körülményeket, melyek által folyamodók a nemzetőri összeírásba soroztattak, a kitudandókról hivatalos jelentését legközelebbi választmányi gyűlésünkre hozza be.<sup>139</sup>

„**Antal György** gesztetei lakos, mivel birtoki tekintet miatt nemzetőri szolgálatra nem kötelezhető, mégis besorozva van, magát a nemzetőrség soraiból kitöröltetni kéri. [Végzés] Hogy folyamodó nem önként iratta-e magát a nemzetőrök közé? járásbeli szolgabíránk nyomozván, erről s a folyamodás kitételei mibenlétéről tegyen jelentést.<sup>140</sup>

Az 1848. augusztus 8-án hozott végzés nem annak vizsgálata utasította a szolgabírát, amire a kérelmező hivatkozott, ezzel szemben **Török Sándor** mégis arról adta be jelentését, amit november 27-én tárgyaltak.

„Azon főbíró [**Török Sándor**], **Antal György** gesztetei lakosnak, magát a nemzetőri szolgálattól felmenteni kéri folyamodására kelt végzésre jelenti, miképpen folyamodónak nem fél, de negyed rész telket levő birtoka sincs, s mint ilyen, nemzetőrségi képességgel nem bír. [Végzés] Jelentő főszolgabíránk nem azt nyomozván, mit a végzés szerint kellett, újolag is annak eleget teendő, kiküldtetik.<sup>141</sup>

A vármegye tehát nem fogadta el a jelentést, s arról már nem beszélnek a forrásaink, hogyan végződött az ügy.

Azoknak, akik önként léptek be a nemzetőrségbe, hiába hivatkoztak a törvényre, nem volt esélyük arra, hogy teljesítsék a kérésüket.

„**Földi Mihály** 1/5, **Nagy Pál** 1/5, **Jakab János** 1/6, **Molnár Imre** 1/6 rész telkes almágyi lakosok előterjesztik, miképpen ők, maguk jószágából önként, de az összeíró biztosságnak többszörös azon nyilatkozatára, hogy helységük határán túl menni nem fognak, sem nem kötelezettek, a nemzetőrök közé állottak, most azonban, midőn értésükre lett, hogy a határszélek felé menetelre is kötelezettek, a nemzetőrségi kötelezettség alól magukat felmenteni kérik. [Végzés] Ön előadásuk szerint is mint önkéntesek soroztatván be, kérésük helyet nem foghatónak kimondatik.<sup>142</sup>

„**Nagy János** guszonai lakos előadja, miképpen nem is figyelmeztette arra, hogy az 1848-ik évi 22. törvény cikk csak az 1/2 telkes birtokot kötelezi nemzetőrségre, magát önként besoroztatta, lépését azonban már megbánta, s kéri magát a nemzetőrök sorából kitöröltetni. [Végzés] Önként s minden kényszerítés nélkül soroztatván be magát, kérésétől elmozdítatik.<sup>143</sup>

„**Török Sándor** főszolgabíró hivatalosan jelenti, miképp gesztetei lakos **Antal János**, bár fél telekbeli illetőséggel nem bír is, de mivel magát a nemzetőrség közé önként iratta be, kérése folytán azon nemzetőrség közül ki nem törölthetik. [Végzés] Folyamodott Antal

Jánosnak kérése a hivatalosan bejelentett okok miatt, a felsőbb rendeletek értelmükénél fogva teljesíthető nem lévén, attól elmozdítatik, s ez neki tudtára adadni rendeltetik.<sup>144</sup>

A település lakosai közül mások is megkeresték kérésükkel a vármegyét.

„Gesztetei lakos, nemes **Antal János** aziránt folyamodik, hogy a nemzetőrök közül, hova Kubény László szolgabírónak azon biztatása következtében soroztatott be, hogy mint 100 pengőforint jövedelemmel nem bíró egyén helyből ki nem mozdítatik – sőt helyben is csak a szükségességgel való ellátás mellett maradhat besorozott –, kihagyattassék. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk kitételét nyomozza, s a tárgynak mibenlétéről adjon felvilágosító tudósítást.<sup>145</sup>

Egy másik gesztetei lakos arra hivatkozott, hogy ő nem önként állt a nemzetőrök közé.

„**Balajti Ferenc**, mivel akarata ellen íratott be a nemzetőrök közé, magát ezek sorából kitöröltetni kéri. [Végzés] Ezen kérelem következtében, a kitétel s az idevonatkozó körülmények, különösen az, hogy folyamodó nem önként iratta be magát a nemzetőrök közé? járásbeli szolgabíránk által nyomoztatván a tapasztalatokról tudósítása bevértatik.<sup>146</sup>

A főbíró tovább árnyalta a képet, jelentette, hogy az illető fél telket birtokol és idős az édesapja, azonban a vármegye 1848. november 27-én ennek ellenére elutasította a kérést.

„Azon főbíró [**Török Sándor**], **Balajty Ferenc** gesztetei lakosnak a nemzetőrök közül kihagyattatását kéri folyamodására kelt választmányi végzéshez képest jelenti: hogy nevezett folyamodónak édesapja 60 éves, s összes birtoka fél telket tesz. [Végzés] Folyamodó a nemzetőrségi kötelezettségek teljesítésére utasítatván, kívánságától elmozdítatik.<sup>147</sup>

Egy szűrszabó tételesen felsorolta mindazokat a pontokat, amelyek miatt kérte felmentését a szolgálat alól.

„**Csernok István** tornaljai szűrszabó kéri magát a nemzetőri kötelezettség alól felmenteni, mivel se telke, se háza, se földje, se rétje, se pedig 100 pengőforint évi jövedelme nincs, haszonbéres házban lakik, egyedül dolgozván keresi mindennapi élelmét. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk, a kitétel valósága iránt nyomozását megtévén, a körülményekhez képest intézkedjék, jelentését mindenestre beadandó.<sup>148</sup>

A szolgabíró jelentését majdnem két hónap múlva tárgyalták.

„Azon szolgabíró [**Abaffy Gusztáv**], tornaljai lakos **Csernok István** szűrszabónak, magát a nemzetőrök közül kisorsoztatni kéri folyamodására jelenti, miképp annak, hogy az összeírás jelen volt-e, vagy sem, s bíre törvényben meghatározott 100 pengőforint évi jövedelemmel, az előljárókat, kik az összeírásnál jelen voltak kihallgatván, úgy találta, hogy nem csak

nem bír a törvényben megszabott évi jövedelemmel, sőt a nemzetőrök közzé is, hon nem létében, másnak szavára soroztatott be. [Végzés] A folyamodásban felhozott okok nyomozó szolgabíránk által alaposoknak találhatván, Csernok István tornaljai szűrszabó a nemzetőrök sorából kihagyatik.<sup>149</sup>

### Zsellérek, nincstelének

A legszegényebb társadalmi osztályba tartozók, a föld nélküli zsellérek közül is többeket besoroztak, akarattuk ellenére, vagy – mint az több alkalommal is előfordult – az illetők tudta, jelenlétük nélkül.

„**Kuko Mihály** és **Tekár József** pongyeloki zsellérek, minthogy nemzetőrségi képességgel nem bírnak, s azok sorába – jelen sem lévén – mások előadása után íratlak be; kitöröltetésükért esedeznek. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk nyomozást tegyen, a dolog mibenlétéről kimerítő tudósítása bevérvátván.<sup>150</sup>

A legnehezebb sorsú emberek közé tartozó **Grajzinger János** fiát kérte a szolgálat alól felmentetni.

„**Grajzinger János** nagyszuhai lakos, házatlan zsellér, a nemzetőrök közzé sorozott fiát kéri a nemzetőri kötelesség alól felmentetni. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk a folyamodás kitételeit kellőleg nyomozván, a dolog mibenlétéről tegyen kimerítő tudósítást.<sup>151</sup>

Egy recski cigány ember vagyontalanságára hivatkozva kérte felmentését.

„**Várad Mihály** recski lakos újmagyar, mint szegény és házbért fizető vagyontalan egyén, kéri magát a nemzetőri kötelesség alól felmentetni. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk tegyen nyomozást s a dolog mibenlétéről adjon felvilágosító tudósítást.<sup>152</sup>

### Magasabb társadalmi helyzetűek, tisztartók, egyházhoz kötődő személyek

Olykor hiába hivatkozott a kérelmező több okra, testi gyengeségére, életkorára és tisztartói feladatára, munkája hasznára, azok közül csak egyre hivatkozva utasították el.

„**Szkokan József** kéri magát nemzetőri kötelesség alól felmentetni, következő okoknál fogva: mivel 30 évi szolgálata alatt a kokovai nagy hegyek között, testében elerőtlenedett, az 50 évhez életidejéből már csak 16 hónapok hiányzanak, továbbá mivel jelenleg is gazdasági helyzetben van, és az álladalomnak ipar által különbül is hasznára van, testi gyengesége miatt pedig a nemzetőrseregnek csak alkalmatlan tagja lenne. [Végzés] Miután az 1848-ik évi 22. törvénycikk tartalma szerint is, a tisztartó gazdai hatalom alatt lévőknek nem tekinthető, folyamodó kérésétől elmozdíttatik.<sup>153</sup>

Egy másik, hasonló esetben a tisztartót elmondása szerint erőszakkal kényszerítették a nemzetőri eskü letételére, azonban az ő kérése sem járt sikerrel.

„**Takács Ferenc** fügei tisztartó panasolja, miképpen ő minden híre, tudta s beleegyezése nélkül, a leg-

újabb törvény 22. cikkelye következtetésében ugyan, de annak éppen azon világos rendelete ellenére – miszerint a gazdai hatalom alatt lévő egyének nemzetőrségi szolgálatra nem kényszeríthetnek – besoroztatván, ellentmondásának nem csak sikerét nem tapasztalta, sőt egy nemzetőrségi választott tiszt által maga mellé vett két őrseregbeli köztitűz által, múlt hó 19-nek reggelén, tiszt lakásában kivont karddal megtámadtatván elhurcoltatott, és az eskü letételre kényszerítetett. Mint gazdai hatalom alatt lévő egyén, kéri magát a nemzetőrségi kötelességtől felmenteni. [Végzés] Miután a tisztartó, a felhívott törvény értelmében sem tekinthető gazdai hatalom alatt lévőknek, folyamodó kérésétől elmozdíttatik.<sup>154</sup>

Ráho evangélikus papja hiába kérte több okra is hivatkozva felmentését, célját nem érte el.

„**Valentini Dániel** ráhói evangélikus pap, mivel a nemzetőrök közé beleegyezése nélkül soroztatott, de egészségtelen állapota meg sem engedi; magát ennek terhei alól felmentetni kéri. [Végzés] Mivel a törvény az egyházi személyeket a nemzetőrségi szolgálat alól ki nem veszi, folyamodó egészségi állapota pedig nem olyan, mely a szolgálattételben akadályozná, azért ebbéli kérelme nem teljesíthetők.<sup>155</sup>

**Gubercsik Ferenc** guszonai plébános hiába folyamodott, szintén több okra hivatkozva, kántorának, **Molnár László**nak a nemzetőrségi kötelesség alól felmentéséért, a vármegye határozott döntést hozott.

„**Guszonai plébános**, **Gubercsik Ferenc** folyamodik kántorának, **Molnár László**nak a nemzetőrségi kötelességtől való felmentéséért, következő okoknál fogva: mivel **Molnár László** sem a beiratásra, sem az eskütételre meg nem hívatott; az egyházi személyzet nemzetőrségi kötelezettségéről törvény nem létezik; a kisdedek oktatása, az elemi tanítóknak nemzetőrségre való szoríttatásuk által akadályozva lenne; a guszonai kántornak fél telki illetősége nem tulajdona, a guszonai kántor nem olyan jövedelmű, hogy távolléte idejére segédet állíthatna. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk oda utasítatik, hogy ha a folyamodásban említett **Molnár László**, guszonai elemi oktató a nemzetőrök közé már beírva van, maradjon besorozva, ha pedig még nem volna közöttük, jegyeztessen be.<sup>156</sup>

Közel három hónappal később a várgedei kántor és tanító esetében a vármegye sokkal megértőbbnek mutatkozott.

„**Simon András** várgedei kántor s tanító, kéri magát a nemzetőri szolgálat alól felmenteni, minthogy jövedelme 100 pengőforintra nem megy; Várgede, Gömöri, Kollát helységeknek kántora, hol hetenként 3–4 temetés is történik, otthon két pap mellett szolgál, olykor harangoz is, gyermekeket tanít, jegyzői hivatali visel, mik idejét teljesen elfoglalják, szegénysége miatt

*segédet nem tarthat. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíráink a körülményekhez képest intézkedendő, a folya-  
modás kitételeinek nyomozására, hivatalos tudósítá-  
sának bevárása mellett, ezennel kiküldetik.*<sup>157</sup>

#### JEGYZETEK

<sup>1</sup> Urbán 1973. 388. II. sz. melléklet. A kinevezést tudtul adó 1505. számú nádori rendelet a Közlöny 14. számában jelent meg.

<sup>2</sup> „Mészáros Lázár hadügyminiszter, miniszterelnök távollétében, folyó esztendő július 7-ről arról értesít, hogy megyénkbeli Rozsnyó város és környékére Gedeon Miklós, egy gyalog nemzetőrségi zászlóalj parancsnokául – királyi helytartó által – kineveztetett. [Végzés] A kinevezetési oklevél felolvasva kihirdetett, Gedeon Miklós, úgy ez alkalommal hivatalosan tudatott gróf Almásy Albert polgártársainknak őrnagyságra való kinevezetésük, szíves tudomásul vétetett.” Az 1848. augusztus 1-ső s több napjain Rimaszombatban tartott választmányi ülés jegyzőkönyvének 1689. pontja.

<sup>3</sup> 1848. június 27., Pest. Gedeon Miklós, a Gömör megyei nemzeti őrsereg parancsnoka levele az Országos Nemzeti Őrsereg Tanácsához. [Hátirat:] Érkezett június 27. 1848. MNL OL H 92 1848:1074.

<sup>4</sup> 1848. június 28., Gömör megye. Közlöny, 1848. július 5. 26. sz. 103.

<sup>5</sup> Az 1848. július 3-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi ülésjegyzőkönyvének 1538. pontja.

<sup>6</sup> A korabeli keresztnevek használatára nem volt egységes, így az Albert esetében a Bertalan is szerepel.

<sup>7</sup> 1848. július 4., Pest. Almásy Albert százados levele az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak. [Hátirat:] Érke. Júl. 4. 1848. 1336/nöt 1848. I-ső osztály Gróf Almásy Bertalan százados kérése egy gömői törzstisztségre leendő előterjesztés és kinevezésért. Pesten lak. MNL OL H 92 1848:1336.

<sup>8</sup> 1848. július 8., Pest. Szentiványi Károly, Gömör megye főispánja levele Baldacci Emanuel ezredeshez. [Címzés:] Gömör megye főispánjától Báró Baldacci Emanuel ezredes úrnak. Hivatalból Pesten. [Hátirat:] 1503/nöt július 11. 1848. I-ső osztály Szentiványi Károly, Gömör megye főispánja előterjeszti, hogy 10.000[re] menő őrsereget egy őrnagy nem kormányozhatván, kéri a gyalogsereghez Gróf Almásy Albertet, mint ottani közbizodalmat bíró lakost kineveztetni. MNL OL H 92 1848:1503.

<sup>9</sup> Györy Dániel

<sup>10</sup> 1848. július 9., Rimaszombat. A rimaszombati nemzetőrség képviselőinek levele Szentmiklósy Antal Gömör megyei első alispánhoz. [Hátirat:] Őszinte hazafiúi kérelme a gömői Rimaszombat és vidékén lakó nemzetőröknek, Szentmiklósy Antal Gömör Kishont t. e. megye polgár első alispánjához. MNL OL H 92 1848:1682.

<sup>11</sup> 1848. július 11., Uzapanyit. Szentmiklósy Antal, Gömör megyei első alispán levele Batthyány Lajos miniszterelnökhöz. [Címzés:] Gömör megye első alispánjától Gróf Battyány Lajos magyarországi miniszterelnök úrnak sat. hazafiúi tisztelettel. Hivatalból. Budapesten. [Pecsét:] RIMASZOMBAT 12/7 [Hátirat:] Érke. Júl. 15. 1848. 1682/nöt. 1848. I-ső osztály. Gróf Almásy Bertalan Gömör megye őrnagynak kéri. MNL OL H 92 1848:1682.

<sup>12</sup> 1848. július 17., Pest. Gömör megye képviselők levele Batthyány Lajos miniszterelnökhöz. [Hátirat:] 1849/nöt július 20. 1848. I-ső osztály. Gömör megye képviselői Gróf Almásy Albertet őrnagynak kéri. MNL OL H 92 1848:1849.

<sup>13</sup> Urbán 1973. 386. II. sz. melléklet A kinevezést tudtul adó 1909. számú nádori rendelet a Közlöny 45. számában jelent meg. A kinevezés Gömör megyei közzétételét az 1848. augusztus 1-ső s több napjain Rimaszombatban tartott választmányi ülés jegyzőkönyvének már feljebb idézett 1689. pontja tartalmazza.

<sup>14</sup> 1848. július 31., Serke. Almásy Albert őrnagy levele az Országos Nemzetőrségi Haditanácsnak. [Hátirat:] 2393/nöt augusztus 5. 1848. I-ső osztály. Gróf Almásy Albert nemzetőrségi őrnagy, segédtisztül kéri melléje kineveztetni Okolitsányi Lajos volt lovassági őrmestert. MNL OL H 92 1848:2393.

<sup>15</sup> 1848. július 31. Serke. Okolitsányi Lajos őrmester kérelme az Országos Nemzetőrségi Haditanácshoz. [Hátirat:] 2393/nöt 1848. MNL OL H 92 1848:2393.

<sup>16</sup> 1848. július 21., Rozsnyó. Gedeon Miklós, a Gömör megyei nemzeti őr-

sereg parancsnoka levele az Országos Nemzeti Őrsereg Tanácsához. Hátirat: 2006/1848. Érke. Július 24. 1848. I-ső osztály. Gedeon, Gömör megyei őrnagy felvilágosítást kér, hogy említett megyében, hol a nemzetőrség 10 600-at meghalad, hány zászlóalj alakíttatni, mert addig ő rendezési munkálatait megkezdeni nem tudja. [Gömör megye nagy vörös viaszpecsétje] 2 zászlóaljba elosztandó. [Címzés:] A Gömöri nemzeti őrsereg I-ső zászlóalj Parancsnoksága. Az Országos Nemzeti Őrseregi Tanácsnak! Hivatalból Pesten Szabadsajtó udvar [Pecsét:] ROSNYÓ 22/7 MNL OL H 92 1848:2006.

<sup>17</sup> 1848. július 26. Pest. Az Országos Nemzeti Őrsereg Tanácsának levele Gedeon Miklóshoz, a Gömör megyei nemzeti őrsereg parancsnokához. MNL OL H 92 1848:2006.

<sup>18</sup> 1848. július 16., Gömör megye. Közlöny, 1848. augusztus 1. 53. sz. 246.

<sup>19</sup> 1848. augusztus 2., Rimaszombat. Fáy Gusztáv másodalispán és biztos tudósítása. Eredeti tiszttázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

<sup>20</sup> Gömör megye 1848. augusztus 1-i választmányi ülése jegyzőkönyvének 1717. pontja.

<sup>21</sup> 1848. augusztus 1., Rimaszombat, Gömör megye felterjesztése Batthyány Lajos miniszterelnökhöz. [Címzés:] Gömör vármegye közönségétől Magyarország Miniszterelnökének tisztelettel. Hivatalból. Pesten [Pecsét:] RIMASZOMBAT 9/8; BUDA AUG 11. Eredeti tiszttázat. MNL OL H 92 1848:2624

<sup>22</sup> Csobánka puszta

<sup>23</sup> Zádorháza

<sup>24</sup> Valószínűleg puszta, amely nem szerepel Fényes Elek munkájában és a vármegye összeírásában, így nem ismerjük a lélekszámot.

<sup>25</sup> Abafalva

<sup>26</sup> Szárnya

<sup>27</sup> Hnilec

<sup>28</sup> Rekenyűjfalu

<sup>29</sup> Gecelfalva

<sup>30</sup> Pétermány

<sup>31</sup> Umralehota

<sup>32</sup> Koprás

<sup>33</sup> Miglész

<sup>34</sup> Rozlozsna

<sup>35</sup> Gacsalk

<sup>36</sup> Ajnácskő

<sup>37</sup> Kisgömöri

<sup>38</sup> Valószínűleg puszta, amely nem szerepel Fényes Elek munkájában és a vármegye összeírásában, így nem ismerjük a lélekszámot.

<sup>39</sup> Felsőpokorágy

<sup>40</sup> Ratkőlehota

<sup>41</sup> Vígtelek

<sup>42</sup> (Krasznahorka)

<sup>43</sup> Gombaszög puszta

<sup>44</sup> (Krasznahorka)

<sup>45</sup> Jelentése: találatnak

<sup>46</sup> 1848. szeptember 13., Méhi. A méhi lakosok folyamodása. Címzés: „Tisztelt Választmány előtt esedeznek Méhi helység mindazon lakosai, kik csak 1/4 és 1/6 házhelyet bírnak, és mégis a nemzetőrök összeírása alkalmakor, tekintetes Szörcey Antal úr által, erőszakosan beíratattak; a nemzetőri lajstromból való kitöröltetésükért.” Eredeti tiszttázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

<sup>47</sup> Az 1848. szeptember 13-án Rimaszombatban tartott bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 2216. pontja.

<sup>48</sup> Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2663. pontja

<sup>49</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1896. pontja.

<sup>50</sup> 1848. augusztus 12., Tamásfalva. Tamásfalva lakosainak levele a vármegyehez. Címzés: „Tekintetes, Nemes Gömör Kishont t. e. megye vármegye kegyes színe elébe nyújtott alázas folyamodásuk a bent alul foglalt, s nemzetőrségi teher alól magukat fölmenteni kérő Tamásfali lakosoknak.” Eredeti tiszttázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

<sup>51</sup> Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2411. pontja.

## LÁSSÁTOK, FELEIM!

<sup>52</sup> 1848. november 27., Pelsőc. Vályi Lajos főszolgabíró jelentése a tamásfalusi nemzetőrök sorozásáról. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

<sup>53</sup> Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2605. pontja.

<sup>54</sup> 1848. július 29., Abafalva Krisztiány András és Kovács András kérelme. „A Tekintetes Középponti Választmánynak kegyes színe elébe nyújtandó folyamodásuk a bent írtaknak az iránt; hogy mint egyes emberek, némi kecsgetésekből magukat az őrkatonaság közibe soroztatták, magánosok lévén, honukból történhető eltávozásuk esetében, mint gyermekeknek, kenyérkeresőjük nem marad, magukat az őrkatonai szolgálat alól felmentetni kérik. Írta Dubravitzky Antal msk. helybeli jegyző.” Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

<sup>55</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1899. pontja.

<sup>56</sup> Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2668. pontja.

<sup>57</sup> Valószínűleg pusztá, amely nem szerepel Fényes Elek munkájában és a vármegye összeírásában, így nem ismerjük a lélekszámot.

<sup>58</sup> (Krasznahorka)

<sup>59</sup> (Krasznahorka)

<sup>60</sup> A XXI. század esetében a vasgyárhoz tartozó lakosság lélekszámára vonatkozóan nincsen adat, ezért a nemzetőrök aránya sem állapítható meg, ez azonban nem befolyásolja lényegileg az arányokat.

<sup>61</sup> Urbán 1973. 70.

<sup>62</sup> Urbán 1973. 71.

<sup>63</sup> Az első polgári „népképviselői” választási törvény, az 1848. évi V. törvény szerint választásra jogosultak azok a 20. évüket betöltött férfiak, akik vagy meghatározott birtokkal (ház, föld), illetve jövedelemmel rendelkeztek, vagy meghatározott iskolai végzettségük volt.

<sup>64</sup> MNL OL H 13 2. kútfő 489. tétel

<sup>65</sup> 1848. június 2., Dobsina. Dobsina város jelentése a Belügyminisztériumhoz. MNL OL H 12 1848:3460.

<sup>66</sup> 1848. június 25., Pelsőc. Pelsőc város jelentése Szemere Bertalan belügyminiszterhez. MNL OL H 14 1848:4938.

<sup>67</sup> A Putnoki választókerület 1848. június 26-ki követválasztásról írt jelentés. MNL OL H 13 1848:5469.

<sup>68</sup> MNL OL H 13 2. kútfő 25. tétel

<sup>69</sup> Rozsnyó városa választóinak névsora 1848-ik évben. Nyomtatvány. Rozs. Lev. XXIV. 1. Rozsnyó város tanácsának iratai

<sup>70</sup> „Alól írottak, mint ezen megye Kövi-i választókerületében választóképességgel bíró honpolgárok összeírása végett, a Középponti Választmány által kiküldött biztosok, hivatalosan jelentjük, miképp mi, ezen foglalatosságunkat Felsőbalogon, mint a tisztelt bizottmány által kijelölt összeírás helyen, a kitűzött időben, úgy mint folyó hó 1-ső napján megkezdvén, 14-dikéig bezárólag folytattuk, és befejeztük; minek folytán, a választási képességgel bírók névsorát, egy-egy summás táblázattal, három példányban, úgy azokat, kiket törvény szerint képeseknek nem találtunk, ezenem benyújtjuk; melyekből feltűnik, miképp ezen kerületben ingatlan birtok után 1345, ipar üzlet rovatóban 184, jövedelem alapján 3, értelmiségnél fogva 85, régi jog szerint 313, összesen 1932 választó van bejegyezve.” 1848. június 15., Felsőbalog. Gaszner József, Bodon Ábrahám és Hámos Lajos összeíró biztos jelentése. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

<sup>71</sup> Az ország megyéiben, településein jelentős számban kerültek be a nemzetőrség soraiba a kvalifikációt meg nem üto személyek. Urbán Aladár összefoglalása szerint: „...sem a féltelek cenzus, sem a 100 pft. jövedelem nem jelentett merev határt. Mindig az összeíró bizottmányon, illetve a helyi viszonyokon: a társadalmi ellentétek gyengébb vagy kiélezett voltán múlott, hogy a cenzust meg nem üto zsellérek, napszámosok vagy munkások bekerültek-e a nemzetőrség soraiba.” Urbán 1973. 74.

<sup>72</sup> Az 1848. június 5-ik és több napokon Pelsőcön tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1387. pontja.

<sup>73</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1893. pontja.

<sup>74</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1955. pontja.

<sup>75</sup> Az 1848. szeptember 13-án Rimaszombatban tartott bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 2207. pontja.

<sup>76</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1927. pontja

<sup>77</sup> 1848. október 22. Pest. Az Országos Nemzetőrségi Tanács levele Gömör vármegye hatóságának. MNL OL H 92 1848:5996.

<sup>78</sup> „Azon nemzetőrségi tanács elnöke [Nádasy Sándor], folyó esztendő október 22-ről 5996. sz. a. Thomány Mária rédovai özvegy földművesnő folyamodását, mely szerint a honvédekhez sorozott Klajni Mihály nevű unokájának elbocsajtásáért esedezvéen, okul azt hozza fel, hogy saját fiát már a katonaságnál elvesztette, azon figyelemzetéssel küldi meg, hogy minekutánna a Képviselőház is az ország védelme iránt kimondott határozatának 3-ik §-ban nyíltan kimondja, miképpen a család fenntartására mulhatatlanul szükséges egyetlen fiúra vagy nőre is tekintet legyen, s ha a sors ilyet érne, ezeknek a helyettesítés megengedtessek: folyamodó özvegy nőnek unokája, Klajni Mihály helyett más honvédet helyettesíteni szabadságában álljon. [Végzés] Illető járásbeli szolgabíránk oda utasítatik, hogy a folyamodás kézbesítésével, a rendelet értelmében, mentül elebb kellőleg intézkedjek.” Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2328. pontja.

<sup>79</sup> 1848. október 14., Budapest. Mészáros Lázár hadügyminiszter levele az Országos Nemzetőrségi Tanácshoz. MNL OL H 92 1848:5618.

<sup>80</sup> 1848. október 15., Pest. Az Országos Nemzetőrségi Haditanács levele Gömör megye kormányzó alispánjához. MNL OL H 92 1848:5618.4.

<sup>81</sup> Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2326. pontja.

<sup>82</sup> 1848. október 21., Pest. Az Országos Nemzetőrségi Tanács levele Gömör vármegye hatóságának. MNL OL H 92 1848:5726.

<sup>83</sup> Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2329. pontja.

<sup>84</sup> Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2585. pontja.

<sup>85</sup> Az 1849-ik év január hó 15-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó választmányi gyűlés jegyzőkönyvének 7. pontja

<sup>86</sup> Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2687. pontja.

<sup>87</sup> Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2688. pontja.

<sup>88</sup> Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2704. pontja.

<sup>89</sup> Rozsnyó városa 1848. május 30-i tanácsülés jegyzőkönyvének 484. pontja. Rozsnyó Bányaváros Jegyzőkönyve 1848. január 1 - május 30.

<sup>90</sup> Rozsnyó városa 1848. július 21-i tanácsülés jegyzőkönyvének 34. pontja. Rozsnyó város tanácsának 1848-ik évi közigazgatási jegyzőkönyve

<sup>91</sup> Rozsnyó városa 1848. július 21-i tanácsülés jegyzőkönyvének 36. pontja. Rozsnyó város tanácsának 1848-ik évi közigazgatási jegyzőkönyve

<sup>92</sup> Rozsnyó városa 1848. július 28-i tanácsülés jegyzőkönyvének 49. pontja. Rozsnyó város tanácsának 1848-ik évi közigazgatási jegyzőkönyve

<sup>93</sup> Rozsnyó városa 1848. december 1-i tanácsülés jegyzőkönyvének 220. pontja. Rozsnyó város tanácsának 1848-ik évi bíraskodási jegyzőkönyve

<sup>94</sup> Az 1848. december hó 11-én Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2755. pontja.

<sup>95</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1895. pontja.

<sup>96</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1940. pontja.

<sup>97</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottmányi ülés jegyzőkönyvének 1888. pontja.

<sup>98</sup> Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2413. pontja.

<sup>99</sup> Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2421. pontja.

<sup>100</sup> Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2409. pontja.

<sup>101</sup> Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2420. pontja.

<sup>102</sup> Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2667. pontja.

<sup>103</sup> Draskóczy László a Putnoki járás szolgabírása, a megyéből kiindult mozgó nemzetőri csapattal már korábban, október elején a haza védel-

mére ment, amiről egy korábbi jegyzőkönyvi bejegyzés és több körlevél is tanúskodik. Az 1848. október 17-i választmányi gyűlés jegyzőkönyvének 2306. pontja: „Draskóczy László, a legközelebb tartott választmányi gyűlésben a Putnoki járásnak helyettesített szolgabírája, a megyéből kiindult mozgó nemzetőri csapattal a haza védelmére menvén, a hivatal el nem fogadhatóságát jelenti, kinyilatkoztatván egyszersmind kinevezetéséérti hálás érzelmét. [Végzés] Leköszönése a kiemelt ok miatt elfogadtatik, minthogy pedig a szóban forgó hivatalnak ürességben léte, a közdolgok folyamában könnyen hátramaradást okozhatott volna, kormányzó alispánunknak azon tette, mely szerint ezen hivatalra időközileg Kossuth Antalt helyettesítette, jóvá- és helybenhagyatik, ennek megveszerte köröztetése elrendelgetvén.”

<sup>104</sup> Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2728. pontja.

<sup>105</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1901. pontja.

<sup>106</sup> Az 1848. december hó 11-én Rimaszombatban tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2752. pontja.

<sup>107</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1938. pontja.

<sup>108</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1920. pontja.

<sup>109</sup> Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2439. pontja.

<sup>110</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1934. pontja.

<sup>111</sup> Lásd az Okmánytárban szám alatt. Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2416. pontja.

<sup>112</sup> Gömör megye 1848. október 30-i állandó bizottsági gyűlése jegyzőkönyvének 2416. pontja.

<sup>113</sup> 1848. november 25. Méhi Kossuth Antal szolgabíró hivatalos jelentése. Eredeti tisztázat. Besz. Lev. XI. Gömör II.

<sup>114</sup> „Azon szolgabíró [Kossuth Antal], a nemzetőrségi szolgálat alól magát felmentetni kérő Szakal Lajos folyamodására kelt végezés folytán hivatalosan jelenti, mikép a folyamodás kitételeit valóknak találván, a végezés értelmében folyamodót a nemzetőri szolgálatok alól felmentette. [Végzés] Tudomásul vétetik.” Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2654. pontja.

<sup>115</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1944. pontja.

<sup>116</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1948. pontja.

<sup>117</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1935. pontja.

<sup>118</sup> Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2665. pontja.

<sup>119</sup> Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2419. pontja.

<sup>120</sup> Az 1849-ik év április 23-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó választmányi gyűlés jegyzőkönyvének 348. pontja.

<sup>121</sup> Rozsnyó városa 1848. december 1-i tanácsülés jegyzőkönyvének 215. pontja. Rozsnyó város tanácsának 1848-ik évi bíraskodási jegyzőkönyve

<sup>122</sup> Az 1849-ik év január hó 15-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó választmányi gyűlés 8. pontja

<sup>123</sup> Rimaszombat városa 1848. október 3-i ülése jegyzőkönyvének 839. pontja. Rimaszombat városa 1848. évi polgári jegyzőkönyve. Rim. Lev. XXIV. 1. Rimaszombat város tanácsának iratai

<sup>124</sup> Rimaszombat városa 1848. október 3-i ülése jegyzőkönyvének 840. pontja. Rimaszombat városa 1848. évi polgári jegyzőkönyve. Rim. Lev. XXIV. 1. Rimaszombat város tanácsának iratai

<sup>125</sup> Rimaszombat városa 1848. október 3-i ülése jegyzőkönyvének 841. pontja. Rimaszombat városa 1848. évi polgári jegyzőkönyve. Rim. Lev. XXIV. 1. Rimaszombat város tanácsának iratai

<sup>126</sup> Rimaszombat városa 1848. október 3-i ülése jegyzőkönyvének 842. pontja. Rimaszombat városa 1848. évi polgári jegyzőkönyve. Rim. Lev. XXIV. 1. Rimaszombat város tanácsának iratai

<sup>127</sup> Rozsnyó városa 1848. december 1-i tanácsülés jegyzőkönyvének 115.

pontja. Rozsnyó város tanácsának 1848-ik évi közigazgatási jegyzőkönyve

<sup>128</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1960. pontja.

<sup>129</sup> Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2617. pontja.

<sup>130</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1898. pontja.

<sup>131</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1947. pontja.

<sup>132</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1892. pontja.

<sup>133</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1937. pontja.

<sup>134</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1894. pontja

<sup>135</sup> Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2414. pontja.

<sup>136</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1942. pontja.

<sup>137</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1905. pontja.

<sup>138</sup> Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2418. pontja.

<sup>139</sup> Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2694. pontja.

<sup>140</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1917. pontja.

<sup>141</sup> Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2625. pontja.

<sup>142</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1945. pontja.

<sup>143</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1956. pontja.

<sup>144</sup> Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2622. pontja.

<sup>145</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1933. pontja.

<sup>146</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1911. pontja.

<sup>147</sup> Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2624. pont

<sup>148</sup> Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2415. pontja.

<sup>149</sup> Az 1848. november 27-dik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2661. pontja.

<sup>150</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1941. pontja.

<sup>151</sup> Az 1848. december hó 11-én Rimaszombatban tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2759. pontja.

<sup>152</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1939. pontja.

<sup>153</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1950. pontja.

<sup>154</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1943. pontja.

<sup>155</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1902. pontja.

<sup>156</sup> Az 1848. augusztus hó 8-ik s több napjain Rimaszombatban tartott állandó bizottsági ülés jegyzőkönyvének 1962. pontja.

<sup>157</sup> Az 1848. október 30-ik s több napjain Pelsőcön tartott állandó bizottsági gyűlés jegyzőkönyvének 2417. pontja.

Prakfalvi Péter

## Nógrád természeti öröksége 18.

### A legendákkal övezett Karancs

A kitűnő tollú **Gaál Lajos** kollegám az egykori Nógrád vármegye a felvidéki részeit mutatta be részletesen, én a magyar oldali egységeket szándékozom ismertetni, elsőként a Karancsot.

Tudatos a választás. Jól mutatja az „átmenetet”. A Karancs mind gazdaságilag, mind természeti környezetében egy összefüggő egységet alkotott Salgótarján és Ragyolc között, majd kettévágták és most ismét összeforrni látszik. Gyermekkoromból egy megközelíthetetlen, szülővárosom felett magasodó hegytömb volt csupán, majd egyre inkább közelebb engedett magához. Most már sok rejtélyét, érdekességét ismerem, ám nem mindet. Tudom, az összet nem lehetséges megosztani ezen a helyen az olvasóval, de megpróbálom körbejárni a „palóc Olimposz” különlegeségeit sok személyes emlékekkel.

Kezdjük éppen az utóbbi elnevezéssel! Szokás a nagy palóc íróhoz, **Mikszáth Kálmán**hoz kötni ezt az elnevezést, de ez csak legenda. **Praznovszky Mihály**, a neves Mikszáth-kutató azt mondta, szinte teljesen biztos, hogy a palóc író nem hasonlította a Karancsot a görögök szent hegyéhez. A kutatásaim szerint a névadó id. **Noszky Jenő** geológus volt, aki 1912-ben írta le először a „*Palóc Olimposz*” kifejezést. Jól ismerte a vidéket, biztosan megvolt az oka arra, hogy így nevezte a hegyet, vagy talán ő is hallotta az itt élő palócoktól.

Később többször hallottam, hogy a hegy sziluettje egy fekvő elefántra emlékeztet – és nem csak egy irányból. Győződjenek meg róla! Valóban, több helyről is nézve, jól kivehető az ormánya és a szépen ívelt feje.

Az egyébként Karancslapujtón (korábban Bocsárlapujtó) élt **Mocsáry Antal**, Nógrád megye monografikusa 1826-ban a következőket írta a Karancsról: „*Ezen hegynék magyar nevezete Kárránts, s mint hogy a róla lejöő árvíz sokszor igen nagy kárt szokott okozni*”. Mocsáry annyira ragaszkodott ehhez a vidékhez, hogy itt is temették el.

Egy topográfiai térképet vizsgálva, érdekes megfigyelésre tehetünk szert. A vizsgált területen két, közel kör formájú egységet láthatunk. A nagyobbik a Karancs tömbje, amit a Dobroda-patak (megjegyzem, a patak neve a „dobrá vodá”-ból, azaz „jó vízből” származik) forrása, a másik pedig a Sátoros-hegy, amit a Sátoros-patak ölel körül egy-egy körív mentén. Mindkettő magját egy kb. 15 millió évvel ezelőtti magmatizmus képezi – nem vulkanizmus, ugyanis az olvadt anyag megrekedt a mélyben. Ezt a földtani szakirodalom lakkolitnak („kölencsének”) nevezi. Ezt később az erózió kibontotta, így napjainkban már bizonyos részleteit a felszínen is megfigyelhetjük. Ezek az ú.n. kibúvások szolgálták később bányanyitás céljaira. Jelentős fejtések voltak Karancsberényben, Karancslapujtón, Salgótarjánban és Somoskőújfaluban. Jelenleg csak a Sátoros-hegyben van működő bánya. A kitermelt andezit kiválóan alkalmas

volt út-, és vasútépítéshez, valamint lábazatkőként. A környéket járva, számos épületben ismerhetjük fel anyagát. Leginkább zöldes színárnyalatáról és arról ismerhető fel, hogy kb. 0,5 cm átmérőjű, vöröses színű, kör keresztmetszetű ásványok láthatók benne. Már a kőbányászat során is felfigyeltek arra, hogy elvéve ércásványok is találhatóak a kőzetben. A rendszerváltás után külföldi befektetők a Karancs vidékén is végeztek érckutatókat. A megalapozó földtani térképezést én végeztem a területen és meglepetéssel tapasztaltam, hogy a Mátrához hasonló telérek húzódnak a hegyben, amit eddig senki nem ismert. A telér összetett szó (tele+ér), jelentése szerint: valamivel kitöltött repedés. Nagyon találó a kifejezés, mert valóban arról van szó, hogy az óriási tömegű andezitben vékony, cm-dm szélességű repedések vannak, amelyeket a kőzet kihűléskori zsugorodás és tektonikai mozgások alakítottak ki. Ezt követően a feláramló melegvízes oldatok (hidrotermák) lerakták benne a különböző ásványokat, az ércekkel együtt. A jellemző ércásványok a galenit (ólomszulfid) és szfalerit (cinkszulfid) és az előző által hordozott arany és az ezüst. Egyik koncentrációja sem éri el a bányászatra való határértéket, így kitermelésükre egylegőre nem lehet számítani. Az ú.n. sátorosi kőbánya (nem a fent említett, ma is működő, hanem a Karancs oldalában lévő, régen felhagyott) igen izgalmas dolgokat tartalmaz. Az andezit anyagában több százmillió éves kőzetárványok találhatóak, amelyeket a magma ragadt magával az ú.n. alaphegységéből, amikor a magmakamrából vándorolt a felszín felé.

Az andezit egy nálánál idősebb, kb. 25–30 millió évvel ezelőtt keletkezett, tengervízben felhalmozódott homokos üledékbe nyomult, ami akkorra már homokkővé szilárdult. A homokot leüleptető tenger sem volt akármilyen. Egy olyan sekélyvízről van szó, ahol ár-apály uralta a partot. Ebben nem vízszintesen, hanem az áramlásnak megfelelően, ferdén, kb. 15–20 fok alatt hajló rétegecskében ülepedtek ki a homokszemcsék az állandóan oda-vissza mozgó vízből. Amikor a homokkővé szilárdulását említettem, akkor leginkább arra utaltam, hogy miután az egyébként laza szerkezetű homok pórusait eredendően kitöltő sós víz lecserélődött kalcium-karbonát tartalmú édesvízre, az abból kiváló „mészanyag” homokkővé kötötte. Többek között ez tette lehetővé, hogy hosszú ideig használták ezt a követ is építőköként. Termelték Karancsberényben, Karancslapujtón és Salgótarjánban is. Két látványos földtani érdekességet is rejt magában ez a kőzet. Az egyik a gömbkő, ami valószínűleg valamilyen többlet kötőanyagot kapott, pl. a kőzetben egyébként igen ritkán található ősmaradványok karbonátos héjából. Mivel a kőzet egyveretű kifejlődésű, ezért a kioldódó karbonát a tér minden irányába azonos sebességgel terjedt szét, s miután kicsapódott, egy gömböt alkotott. És ezt követte az erózió, ami az évmilliók során felszínre hozta ezeket a kőgolyókat. Különleges látványt



Karancsberény – gömbkövek használatban • Prakfalvi Péter felvétele



Karancslapujtő – Mocsáry Antal sírja • Prakfalvi Péter felvétele

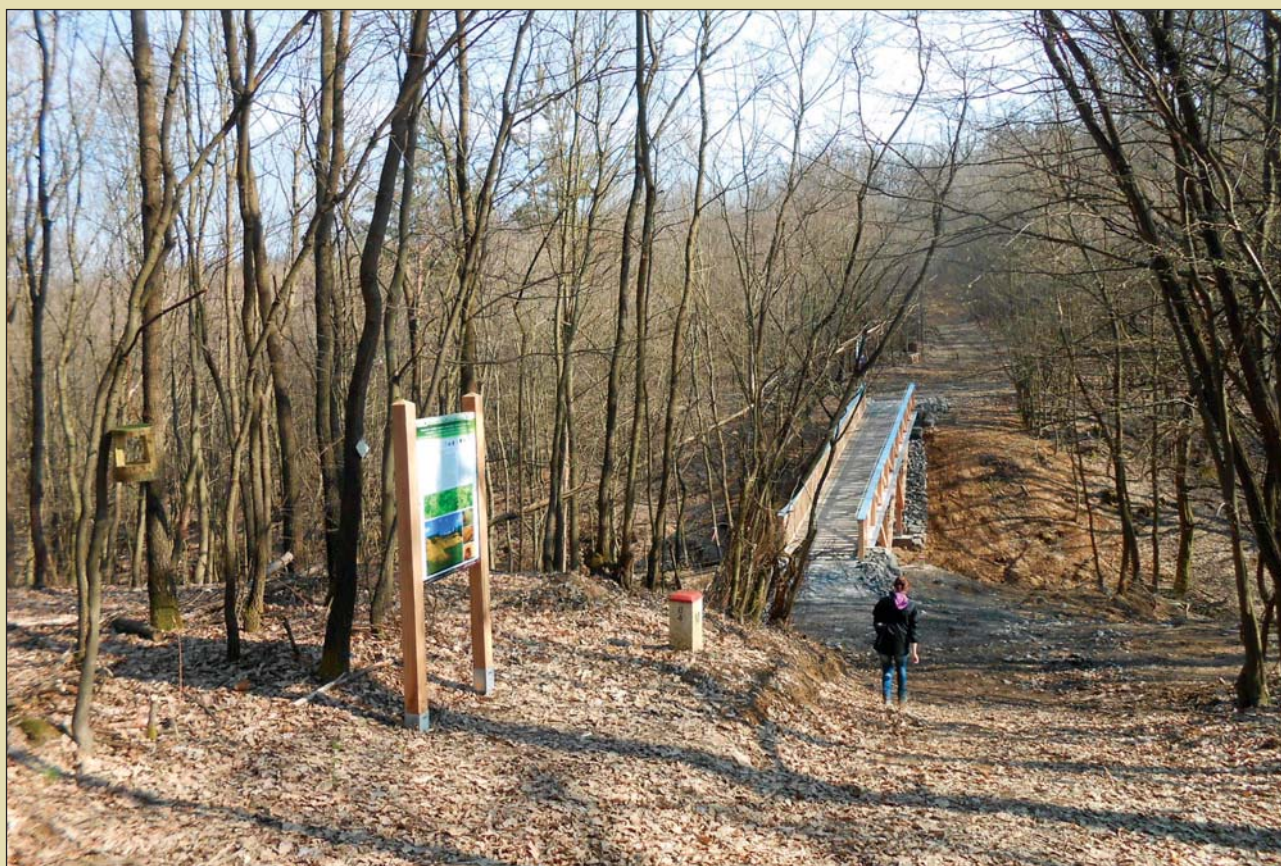


Galenit • Prakfalvi Péter felvétele

## LÁSSÁTKOK, FELEIM!



*Karancsberény: szemes kő • Prakfalvi Péter felvétele*



*Határsáv - híddal • Prakfalvi Péter felvétele*



Sátorosi működő kőbánya • Prakfalvi Péter felvétele

nyújtanak. A kisebbek azt a képzetet keltik az emberben, mintha egykori ágyúgolyók hevernének a patakmedrekben, vagy azok falában, ám, természetesen, nem erről van szó. A másik különlegessége a kőzetnek a „szemes kő”. Míg nem láttam ezeket az alakzatokat, el sem tudtam képzelni, hogy mennyire találó a megnevezés. Valóban, mintha szemek lennének a kőzetnek, de, természetesen, számos más érdekes formát is mutathat. A kőzet felületéből mm-es, cm-es vastagságú rétegecskék emelkednek ki, amelyek a vastartalomtól függően a vöröses szín változatait mutatják, koncentrikus sávokban. Ezen a részen az oldódó karbonátos kőzet mellett fontos szerepet játszott a vastartalom is. A szívárgó oldatból a vas ritmikusan, kokárdszerű köröket képezve vált ki, amelyek a mállásnak ellenállóbbak és enyhén kicsúcsosodnak a kőzetből. Vagyis minimálisan három idősík hatásait tanulmányozhatjuk: a homokot, amit egy sekélyvízű tenger rakott le, azt a karbonátos és vasas kötőanyagot, ami a sokkal későbbi édesvízből vált ki, és végül a jellegzetes koncentrikus rajzolatokat, amit a közelmúlt eróziója bontott ki, tett láthatóvá.

A hegység földtani felépítése is előrejelzi, hogy forrásokban bővelkedhet a terület. Ez így is van. Az egyik legjelentősebb vízkilépés a felvidéki területen található *Margit-forrás*. Ez a határmegegyezés előtt jelentős búcsújárárhely volt. Miután lényegesen korlátozódott a magyar oldalról történő látogatás lehetősége, a határ átléphetetlensége miatt, „gyakorlatias” megoldásként *Margit-forrás* nevet adtak egy magyar oldali vízkilépésnek is. A kettő közötti távolság légvonalban nem haladja meg a 600 m-t. A másik különleges vízfakadás a *Tarász-forrás*, ami a *Kápolna-hegyen*, az 1900-as évek elején élő remetéről kapta a nevét. A vize, a szil-

vásvárad Szalajka-völgyhöz hasonlóan, mésztufát rak le, annak ellenére, hogy nem karsztos területen vagyunk. Ennek magyarázata a homokkő karbonátos kötőanyagában rejlik. Szinte hihetetlen, de ezen a nehezen megközelíthető helyen fürdőt terveztek. Hogy mennyire volt komoly ez az elképzelés, már talán soha nem fogjuk megtudni.

A legenda szerint **Szent László** a Karancsról ugratott lovával a *Szentkútra* és fakasztotta a csodálatos gyógyulások okozó forrást. Ám megkérdéshetném: melyik Szentkútról szól a történet? Ugyanis van mátraverebélyi és van karancssági *Szentkút* is. Az utóbbi arról vált „híressé”, hogy kútjából óraketyegést hallottak. Ez a legenda is a homályba vész.

Az andeziten, homokkővön kívül volt még egy harmadik nyersanyag is, talán a legfontosabb, a szén, amit a két hegytömeget övezően bányásztak. Jellemzően a III. telepet termelték, kisvasutak hálózták be a területet Karancsberénytől Salgótarjánig. Napjainkra csak nyomai maradtak az egykori kiterjedt műveleteknek.

A Karancs gerincén végighúzódnó, mesterségesen kialakított határsávban jelenleg egy turistaút halad, amit Sátorostól Rappig kilátóval, hidakkal, ismertetőtáblákkal láttak el. Most már útlevel és félelem nélkül végigyalogolhatunk rajta. Pedig emlékszem arra az időszakra, amikor kimásztunk a csúcsra és próbálgattuk bátorságunkat: ki meri jobban áttolni a lábfejét a határon. Szinte hihetetlen, de így volt.

A terület a *Karancs-Medves Tájvédelmi Körzet*, valamint az UNESCO védnöksége alatt álló *Novohrad-Nógrád Geopark* része, így számos, a fenti szervezetek által kihe-lyezett ismertetőtábla segíti a hasznos időtöltést.

Kiss László

## Palócföld orvosai 38.

## „Emberünk nem orvos: varázsló” – Kain Dávid (1821–1890)

A címben idézett minősítést a hanvai református lelkes, az országszerte ismert költő, **Tompa Mihály** vetette papírra 1868. február elején. Névjegy kártyája hátlapjára írt rövid üzenetben egy hölgyismerősének köszönte meg a Kain doktor által küldött „cseppeket”. Február harmadikán pedig már egyenes Kainnak ír:

„Uram! a bámulás egy nemével írom e sorokat, első éjjel 12 órakor! Mióta (3-szor csak) cseppeit szedem: egyetlen rándulásom se volt. Ez csoda. Kicsoda ön? ez varázslás!” (1098)<sup>1</sup>

Alig egy hónap telik el és a nagybeteg Tompa levele március 3-án, már más hangnemet üt meg:

„Igaz-e Uram: hogy én az ön orvosi segélyét nem kerestem, sem közvetve, sem közvetlenül? hanem magától lépett be küszöbömön s kéretlen ígért mennyet és földet? Nem a lényegről van szó s nem azon fekszik a súly e dologban, hanem a modoron; ezt figyelembe vételni kérem.

Felszólított, lelkemre kötötte Ön: hogy minden 4-5 napon tudósítsam, hogy szert küldhessen, küldött is egyszer saját kezéből, másodsor Abafalváról, harmadszor Kassáról. Aztán a legmélyebb hallgatásba esett, melyet én 4-5 levelemmel sem bírtam megtörni.

Uram! nekem tartozni nem tartozik semmivel; de Tompa Mihály nem olyan állást foglal a világon, jelleme s más tulajdonságainál fogva: hogy vele valaki szóba állni se akarjon.

Erre kérek félvilágosításul pár szót: mi ez?” (1144)

Másnap 11 órakor Tompa táviratot küld Kainnak:

„Minden előtte szentre bocsánatát, kéznyújtását. Durva voltam. Betegségem elvadított. Írok rögtön más levelet, azt égesse el.” (1146)

Majd még aznap megírja a „más” levelet:

„Elhagyatva érzem magamat; az iratta velem ama levelet, mely bizonyosan goromba, vastag, de sértésnek árnyékát se viseli; inkább epés és keserű... Tartson meg Ön, tisztelt barátom! szívességében, barátságában!” (1147)

Nem maradtak fenn Kain levelei, így nem tudjuk, mi okozhatta az orvos, Tompa által nehezményezett hallgatását. A bizalom azonban rövidesen helyreállt, Kain újra küldi a „szereket”, Tompa pedig biztosítja „*tisztelt barátom uram*”-at, hogy csak az ő tanácsaira hallgat:

„Csízi vizet, jódos, lágymeleg vagy éppen nem hideg csízi vizet javalltak, a fájós tagokra, de természetesen van annyi eszem: hogy a Kain orvos keze alatt (de senkié alatt se) kuruzslásra nem hajtok.” (1166).

Bármennyire is igyekszik mindkét fél, Tompa állapota alig javul. Március végén már csak két utat lát maga előtt „*a megtévelyedés vagy az öngyilkosság útját*”. Úgy érzi számára már nincs emberi, orvosi segítség.

„Ha jónak látandja: tegyen még kísérletet, mely bár hasonló leend ahhoz: midőn az orvosok bonczkéséssel kezökben vizsgálják: mi baja lehetett ennek az embernek? de ráállok; hiszen másutt még ennyi remény sincs. Tisztelettel s végemért imádkozva a természethez, vagyok, vergődöm”. (1194)

Nem tudjuk, milyen „kísérletre” (műtetre?) gondolt Tompa. Kain kétszer is meglátogatta őt Hanván, s Tompa barátsága jeléül felajánlja a tegeződést doktorának. Majd április 11-én egy gyanús szövegű táviratot küld Kassára:

„Dávidom! lassan mégis üdülok tavaszra, fényképezek. Kegyeskedjél fényképezéshez elkerülhetetlen néhány cseppnyi cyanalkit küldeni rögtön”. (1213)

Kain doktort nem tudja „átverni” – sejtí, hogy a rendkívül erős és gyorsan ható mérge, a ciánkáli nem fényképezéshez kell a mozdulni is alig bíró betegnek. Tompa megsértődött, most ő nem ír levelet orvosának. Amikor, az orvos sürgetésére, április 23-án végre kezébe veszi a tollat, kénytelen azt írni: „*állapotom mit se javult. Álmatlanság, verejtékezés, bőrvizsketés, idegrángatódzások, fulladozás – Isten nem akarja se gyógyulásomat, se elmúlásomat*”. Így mentegetődzik: „*Nem kímélhettem szívem igyekezetet, nyomorúságomon testvériesen függő és segítni akaró tudományodat, mert a valóság elmondása nélkül mindkettőnk megcsalnam*”. (1228)

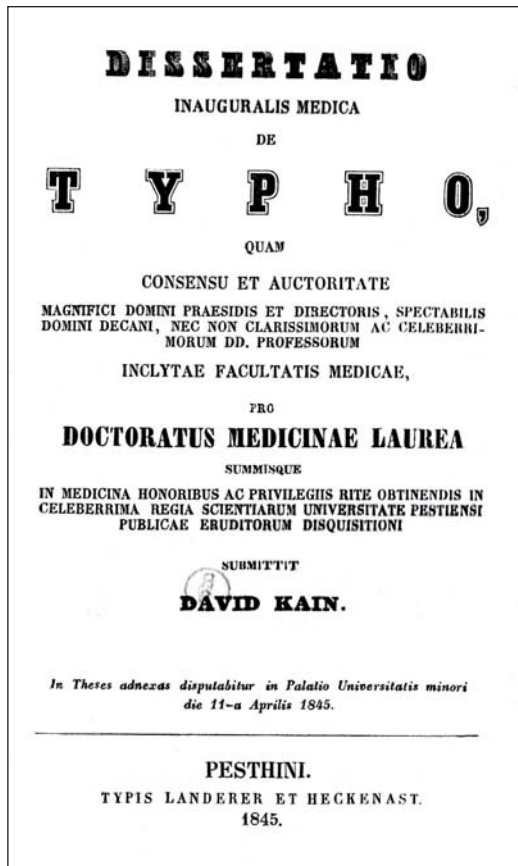
A levelet „*szerencsétlen beteg barátod*”-ként írja alá.

Három nap múlva már csak táviratot tud írni, közli orvosával az „*újabb rendkívüliséget*”: alig tud nyelni (1231).

Valószínűleg ez volt az utolsó levélváltásuk. Kassa túl messze volt, Tompa (vagy családja) közelebbi doktort talált: **Török Jánost**, a putnoki járás orvosát, az egészségnevelő kiadványai által a megye határain túl is ismert doktort.<sup>2</sup> Kainhoz hasonlóan azonban ő sem bizonyult „varázslónak”: Tompa Mihály betegség miatt megnagyobbodott szíve 1868. július 30-án utolsót dobant.<sup>3</sup>

Tompa Mihály élete során több orvossal került orvos-beteg kapcsolatba, barátjának azonban – még ha csak pár hónapra is – talán csak Kain Dávidot tekintette. „*Tompa Mihály barátja és orvosa*” – olvashatjuk a *Magyar Orvoséletrajzi Lexikon* Kain Dávid szócikkében is.<sup>4</sup> Kain Dávid életútjának, munkásságának mindmáig legfontosabb forrása **Gallik Géza** 1891-es emlékbeszéde.<sup>5</sup> Ezt használta 1944-ben a Kassa orvosi történetét megíró **Molnár Béla**<sup>6</sup> és ezen emlékbeszédre támaszkodik e sorok írója is.

Kain Dávid 1821. szeptember 17-én született Debrecenben (Kapronczay szerint: szept. 21-én). A híres debreceni református kollégium elvégzése után, bátyja példáját követve, az orvosi pályát választotta. A pesti karon kezdett, majd két évet Bécsben hallgatott. Visszatért Pestre, ahol az



1844/45-ös tanévben orvosdoktorrá avatták őt – 33 társával együtt.<sup>7</sup> Orvosavató értekezését latin címoldallal, de már magyar nyelven jelentette meg *A hagymázról* címmel.<sup>8</sup> Értekezését az 1836-ban végzett bátyjának, az akkoriban már ismert debreceni orvosnak, **Kain Albertnek** és **Valatin Teréznek** – férjzett nőtestvérének? – ajánlotta. Ez volt a tífuszról magyar nyelven írt 2. disszertáció – 1841-ben **Oláh Sándor** – a későbbi füleki orvos – írta az elsőt.

A „hagymáz” nevet mára felváltotta a „tífusz” név és ma két kóroktanilag és tünettanilag is jól elkülöníthető betegséget jelent: a hastífuszt, ill. a kiütéses tífuszt. Kain korában azonban még négyféle hagymázst különböztettek meg: *küteges* (kiütéses), *alhasi* (hastífusz) *tüdő-* és *agyvelőhagymázst*. Mind a négy kórképet a *forró kütegek*” azaz a „*lázás (bőr)kiütések*” közé sorolták. Az értekezés ma már csak az orvostörténészek, ill. az orvosi nyelv fejlődését kutatók számára érdekes/értékes olvasmány. Mindenképpen érdemes azonban azt megjegyezni, hogy Kain nemcsak tanára, **Sauer Ignác** 1841-ben Bécsben kiadott s a tífusz említett négy formáját taglaló német nyelvű könyvére, hanem saját, a Sauer-klinikán<sup>9</sup> szerzett tapasztalataira is támaszkodott. Kain új ismeretek iránti nyitottságát bizonyítja az a tény, hogy disszertációjában ismételtelen hivatkozik a tüdőbeli szövödmények felismerésének új módszerére, a „*kontaktásra*” (a mellkas kopogtatására, perkussziójára).

Gallik emlékbeszéde szerint Kain diplomája megszerzése után pesti kórházakban dolgozott. A szabadságharc

alatt tábori főorvos volt a Dunán cirkáló Mészáros hadigőzösön.<sup>10</sup> A hajó teljes neve *Királyi Magyar Hadigőzös Mészáros* arra utalt, hogy az 1830-tól *I. Ferenc* néven közlekedő személyszállítót **Mészáros Lázár** hadügyminiszter parancsára építették át hadihajóvá. A hajó 1849 januárjában az osztrákok kezére került.<sup>11</sup> Kain elmenekülhetett a hajóról és nővérénél Pesten, majd Bécsben és Lipcsében élt. 1850-ben tért haza és Kassán telepedett le. Ez a megtorlás, a hírhedt Bach-korszak ideje: Kain doktort is bevitték a rendőrségre. No, nem a 48-as múltja, hanem a „jelene” miatt: ugyanis az osztrákok által tiltott körszakállat viselt. A magyar szabadságharcot orosz segítséggel vérbe fojtó hatalmat minden körszakáll Kossuthra emlékeztette. Az érdekesség kedvéért megjegyzem: Kain személyesen is találkozhatott Kossuthal. 1848 őszén ugyanis Kossuth a Mészáros hadigőzös fedélzetén sietett Pestről Pozsonyba...

Nem aratott sikert doktorunk a „Bach-huszárok” szemében nősülésével sem. Apósa, egy jogvégzett eperjesi kereskedő, **Hollaender Leó** ugyanis a szabadságharc alatt a komáromi várban „*a pénzügyi műveletek megbízott főkezelője*” volt.<sup>12</sup> **Hollaender Regina** 1852-ben lett doktorunk felesége. Házasságukból négy (három?) leány és egy fiú született.

Hamarosan keresett orvos Kassán és környékén. Hírnevéhez hozzájárult az a tény, hogy a korszak mindkét orvosi irányzatát művelte. Képesítésének megfelelően ún. allopatia, azaz az egyetemen oktatót akadémikus orvostudomány doktora volt. Híve volt azonban az 1860-as évek elején újræledő homeopátiának, azaz hasonszenvezetnek is. **A Samuel Hahnemann** (1755–1843) német orvos által rendszerbe foglalt homeopátia arra az elvre épült, hogy „hasonló hasonlóval gyógyítandó” – ezért „homeopátia”, azaz „a hasonló szenvedés tana” (hasonszenven).<sup>13</sup> Molnár szerint Kain nemcsak orvosként művelte a homeopátiát, hanem szakíróként is a német nyelvű homeopata folyóiratokban. Sajnos, a homeopátia magyarországi történetét áttekintő **Koczián–Kölnei**-féle kismonográfiában nem esik szó Kain ez irányú tevékenységéről. Valószínű azonban, hogy Tompa Mihályt is „homeopatic” kezelte. Kain halála után az Eperjesről Kassára költöző **Parcher Bódog (Félix)** folytatta a homeopata orvoslást: „... *lakását is átvette a megboldogult jeles orvosnak és ott a Malomutca 19. sz. alatti ház első emeletén... fog rendelni*” – írja a Kassai Szemle 1890. november 19-én.

A Bach-abszolutizmus bukását követően nemcsak a homeopátia ébredt fel csipkerózsika-álmából – 1865-ben *Magyar Hasonszenvenyi Orvosegylet* alakul<sup>14</sup> – hanem a magyarországi zsidóság is. Egyre többen vallják, hogy „*a zsidóknak vallásuk alóli önemancipációja vezet el a társadalmi emancipációhoz, majd ennek eredménye lesz a politikai emancipáció*”.<sup>15</sup> E nézetek tisztázására 1868-ban, a magyarországi zsidó kongresszuson került sor. A „neológ” azaz az emancipáció érdekében a keresztény társadalomtól idegen szokásaikat levetők és az „ortodox”, azaz konzervatív, e szokásokhoz ragaszkodók külön-külön

hitközségekbe szerveződtek. Kain a kongresszuson királyi biztosként vett részt, a kongresszus után pedig a kassai 15. községkerület elnökévé választották.<sup>16</sup> Az izraelita hitközségnek több mint 20 évig volt az elnöke. Mint zsidó származású orvoskollégái többsége, ő is neológ elveket vallott: „*Felvilágosodottságánál fogva kevésbé foglalkozott a ritus ősidiségeinek megtartásával vagy elhagyásával, mint inkább annak hazafias szellemében való fejlesztésével*” – méltatja őt emlékbeszédében Gallik. 1868-ban Kain alapította meg a *Kassai izraelita fő elemi mintatanodát*. A tanítás nyelve előbb német, majd rövidesen magyar lett.

Kain azonban nem csak felekezete ügyeinek intézésében jeleskedett. Gallik így összegzi közéleti tevékenységét: „*Nem volt a társadalomban üdvös mozgalom, intézmény, egyesület vagy társaság, melyben higgadt, a korral lépéstartó eszméivel, szeretreméltóságával ne működött volna*”<sup>17</sup>. Az 1867. évi XVII. tc. kimondta a zsidók emancipációját és ezzel a zsidók jogot nyertek arra is, hogy közhivatalt viselhessenek.<sup>18</sup> Így nyerve el Kain 1868-ban – **Hoffory János** – utódként Abaúj vármegye tiszti főorvosi állását, melyet két éven át töltött be (utóda **Csorba Gyula** lett). Kain így egyike volt az első, tiszti főorvosi hivatalt betöltő izraelita származású doktoroknak.

További közéleti szereplése távirati stílusban: választmányi tagja kassai városi kórháznak, a kaszinónak, az iskolaszéknek, a városi törvényhatóságnak. Honvédorvosi múltjára való tekintettel az 1861-ben megalakuló *Abaúj-megyei Honvédségélyező Egyesület* bizottsági taggá, majd 1867-ben az *Abaúj-megyei Honvédegylet* tiszteletbeli taggá választja őt. Választmányi tagja volt a *Kassai Lóverseny-társulat*nak, a *Kassai Tornaegylet*nek, alapító tagja a *Felsőmagyarországi Első Zálogkölcsön-intézet*nek.

Szakmája is ismerte/elismerte érdemeit. Az 1866-os kolerajárvány idején kifejtett tevékenységéért a városi tanács mondott neki köszönetet. Húsz évvel később, egy újabb kolerajárvány idején – ismerve 1866-os érdemeit – a belügyminiszter a kassai kerület egészségügyi felügyelőjévé és kolerabiztossá nevezte ki Kaint. Ekkor már, 1884 óta a Ferenc József-rend lovagkeresztjének kitüntetettje is.

Orvoskollégái is tisztelték, becsülték. 1887-ben újraalakul az *Abaúj-megyei Orvos-Gyógyyszerész Egyesület*. Elnökévé a megye tiszti főorvosát, a már említett Csorba Gyulát, alelnökké Kaint választják. Csorba halála után Kain ül az elnöki székbe és ott is marad haláláig. Itt hívom fel a helytörténészek figyelmét, hogy az Abaúj-megyei Orvos-Gyógyyszerész Egyesület sem korábbi, sem az újraalapítás utáni története mindmáig nincs feldolgozva.

1889-ben meghal doktorunk szeretett felesége. Kain Londonba férjhezett **Margit** lányánál keres vigasztalást. Pár hónap után azonban hazatér és 1890. november 10-én az ő életútja is véget ér.

Az az életút, amely részletesebb, alaposabb feldolgozást igényelne, hiszen keveset tudunk Kain hadigőzönsön eltöltött hónapjairól, a homeopátiát érintő dolgozatairól s nem utolsósorban a Tompához fűződő kapcsolatáról. A most

zajló Tompa-emlékév jó alkalom lehetne orvosa, Kain Dávid emlékét is bevinni a köztudatba.

#### JEGYZETEK

<sup>1</sup> Az idézetek után szereplő négyjegyű szám a Tompa levelezését közreadó kötetekben (Bisztray, 1964. I–II.) e szám alatt szereplő levélre utal

<sup>2</sup> Kiss 2015.

<sup>3</sup> Kiss 1997.

<sup>4</sup> Kapronczay 2004. 196.

<sup>5</sup> Gallik 1891.

<sup>6</sup> Molnár 1944. 158–161.

<sup>7</sup> Hőgyes 1896. 242.

<sup>8</sup> Dörnyei 1998. 260–261.

<sup>9</sup> Sauer előbb Bécsben, majd 1843-tól Pesten működött, mint a „különös kór- és gyógytan”, azaz a belgyógyászat professzora.

<sup>10</sup> Gazda 2000. 435.

<sup>11</sup> Hermann 2001. 76.

<sup>12</sup> Molnár 1944. 160.

<sup>13</sup> Kóczian–Kölnei 2003. 9.

<sup>14</sup> Valószínű, hogy tagja lett Kain Dávid is.

<sup>15</sup> Barkó 2011. 570.

<sup>16</sup> Molnár 1944. 161.

<sup>17</sup> Molnár 1944. 160.

<sup>18</sup> Kapronczay 2016. 17.

#### IRODALOM

##### Barkó Ágoston

2011: A zsidóság asszimilációja Magyarországon a dualizmuskor végéig. In: Heggyel az ég egybemosódik. Ünnepi kötet Korzenszky Richárd 70. születésnapjára. Tihany, 556–575.

##### Bisztray Gyula

1964: Tompa Mihály Levelezése I. 1839–1862, II. 1863–1968. Akadémiai Kiadó, Budapest

##### Dörnyei Sándor

1998: Régi magyar orvosdoktori értekezések 1772–1849. Első kötet. Borda Antikvárium, Budapest

##### Gallik Géza

1891: Emlékbeszéd Dr. Kain Dávid felett, tartotta az Abauj-Torna megyei orvos-gyógyyszerész egyesület tavaszi közgyűlésén, 1891. június 7-én.

##### Gazda István

2000: A szabadságharc egészségügye és honvédorvosai. Magyar Tudománytörténeti Intézet, Piliscsaba–Budapest

##### Hermann Róbert

2001: 1848–1849. A szabadságharc hadtörténete. Korona Kiadó, Budapest

##### Hőgyes Endre

1896: Emlékkönyv a budapesti királyi magyar tudományegyetem orvosi karának múltjáról és jelenéről. Budapest

##### Kapronczay Károly

2004: Magyar Orvoséletrajzi Lexikon. Mundus Kiadó, Budapest

2016: Adatok a hazai orvosképzésben részt vevő zsidó hallgatókról a 18–20. században. In: Zsidók a Nagy Háborúban (előadás a 2016. ápr. 14-én a Semmelweis Orvostörténeti Könyvtárban tartott konferencián)

##### Kiss László

1997: Tompa Mihály nagy szíve. in: uő.: Kínok tövisében. Nagy emberek – hétköznapi kórok. Lilium Aurum, Dunaszerdahely, 20–29.

2015: Palócföld orvosai 30. Torna-ja jeles orvostudósa: Török János (1834–1897). Gömörország, 2. szám, 42–44.

##### Kóczian Mária – Kölnei Livia

2003: Homeopátia Magyarországon 1820–1990. Noran Könyvkiadó kft.

##### Molnár Béla

1944: Kassa orvosi története. „Wiko” kő- és könyvnyomda, Kassa

## Széchenyi István és Rimaszombat. 2.

### A jubileumi 1941. év eseményei

Az ország 1941-ben emlékezett meg Széchenyi István születésének 150. évfordulójáról. A Rimaszombatban megjelenő *Gömör* c. hetilap augusztus 24-én (LXI. évfolyam, 35. szám) a következőképpen harangozta be a jubileumi évet:

#### „Gróf Széchenyi István emlékezete

*Szeptember hó 21-én lesz »a legnagyobb magyar ember«-nek, gróf Széchenyi Istvánnak 150 éves születési évfordulója. A magyar társadalom méltó dísszel óhajtja megünnepelni a nevezetes dátumot. Budapest szeptember hó 21-én Országos Széchenyi Emlékünnepet rendez, amellyel a fővárosban ünnepi hét kezdődik. Ezt követőleg a vidéki városok és községek áldoznak Széchenyi emlékezetének. Rimaszombatban a Polgárikör kulturbizottsága vállalta az emlékest megrendezését, amelyet szeptember 27-ére tűzött ki.”*

Valójában az első alkalom az *Egyesült Protestáns Gimnázium* 1941/42. tanévének megnyitásakor adódott. 1941.

*„Mélyen tisztelt vendégeink! Kedves tanuló ifjúság!*

*Mikor az új iskolai esztendő küszöbén itt állok megint Önök előtt, két hónap előtti évzáró beszédemnek egy mondata jut eszembe, mely ilyenformán hangzott: »Ha az évvégi számvetésnél azt kérdezné valaki tőlem, hogy milyen volt az 1940–41-ik iskolai esztendő, a kérdésre csak egy szóval felelhetnék: nehéz!« És ha ebben a pillanatban feltenné valaki a kérdést, hogy milyennek látom a most kezdődő új tanévet, mi lehetne a feleletem erre a kérdésre: sokkal nehezebbnek, mint a megelőző volt. Hogy miért?! Kell-e erre külön magyarázat? Egy pillantás a tanári testületre mindent megmagyaráz. Abból a tanárkarból, mely június végén búcsúzott Önöktől, éppen hatan hiányzanak, majdnem fele a tantestületnek, s a hiányzó helyett itt ülnek a régi, kiérdemesült tanárok, akik már évekkal ezelőtt hagyták ott csendben, minden feltűnés nélkül a tanári katedrát, hogy felcseréljék azt a jól megérdemelt nyugalommal. Távozásukkor az az egy-két magyar tanár, akiket a fiatalabb kor még egyidőre visszatartott az iskolánál, továbbá a magyarul érző tanítványok serege keltől kívánt nekik szívből: először igazi pihenést és sok-sok derűs, nyugodt napot a 3 évtizedet meghaladó nevelői munka után, másodsor pedig a nyugodt, derűs napok betetőzéséül mielőbbi magyar feltámadást, hogy egy új, nagy, boldog magyar hazában élhessék le életük hátralevő részét.*

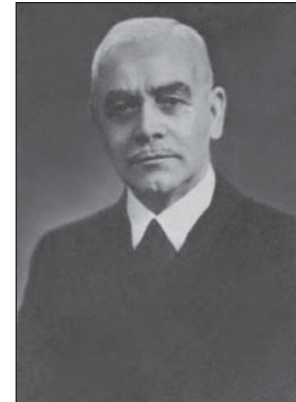
*A magyar feltámadást – Istennek hála – megadta nekik a sors, de az igazi pihenés, azok a nyugodt, derűs napok, melyekre pedig ugyancsak rászorultak, különösen a cseh uralom nehéz éveiben, egyre késnek, s az évek múlásával mindinkább megnehezedik az idők viharos járása felettük és mindnyájunk felett.*

*Derűs nyugalom helyett kínzó bizonytalanság és állandó nyugtalanság az osztályrésze mindenkinek, s pihenés helyett, ime – munkába állnak ismét, hogy teljesítsék kötelességüket a haza és a magyar jövő iránt. Mert a kötelesség szólította el körünkből – remélhetőleg csak rövid időre – 6 fiatal kartársunkat, s ez hívja most vissza a tanári katedrára az öregeket. A fiatalok elmentek, hogy megvédjék, ha kell életükkel és vérével is azt, amiért őseink évszázadokon keresztül annyi vért ontottak, olyan kimondhatatlanul sok áldozatot hoztak, a keresztyén európai kultúrát és civilizációt és megvédjék a keleti barbárság ellen a hazai földet, az elhagyott szülői otthont. Az öregek pedig beállottak a fiatalok helyébe, hogy a polgári munka mezején helyettesítsék a távollévőket, hogy az ifjú generációt tanítsák, neveljék s képessé tegyék későbbi nagy feladatának vállalására. Tehát mindkettő éreltetek dolgozik és küzd, kedves tanítványaim, a ti jobb sorsotokért, szebb, békésebb jövőtökért. Ki van tehát legfőképpen hála-ra kötelezve irántuk, ha nem ti, akikért fiatal és öreg tanáraitoknak vére, verejtéke hull ezekben a sorsdöntő nehéz időkben?! Meg ne feledkeztek erről egy pillanatra sem! Tekintsetek tisztelettel és szeretettel munkába visszatért öreg tanáraitokra! Hallgassátok figyelemmel és odaadással minden tanításukat, melyeket az ifjúság szeretete sugall s melyeket kiforrott életbölcesség tesz értékesekké. Tegyétek számukra könnyűvé ezt az önként vállalt munkát, hogy ennek befejeztével kellemes emléket vihessenek magukkal, s az a tudat legyen legszebb jutalmuk, hogy a magyar ifjúságért érdemes dolgozni mindenkinek és minden korban, mert az tudja, hogy mivel tartozik az iskolának és tanárainak.*

*Közben pedig gondoljatok olykor távollévő fiatal tanáraitokra, akik bizonyára nagyon vágnak vissza az Alma Mater falai közé, a ti körötökbe. Kérjétek imáitokban a Mindenhatót, hogy adjon győzelmet fegyvereiknek s hozza*



Az EPG évkönyvének címlapja, ahol Fábíán Vilmos beszéde megjelent



Vitéz Fábíán Vilmos

szeptember 9-én a székelyföldi születésű vitéz **Fábíán Vilmos** igazgató a következő beszéddel nyitotta meg a tanévet.

vissza őket épen, egészségben, hogy aztán erejüket, tehetségüket még sokáig értékesíthessék iskolánk javára és a ti hasznotokra.

Az őszinte szívből fakadó hála érzetével üdvözlöm az új munka kezdetén **Bayer Artur, Báthory Andor, Horváth Albert** és **Komáromy Géza** kollégákat, s mondok köszönetet azért a nemes munkavállalásért, mely egyedül teszi lehetővé az iskolai év megnyitását és a tanítás megkezdését. Kívánom, hogy legyen ez a munka könnyű és eredményes, és ami a fő, ne nyúljon túl hosszúra, hogy minél előbb visszatérhessenek ismét a nyugalomba és élvezhessék az igazi pihenést még nagyon sokáig egy nagyobb magyar hazában.

Nehéz idők, veszerthes évek vonulnak el felettünk. Már a harmadik iskolai esztendőt kezdjük fegyverzaj közepette. Három világrész felett tombol már a háború fergege s jelenleg senki sem tudja, nem is sejtí, hogy milyen földeket fog még lángba borítani s hány hónap, vagy hány év múlva kövekezik el a hön óhajtott, várva-vári béke ideje. Csak egyet látunk és tudunk, azt hogy a legnehezebb részén még nem vagyunk túl, s hogy a legkritikusabb idők még csak ezután következnek. Az idegek, az erkölcsi és fizikai erők legkeményebb próbatétele még hátra van. Pedig erre a próbatételre fel kell készülni minden magyarnak, férfinak és nőnek, nagynak és kicsinynek egyaránt! Olyan időket élünk, mikor nem megkészserezett, hanem, megtízszerezett erővel és áldozatkészséggel kell dolgozni, minden lemondást, esetleg nélkülözést is vállalni, ha fenn akarunk maradni s biztosítani akarjuk magunk és nemzetünk számára nemcsak barátaink, hanem ellenségeink megbecsülését is. Ebbe a közös, nagy munkába, emberfeletti birkózásba mindenkinek bele kell kapcsolódní, aki magyarnak vallja magát, s akinek nem közönyös nemzetünk boldogulása és jövő sorsa! Ez elől a feladat elől ki nem térhet, félre nem állhat egy ember sem, hacsak nem akar a nemzeti ügynek árulója lenni! És 100 százalékosan pontos, lelkiismeretes munkát kell végezni mindenkinek a maga helyén: a tanulónak az iskola padjain, a tanárnak a katedrán, a földművesnek az eke szarvánál, az iparosnak a mőhelyében, a hivatalnoknak a hivatali asztal mellett, a katonának pedig a harc mezején, fegyverrel a kezében.

Ez lebegjen mindig szemünk előtt, s ez jusson eszetekbe nektek, kedves tanítványaim, valahányszor a lustaság ördöge hálójába akar keríteni benneteket! Gondoljatok ilyenkor azokra a magyar honvédekre, akik június 22-ike óta, tehát az évzáró napjától kezdve, mikor ti nyári pihenőre elszéledtetek, állják a harcot az orosz bolsevizmus hatalmas kolosszusa ellen. Micsoda túlerővel szemben kellett nekik felvenni a harcot a Kárpátok gerincein, milyen rettentő fáradalmak, gyilkos harcok, nélkülözések között kellett esőben, sárban, nyári forróságban megvívni a hatalmas harcot, a sorozatos győzelmeket, hogy így biztosítsák nagy fegyvertársaink és az egész világ elismerését! Micsoda nevelésesen kis teljesítmény, micsoda jelentéktelen erőfíjítés ezekhez az emberfeletti küzdelmekhez mérten a ti munkátok, amibe az a napi lecke megtanulása kerül! S mégis aránylag de sokan és de sokszor elhanyagoljátok feladataitokat, jajgattok, sírtok, hogy sok a lecke és nehéz a tanulás! Pedig csak akkor nézhetek majd nyugodtan az élethalálharc után – Isten kegyelméből – győztesen hazatérő honvédeink szemébe, ha itthon teljes eredménnyel, kifogástalanul végzitek el a rátok kiszabott és az övéknél ezerszer könnyebb, vért-életet nem kívánó munkát!

S mintha a Gondviselés a jelen ragyogó példái mellé a múltból is világító fáklyát akarna a mai kor gyermeke elé állítani, hogy az tegye őt látóvá s serkentse nagy lettekre és nagy áldozatokra, a haladó idő most hozta el számunkra a legnagyobb magyar: **Széchenyi István** születésének 150-ik évfordulóját. Éppen ezekben a sorsdöntő időkben, mikor Európának és ebben a mi magyar hazánknak is a jövőjéről van szó, mikor igazán a lét és nemlét kérdése forog kockán. Ekkor állítja elének az ő nagy alakját. S ő egy század távlatából szól hozzánk, törpe utódokhoz, int, tanít, figyelmeztet. Gyerünk tehát, idézzük egy pillanatra emléket, hallgassuk tanításait.

Széchenyi jelentőségét és nagyságát csak az értheti meg igazán, aki ismeri azt a kort, amelyben élt és mőködött. Milyen is volt az ő születése idején Európa és a magyar élet?

Születésének éve 1791. Két évvel előbb kezdődik a nagy francia forradalom, az abszolút királyi hatalom és feudális nemesi társadalom mérkőzése az alkotmányos szabadságot, emberi jogokat követelő néppel. Ez az idő tehát határkövet jelent nemcsak Franciaország, hanem Európa történetében is. A forradalom lázában vergődő francia nép éppen Széchenyi születésének évében adja hóhérekébe gyámoltalan királyát s pillanatokra megdönti nemcsak a korlátlan királyságot, hanem az elavult rendi társadalmat is, s azok romjain felépíti a rövid életű népköztársaságot. A forradalom talaján született és nagyranőtt **Napoleon** pedig végighordozza Európán a győzelmes francia fegyvereket. De úgy a forradalmat, mint Napoleon hatalmát megdöntötték a túlzások. Waterloo-nál elbukott mindkettő, s úgy látszott, mintha a forradalom előtti gyűlölt régi rendszer ismét változatlanul visszatérne, teljes jogaiba lépne.

A népek azonban nem feledték el a forradalom hármasszavát: szabadság, egyenlőség, testvériség. Élénken emlékeztek uralkodók ígéreteré, mellyel nem is olyan régen harcba szólították őket Napoleon és a forradalmi Franciaország ellen. Követelték tehát a megígért alkotmányt, emberi jogokat. Így kerülnek egymással szembe az uralkodók és a nemzetek, s e két tényezőnek a küzdelme szabja meg a következő félszázadban az európai történelem irányát. Széchenyi nincsen még 30 éves, mikor ezek a küzdelmek megindúlnak.

Milyen a Széchenyi születése körüli Magyarország? **Mária Terézia** és **II. József** felvilágosult abszolutizmusa központosító és németesítő törekvéseivel nem csak a rendi alkotmány roncsait és gazdasági életünket, hanem ezzel együtt nemzeti létünket, nyelvünket és fennmaradásunkat is veszélyeztette. A veszély felismerése először az írók és

*költők kis csapatát serkenti az elmaradt, parlagi magyar nyelv fejlesztésére, irodalmivá tételére, mely nélkül nincs nemzeti élet, a nemesi nemzetet pedig legféltettebb kincsének, idejétmúlt kiváltságainak körülbástyázására. II. Józsefnek, a kalapos királynak halálakor kitörő lelkesedéssel és erélyesen követeli ennek a kettőnek törvényes biztosítását. Az 1790–91-iki országgyűlés törvényei nagyrészen eleget is tesznek ennek a kívánságnak. A régi dicsőség emlékeiből elégedő, csak a múlton merengő, kiváltságaihoz csökönyszeren ragaszkodó nemesség meg is elégszik aztán ezzel az eredménnyel s szentül meg van győződve arról, hogy elvégezte feladatát, s más kötelessége nincsen hazájával és a nemzet jövőjével szemben. Ettől kezdve 24 éven keresztül készségesen támogatja uralkodóját a forradalmi Franciaország és Napoleon elleni háborúban, mert közös az érdeke mindkettőnek, s a szabadság, egyenlőség, testvériség eszméinek esetleges győzelme egyaránt fenyegeti a korlátlan királyi hatalmat és a nemesi kiváltságokat.*

*Az európai uralkodóknak Napoleon bukása után megalakult ún. Szent szövetsége és annak lelke, Metternich herceg 1815 után legfőbb feladatának azt tekinti, hogy elnémítsa minden szabad eszmét, alkotmányos törekvést s a népeket az uralkodók jámbor, engedelmes szolgálóivá tegye, hogy azoknak soha eszükbe ne juthasson az uralkodó rendszer ellen feltámadni. A nyilvános és titkos rendőrség, fizetett kémek, cenzúra, hivatali erőszak lesznek úrrá a közélet felett, s igyekeznek lakatot tenni mindenkinek a szájára. A napoleoni háborúkkal együtt járó anyagi leromlás, elszegényedés, gazdasági pangás, a magyar nemesség fásult tespedése, közönye a nemzeti ügy iránt a legalkalmasabb pillanatnak látszott arra, hogy **Metternich** és a bécsi körök Magyarország állami önállóságának megszüntetésére és hazánk Ausztriába való beolvasztására minden tőlük telhetőt megtegyenek. És meg is van minden remény arra, hogy tervük most sikerülni fog. Hiszen csak egy pár író és néhány intelligens, művelt koponya, akik utazások, könyvek, ujságok révén ismerik valamennyire a művelt nyugatot, annak eszmeáramlatait, viszonyait, mernek írni és beszélni nemzetünk elmaradottságáról, annak okairól, egyenlőségről, szabadságtól, alkotmányos királyságról. Nemzetünk vezető rétege, a nemesség a régi dicsőségen merengve éli a maga külön életét s abban a boldogító meggyőződésben ringatja magát, hogy extra Hungariam non est vita, e haza határain kívül nincsen igazi élet. A nemzet zöme, a magyar jobbágyság, egyik napról a másikra tengeti sok tekintetben emberhez nem méltó életét, húzza az igát, mit már évszázadokkal előbb nyakára rakott a bűnös múlt, a rövidlátó nemesi önzés s várja sorsának jobbrafordulását, a szebb jövőt, melynek előkészítésében azonban éppen nyomorúsága és műveletlensége következtében maga aktív részt nem vehet.*

*Halálos néma csend borul a magyar ugarra, a közélet egy nagy temetőhöz hasonlít, melyben sehol egy parányi fény, egy reménysugár, mely tájékozathatna, útbaigazítana.*

*Ezt a síri csendet törte meg Széchenyi szava, hogy életre hívja a halottnak látszó nemzetet, s megmutassa az utat a szebb jövő felé. Első fellépése és első ténylege: a Magyar Tudományos Akadémia megalapítása új korszak kezdetét jelenti történelmünkben, a komoly alkotó munkának, a nagy tetteknek kezdetét. Munkássága nyomán egyszerre megelevenedik a magyar közélet, s mint az enyhe tavaszi szellő nyomán, új élet pezsdül mindenütt. Első írott munkájának, a Hítel-nek zárómondatai úgy nyílnak bele a nemzet szívébe, mint az élő lelkiismeret vádoló, elmarasztaló szavai, melyek égetnek, perzselnek, s többé nyugtot nem hagynak. „Nem azt nézem, hogy mik voltunk a múltban, hanem azt, hogy mivé lehetünk a jövőben. A múlt kiesett hatalmunkból, de a jövőnek urai vagyunk.“*

*Új, szokatlan, eddig nem hallott hang ez a magyar életben. És új, rendkívüli a hatása is. Az 1825-től 1848-ig terjedő magyar reformkor, melyet Széchenyi tettei és szavai indítottak el, a magyar történelemnek legszebb és legtanulságosabb kora. Írott művei: a Hítel, Világ, Stádium, tettek sarkaló alkotásai: Magyar Tudományos Akadémia, Nemzeti Kaszinó, Országos Gazdasági Egyesület, Tisza–Duna szabályozás, Vaskapu-szabályozás, Dunagőzhajózás, a Lánchíd stb. eddig nem tapasztalt hatást váltanak ki. A reformkorszak haladó nemzedékét valósággal magával ragadja a munka láza, az alkotás vágya, s csak úgy ontja magából a sikereket és korszakos alkotásokat. A kormány és a maradi, a rendiség szűk korlátai között vergődő lelkek ellenállása, akadékoskodása nem tudja feltartóztatni ezt az áramlatot, amely végül az egész nemzetet magával sodorja, s 23 év alatt megvalósítja az eddig hihetetlennek látszó eredményeket: felelős magyar kormányt, országgyűlést, rendi kiváltságok eltörlését, jobbágyság felszabadítását, teherviselést, törvényelőtti egyenlőséget, sajtószabadságot és egyebeket. A nemzet máról holnapra lerázza magáról mindazt, ami régi, elavult; ami a szabad mozgásban, haladásban eddig akadályozta, s 1848 tavaszán ott áll a csodálkozó Európa előtt megújulva, fiatalon, erősen, fejlődésre képesen. Jogos büszkeséggel énekelhette **Petőfi**:*

„Nagyapáink és apáink, míg egy század elhaladt,  
Nem tevének annyit, mint mi 24 óra alatt.”

*Ehhez hasonló csodát a magyar történelem egyet sem, a világtörténelem is csak keveset tud felmutatni. És ezt a csodát Széchenyi jövőbelátó prófétai lelke álmodta meg és az ő keze indította el a megvalósulás útján. Soha el nem múló érdeme ez a legnagyobb magyarnak.*

*Sajnos! 1848 tavaszának gyönyörű virágait elhervasztotta, lefagyallta a korai ősz, a dermesztő kegyetlen tél! **Kossuth Lajos** honvédeknek hősi küzdelme után osztrák ármány és orosz zsarnokság letiport bennünket, s Világosnál*

kiesett kezünkől a fegyver. A nemzet jövője felett kétségbeesett Széchenyi nagy lelke elborul s a döblingi tébolydában önkézével vet véget életének a legnagyobb magyar 1860. április 8-án.

Hiányos lenne rövid ismertetésem, ha ki nem hangsúlyoznám legalább pár mondatban Széchenyi jelentőségét. Már előtte is voltak többen, akik felismerték nemzetünk elmaradottságát, annak okait, s azt is látták, hogy Bécstől, általában idegenektől nem várhatunk semmit, s mindent magunknak kell megteremtenünk. Ezek tisztában voltak az- zal is, hogy vannak nemzeti feladatok, melyeket sürgősen meg kell oldanunk, ha élni akarunk. Csak azt nem tudták, hogyan és milyen eszközökkel. Ezt ismerte fel Széchenyi bámulatos éleslátással és műveiben ezt fejtette ki világosan, határozottan, minden félreértést kizáró módon. Megmutatta az utat, amelyen haladva kivergődhetünk száználmas elmaradottságunkból s előre juthatunk a fejlődés útján. Tehát programot adott a nemzetnek, s ezzel megindította gazdasági, kulturális és politikai ujjaszületésünket. Ez volt a másik nagy érdeme.

Harmadik nagy érdeme a nemzet hibáinak, bűneinek, ferde gondolkodásának minden szépítés nélküli, őszinte feltárása, mely működésével igazi nemzetnevelő munkát végzett. Kíméletlenül mutat rá nemzeti hibáinkra, hogy tévedéseink felismerésére, azok levetkőzésére, tehát javulására, önfegyelmzésre szoktasson. Az első magyar, aki nem hátra néz, hanem előre. Elszakadva a múlttól, minden reményét a jövőbe helyezi. Azt akarja komoly, céltudatos, okos munkával szebbé és jobbá tenni a sivár, lehangoló jelennél. Nem a múlt emlékeiből, annak szegényes morzsáiból akar éledélni, hanem a férfias, nehéz munkával felépített szebb jövőben megérdemelten élni!

Széchenyi nem a mellveregető, hangos hazafiasság képviselője, nem a szavak, hanem a tettek embere. Mikor a nemzeti ügy szolgálatáról van szó, legelsőnek teszi le áldozatát a haza oltárára. Tehát a cselekvő hazafi igazi min- taképe, akinek minden szava és tette, minden vagyona, szívének minden dobbanása, agyának minden gondolata, szóval egész élete a hazáé és nemzeté.

Széchenyinek a magyar jobbágy jelentőségéről vallott felfogását pedig érdemes külön is kiemelni, mert az ma is változatlanul érvényes. Ő a jobbágyságban a nemzeti erő örök, kiapadhatatlan forrását látja, s hirdeti, hogy a 9 milliónyi jobbágy kirekesztése a nemzet életéből »elkerülhetetlen halált hozand az anyaföldre.« Gondolkozhatik-e más- képpen a mai kor szociálpolitikusa? Van-e ma értelmes ember, aki nem a népben látná azt az erőltartalékot, melyből mindig bőségesen meríthet a nemzeti élet, s mely nélkül előbb utóbb elsenyved, elhal, mint a gyökértelen növény.

Kiki a maga szerencséjének kovácsa. Jövönk olyan lesz, amilyent magunknak nehéz munkával, küzdelemmel és áldozatokkal ki tudunk alakítani, fel tudunk építeni. Ne feledjük el egy pillanatra sem, hogy ellenségeink ismét halá- lunkat akarják, a trianoni koporsóból nemrég kikelt Magyarországot ismét keresztire akarják fészíteni, örökre sírba temetni! Amerikában már elkészítették az új térképet, amelyen hiába keressük Magyarországot. Európa térképéről tehát teljesen letörültek bennünket!

De mi élni akarunk és nekünk élni kell tovább, mert ránk még hivatás vár a Közép-Duna mellékén. És mi élni is fogunk tovább, ha hűek maradunk nemzeti hagyományainkhoz, s megszívleljük a történelem tanítását. Úgy dolgoz- zunk a hazáért, mint Széchenyi dolgozott, és úgy tudjunk harcolni és áldozni érte, mint a világháborúk magyar hősei áldoztak és áldoznak s akkor élni fogunk tovább, akkor valóra válik a legnagyobb magyarnak jóslata: »Ma- gyarország nem volt, hanem lesz.«

A Gömör szeptember 14-én megjelent 38. számában így invitálta a szerkesztő az érdeklődőket Polgárikörbe:

„Szeptember 20-án, szombaton este 8 órára a Pol- gárikör kegyeletes ünnepségre várja Rimaszombat magyarságát. Szeretettel hívja az eseményekért rajon- gókat, hogy hajtsák meg a hála zászlaját a magyar élet

legnagyobb rajongójának személye előtt és a magyar jövő önkínzó és önfeláldozó mártírjának emlékét fon- ják körül a szeretet örökzöldjével. [...]”

A szeptember 21-i, 39. számban egy bizonyos **(-díl)** álnevet használó szerző osztja meg gondolatait a lap olva- sóival.

### „Széchenyi, az örökarcú magyar

Életem egyik legszebb, legmélyebb élménye volt az a pillanat, amidőn a nagycenki kriptá nagy halottja előtt je- lentkeztem 1934-ben. Még akkor megszállott területen laktam s a szabad haza tudata, a legnagyobb magyar szellemi közelsége olyan megrendítő hatással voltak reám, hogy sírva fakadtam. Odaborultam a néma, de olyan sokat mon- dó köre s remegve öleltem át a márványobeliszkot, mintha Őt ölelném át s belőle, lelkéből szívnék magamba életeli- xírt. Révetegen hagytam el a nagycenki parkot s felettem, a kisémmizett, leigázott kisebbségi magyar felett mintha egy védőangyal szálldosott volna és kísért s kísér ma is, véd, őriz, irányt mutat, eszményeket záporoz felém 'a legnagyobb magyar' s ma úgy érzem, hogy kisebbségi magyar sorsom vezérlő csillagát, magyar múltam legnagyobb eszmei veze- tőjét imámba kell foglalnom és előtte lerakni a hála, a köszönet virágait.

Szeptember 21-én 150 esztendővel ezelőtt a magyar égre felszaladt egy üstökös. Egy ragyogó, tündökletes, a genie csodálatos sziporkáitól tündöklő pályájú csillag fut a magyar égen s szeptember 21-én templomában egy-egy imát mond minden igaz magyar legnagyobb fiáért s minden a magyar életet magasabb szempontok jegyében élő ma- gyar hálaimát rebeg a magyar élet ama nagy ajándékáért, hogy Isten a magyar életbe beleoltotta a magyar lélek

aranyágacskáját, Széchenyit, a magyar Jövő álomlovagját, akinek színes elképzelései, magasan szárnyaló tervei egy szebb, boldogabb, erősebb, hatalmasabb Magyarország létalapjai.

Széchenyi magyar Örökkévalóságot akar építeni, boldog hazában szabad nemzetet. Boldog, gazdag népet akar maga körül látni, amely a műveltség magas fokán áll, amelynek erkölcsi tiszták, s amelynek kezében ég a munka. Széchenyi naggyá, a nemzetek közt a legnagyobbá akarja tenni nemzetét, amelynek legnagyobbja Ő, mert eme szép lelki kincseivel, adottságaival, bensőséges lelki szépségeivel az Örökkévalóságra hivatott. Ez a nép a történelem leg-szentebb tragédiáinak, legnagyobb kálváriáinak népe. A magyar a lélek népe, s csak a szeretet aranyvésőjével meg kell tisztítani a magyar életet az árnyvalóságoktól. A magyar legyen az önismeret, a bűnbánat népe, amelyektől élet, szépség, lelkesülés fakad.

A nagy lelkek lázas ihletésével teremt, hat, alkot, gyarapít. Lelke izzó kohójából föltartóztathatatlanul törnek előre az elképzelések, az álmok, ábrándok és tervek. Lelke túlfűtött kazán, amelyet a nagy, magános lelkek örök véglátása túlleremtésre ösztönöz.

Eszméivel megelőzi korát, eszméivel túlnő a magyar korlátokon és belenő az Örökkévalóságba, mert minden cselekedete, végrehajtott álma a magyar Örökkévalóságé. A Lánchíd tulajdonképpen több mint egy egyszerű összekötő kapocs két városrész között, aranyhíd az, a szentistváni gondolat aranyhídja minden nemzetiség felé. A Vaskapu szabályozás több mint bizonyos mechanikai művelet, a Vaskapu a magyar Jövő, az örökkévaló magyar Jövő kapuja, a napkelet fiának örök keletalma. A lóversenyek mintázzák a magyar élet nagy versenyfutását az élet, a szabad élet, a szabadság, az érvényesülés felé. A Magyar Tudományos Akadémia templom, a magyar Örökkévalóság temploma, a magyar lélek Pantheona, amelyen rajta fénylik a minőségi magyar élet szent, elkötelező bélyege.

Széchenyi egy darab magyar Apotheosis, aki a nagy lelkek magányos csillagútjait járja. A nagy lelkek útjai magányos utak, törelen utak, rögs utak, de ez a szép élet, ez az igazi élet, ez az isteni élet, ez a magyar élet. A magyar élet nagy temető, az Örökkévalóságra hivatottak nagy temetője. Az ősparaszt **Széchenyi Márton** ősnemes fia, a legnagyobb magyar forradalmár is eltűnik egy időre a közöny temetőjében, hogy aztán, mint a 'legnagyobb magyar' kelljen ki a sírból s jövőt építő eszméivel fényt a késő századokra vessen.

Széchenyi: az örökarcsú magyar, akinek eszméi örökké aktuálisak, időszerűek, aki túllép a Tegnapon és a Mán és az Örök Holnap hirdetője lesz. Széchenyi a magyar élet lelkiismerete, tükör, amelyben hibáit, bűneit, gyarlóságait látja meg a magyar... s aki előtt mea culpázva, mellet verve felsír a magyar. Széchenyi e magyar élet értékmérője, akinek élete azt példázza, hogy a nemzetek nagy versenyében a legnagyobbat, a legtekélyesebbet alkossa a magyar. Széchenyi a magyar élet legmagasabb csúcsa, ahova felnéz a magyar, mert egy »fejfelé magaslik ki« mindnyájunk felé. Széchenyi arcára felnézünk Ma, s szememből a szégyen könnyei perengnek alá, az alacsonyabb rendűség, a bűntudat, a magamba szállás megváltó könnyei és Széchenyi arca a naptámadat fényében napnyugat felé mutat...

Nagycenk nagy halottja, magyar életünk nagy kincse, jelentkezni jöttünk. Gömör ősi magyar földje, a gömöri lankák ezer magyar emléktől megszentelt röge áll ma rapportot előtted. A visszatért Felvidék legmagyarabb megyéje áll ma díszőrséget előtted – legnagyobbunk...

Kürtjelek hangzanak e magyar reggelben... Széchenyi, készen állunk, a te szellemedben munkára jelentke-zünk..."

Ugyanebben a lapszámban Széchenyi-est a Katolikus Körben címen beharangozó olvasható az ünnepi estről.

„Gróf Széchenyi István nemcsak az egyetemes ma-gyarságnak volt legnagyobb fia, de kiemelkedően nagy alakja volt a magyar katolikus egyháznak is. A Rima-szombati Katolikus Kör is kötelességének tartotta, hogy az országos jubiláris ünnepségekbe emlékest keretében bekapcsolódják, méltóan áldozva a nemzet és az egy-ház emberi nagyságot felülmúló géniusza emlékének.

A szeptember 27-én, szombaton este 8 órára kitűzött emlékest műsora a következő lesz:

1. Szózat: éneklí az állami polgári iskola vegyeskara. Vezényel **Lackner László** zenetanár.

2. Megnyitó beszédet tart dr. **Gabonás János** el-nök.

3. **Bloch J.:** II. Magyar fantázia. Hegedűn előadja **Gabonás Tibor** Gy. gimn. VIII. o. tanuló. Zongorán kíséri: **Nagy Icuka**

4. Széchenyi Istvánról emlékbeszédet mond: dr. **Horváth Elemér** ügyvédjelölt.

5. **Babits Mihály:** Áldás a magyarra. Szavalja **Hettmann Piroska** polgári iskolai III. o. tanuló

6. Himnusz: éneklí a közönség."

Ugyancsak tájékoztat a lap arról, hogy „A legna-gyobb magyar: gróf Széchenyi István emlékünnepejét a Polgárikör rendezésében szeptember 20-án, szomba-ton este 8 órai kezdettel tartják meg”, illetve közli, hogy „Dr. **Soldos Béla** kormánybiztos-főispán a folyó évi szeptember hó 20-iki Országos Széchenyi Emlékünnepély-re hivatalosan Budapestre utazott”.

A szeptember 28-i, 40. lapszámban részletes beszámoló olvasható a Polgárkörben tartott rendezvényről.

**„Gróf Széchenyi István emlékezete  
a Polgárikörben**

Országszerte nagyszabású ünnepségekkel ülik meg Gróf Széchenyi István születésének 150. évfordulóját. Az ünnepségek sorát vasárnap délben Budapesten a Vigadóban rendezett emlékünnepe nyitotta meg. Magyarország főméltóságú kormányzója meggyújtotta az emlékezés fátylóját és átadta a tüzet az ifjúság küldöttségének, hogy »hordozza lelkében, védje a viharban és vigye embertől-emberig, faluról-falura és városról-városra«. Majd **Bárdossy László** miniszterelnök mondott nagy beszédet, melyben megkapó életteljességgel és meglevenítő erővel állította a nemzet elé a »legnagyobb magyar« tragédiás alakját.

Rimaszombat város társadalma is nagy fiainkat megillető tisztelettel és megbecsüléssel kapcsolódik bele az országos ünnepségekbe. A születési évforduló előestjén, szeptember 20-án, szombaton este a Polgárikör tartotta meg Széchenyi emlékünnepe. Erre hivatottságot adott az a körülmény, hogy városunk eme legrégebb egyesülete, amint azt **Rábely Miklós** elnök megnyitó beszédében hangsúlyozta is, a Széchenyi reformkor szak idején alakult meg.

Az emlékünnepeken **dr. Horváth Árpád** alispán az élén megjelentek a város társadalmának vezető egyéniségei. Gróf Széchenyi István nemzeti színekkel övezett és babérboszorúval díszített mellszobra állott a színpad előtt. **Id. Rábely Miklós** elnök üdvözölte a megjelenteket, akik eljöttek, hogy ünnepeljék »annak a Gróf Széchenyi Istvánnak az emlékét, aki ellenállhatatlan erejével életre keltett egy elalélt nemzetet, aki cselekedeteiben szívünk mélységében él és tanításából oly sokszor meritjük nemzetszeretetünk tiszta érzéseit...

S ha olykor pihenő óráinkban visszatekintünk a nemzet múltjába, megdöbbenve látjuk, hogy ma is ugyanazok a sebek és kérdések merednek ránk mint 100 esztendővel ezelőtt. A magyar életnek sok minden betegsége szenvedő valóság ma is. « Széchenyi István tanítása ma is olyan időszerű, mint volt egy évszázaddal ezelőtt, mondotta nagyhatású beszéde során a Polgárikör népszerű elnöke és e tanítások alapján társadalmi összefogást és nemzeti egységet követelt. Szükség van erre éppen most, »amikor sorsunk döntő fordulathoz közeledik, amikor egy új világ bontakozik körülöttünk, s ezzel az új világgal együtt egy új magyar feltámadást hiszünk és remélünk. Ebben a szent hitben, ebben a forró vágyakozásban keresük és kívánjuk Széchenyi István hangját és útmutatásait, hogy biztonságos úton léphessünk az új magyar életbe... Ezekben a válságos időkben készen kell lennünk arra a feladatra, amit csakis a magyar egység teljes megfeszítésével tudunk megoldani. A lét vagy nem lét kérdése soha nem volt nemzetünkre oly végzetesen éles, mint ma. Ezért szükséges Széchenyi eszméinek önzetlen szolgálata. Ezért kell felemelnünk a magyar testvéri szeretetnek tiszta lobogóját, hogy köréje gyűljön minden magyar, hogy ezzel az áttörhetetlen erővel tudjunk harcolni, győzni és diadalmasan

menetelni előre a végső célig: Szent István birodalmának ezeréves határáig.«

A mélyenszántó megnyitó beszédet nagy tetszés fogadta. Majd **Smid Lehel**, gimnáziumi vallásstanár mondotta el alapos felkészültséggel megalkotott és költői tollal megírt emlékbeszédét. Mélyen megrázó erővel és hazafias lelkesedéssel rajzolta meg »a magyar napkelet nyugatarcú vándorának« szellemarcát, a magyar romantika romantikusan tragikus hőseit. Nagyszerű előadása, amelyet a hallgatóság nagy tapsal fogadott, megérdemli a nagyobb nyilvánosságot, úgy hogy annak közlését legközelebb lapunkban meg is kezdjük.

A két beszéden kívül az esten közreműködött a gimnáziumi Éneklő Ifjúság, Lackner László zeneiskolai igazgató és **Szokolay Imre** gimnáziumi VIII. o. tanuló is. Gimnáziumunk nagyhírű énekkara a nemzeti énekek és **Liszt Ferenc** Magyar ünnepi dalának előadásával érdemelte ki a közönség elismerését. Kedvelt dalosaink a szünidő utáni friss erővel és Lackner László énektanár mesteri vezetése mellett pompás összhanggal szerepeltek. Lackner László zongorán **Bartók** régi magyar táncdalait játszotta el, bámulatra méltó technikával, kifejezően színes hanglejtéssel és az est hangulatába illeszkedő mélységes hatáskeltéssel. Hatalmas tapsorkán jutalmazta átszellemült és művészi előadását. A nívósan összeállított est műsorát Szokolay Imre szavalata fejezte be, aki **Arany János** örökké aktuális Széchenyi emlékezetét mondotta el, a költő gondolatainak szívbéli átérzésével és lelki elmélyedéssel. A hatalmas költemény szívhez szóló sorainak tolmácsolásával megérdemelt sikert ért el.

Gróf Széchenyi István emlékezetét iskoláinkban is felidéztek. Az egyesült prot. gimnáziumban szombaton délben kis ünnepség folyt le, amelyen a Polgárikörben szereplő tanárok és diákok működtek közre.”

Az október 5-én megjelent 41. szám tartalmazza *A Katolikus Kör Széchenyi-emlékestje* címen a következő beszámolót:

„Az országos Széchenyi-ünnepségekbe szeptember 27-én, szombaton este szívvel és lélekkel kapcsolódott bele a közel félszázad óta fennálló rimaszombati Ka-



A rimaszombati Katolikus Kör otthona (képeslap)

tolikus Kör is. A nemzeti színekkel és örökzölddel feldíszített színpad elején gróf Széchenyi István mellszobra díszelgett s a nagyterem falára is felkerült a legnagyobb magyar arcképe. A nagyszámban összegyűlt érdeklődő közönséget dr. Gabonás János polgármester-helyettes, a Kör világi elnöke üdvözölte, majd néhány szép gondolattal világította meg Széchenyi kimagasló egyéniségét.

»Széchenyi István ragyogó egyénisége mint örökké lobogó fákyla világítja be a magyar történelmet« *mondotta.* »Az ő élete s a nemzet életében kifejtett sokoldalú és fáradtságot nem ismerő munkája arra tanít bennünket, utódokat, hogy igyekezzünk minél többet tanulni, s így a műveltségnek minél magasabb fokára felemelkedni, mert minél műveltebb egy nemzet, annál biztosabban és szilárdabban tudja megállani a helyét a többi nemzetek sorában.... Széchenyi legnagyobb érdeme, hogy nagy európai műveltségével és széles politikai látókörével oda állott nemzete élére s minden tőle telhetőt megtett arra nézve, hogy elmaradottságából kiemelje, mert szilárd meggyőződése volt, hogy különben a magyarság lemarad a művelt nyugati népek nagy versenyében.« *Méltatta ezután dr. Gabonás János a katolikus egyház hűséges fiát és a Hazának holtig aggódó nagy szerelmesét, akinek élete és működése bennünket összetartásra és munkára tanít.* »Csak akkor leszünk igazán magyarok, csak akkor leszünk a legnagyobb magyar méltó utódai, s csak akkor válik százszázalékosan valóra gróf Széchenyi István mondása: Magyarország nem volt, hanem lesz, ha mindazt megcselekedjük, amire nézve nagy szelleme mindnyájunknak példaképül és útmutatásul szolgál, s az általa kijelölt magyar útról nem fogunk letérni soha.« *– fejezte be nagyhatású beszédét a Katolikus Kör köztiszteletben álló elnöke. Az élénk tetszéssel fogadott elnöki megnyitó előtt a polgári leányiskola tanulói Lackner László zenetanár szakavatott vezetése mellett énekeltek el Vörösmarty Szózatát. Az üde leányhangok a tiszta gyermeki lélek esdő kívánságait vitték a Magyarok Istene elé. Majd Sebő Bözsike szavaltta el mély átérzéssel és kiváló előadóképességgel a Fiammal*

beszélek gyönyörűséges irredenta-költeményt, a közönség lelkes tapsait érdemelvén ki.

A hazafias hangulatot emelte ezután magasra Gabonás Tibor Gy. gimn. VIII. o. tanuló hegedű-előadása. Az immáron hivatott művészé érett fiatal hegedűs Bloch II. Magyar fantáziáját játszotta el magával ragadó érzéssel, a szív húrjaira vetítve a hegedű száraz fájának – pompás vonókezelésétől – megéledő lelkét. A magas értékű hegedűszólót Nagy Icuka kísérte zongorán, simulékony és hatáskeltő szép játékkal. A közönség hálásan köszönte meg a valóban ünnepi élményt.

Ezután dr. Horváth Elemér ügyvédjelölt tartotta meg ünnepi beszédét. Alapos felkészültséggel és tárgyilagos, világos okfejtéssel megírt tanulmánya Széchenyit, mint a 'haza apját' a faji gondolatnak a magyar humuszba elültetőjét és a népi politika megteremtőjét állította elének. Röviden jellemezte gróf Széchenyi István vallásos ifjúságát, vitéz katonáskodását, külföldi utazásain magára ébredését azoknak a feladatoknak, amelyeknek későbbi megvalósítása alapkövévé váltak az új magyar országépítésének. Széchenyi életműve bizonyítja, hogy a nemzet és a faj érdekében végzendő minden munkásságot az ész erejével kell végrehajtani. Gazdag idézetekkel bizonyította be dr. Horváth Elemér végül, hogy gróf Széchenyi István munkássága kiútforrásai voltak a népi és faji gondolat megteremtésének. Az előadói asztalnál „homo novus”-ként (= új emberként) szereplő dr. Horváth Elemér rövidségében is kifejező és elmélyedő előadásával megérdemelt sikert avatott.

A műsor befejezéseként Heltmann Piroska állami polgári leányiskolai III. o. tanuló meglepően kifejlett szavaló tehetséggel és öntudatos fellépéssel tolmácsolta szívhez szólóan Babits Mihály: Aldás a magyarra című hatalmas erejű hazafias költeményét. Kedves szereplését a közönség meleg szeretettel fogadta és sok tapsal jutalmazta. A bensőséges szép ünnepség a Himnusz közös eléneklésével ért véget.

Ebben, illetve a következő 2 számban közli a lap Smid István Lehel már beharangozott ünnepi beszédét.



Smid István Lehel

### „Széchenyi István emlékezete

A legújabb irodalmi áramlat az életregények felé fordul. Nagyjaink élete érdeklődést vált ki a nemzet lelkében. Széchenyi életét, akinek születése 150-ik évfordulóját most ünnepli az ország, osztatlan érdeklődés előterébe állította három Széchenyi életregény, amelyeknek nyomán újból aktuálissá vált az örökké időszerű Széchenyi probléma, a Széchenyi kérdés és megindult egy Széchenyi értékelési folyamat, amely a magyar élet eme különleges nagy egyéniségének mélyebb megértéséhez és felértékeléséhez vezetett: **Hegedüs Loránt** Széchenyi estéje és éjszakája, **Surányi Miklós** Egyedül vagyunk-ja és **Szekfű Gyula** Széchenyi-je ezek.

Hegedüs Loránt a poéta Széchenyi Istvánt mint a jóst, a látnokot és a váteszt rajzolja meg, ki mint az új idők járosza lángoló tűzcsóvával szalad fel a magyar égboltozatra, hogy mint Döbling golgotás szenvedője váljék magyar glóriává. Surányi a Stefferlen, az elegáns huszárcapitányon, a hidépítőn vezet el a »legnagyobb magyarhoz«. Surányi, a regényíró Széchenyi emberi arcán keresztül érzékelteti a legnagyobb magyar szellemarcát. Szekfű a tudós történétíró a magyar történelem szellemóriás anachronizmusát, a magyar történelmi fejlődés legforradalombibb alakját

rögzít márványba és egy új Széchenyi-arcú magyarság életszükségletét dobja fel a magyar égre, mint új magyar tavaszevangéliumot.

Széchenyi a magyar sors, a magyar élet inkarnációja, szedjük tehát csokorba ezt a legszentebb magyar életet, ezt a legkeserűbb magyar tragédiát, s vigyük el a magyar Pantheonba a magyar Örökkévalóság legtüzesebb gyémántjaként.

A magyar ezer esztendő óta nyugatra tart. Onnan jött, ahol a Nap kél és napszállta felé siet minden magyar, ezért égnék a magyar alakok a naplemente fényében. Sokan szaladnak nyugat felé és vesznek el annak őserdejében. A nagy magyarok azok, akik nyugatra mentek és azután visszatekintettek. Ezeknek az arca fénylik-lángol a naptámadatnak a csillogásában. Ilyen volt **Julianus barát**, **Kőrösi-Csoma Sándor** és ilyen mindenekfelett gróf Széchenyi István. Mindegyik elindult egykor nyugat felé s annak árvaságában felfedezte magáról, hogy ő magyar és elhatározta, hogy visszamegy élni és halni e népért. Széchenyinek is nyugat ködös Babelében megfogja a lelkét a kelet deleje és visszavonhatatlanul eljegyzí őt a magyar földdel.

Eljuthat-e a magyar saját erejéből a fejlődésnek arra a fokára, amelyen a nyugati civilizált népek állanak? Ez volt az a kérdés, amely a XIX-ik század első felében a magyar hazafiakat foglalkoztatta. Hogy ez a kérdés a magyarság érdeklődésének az előterébe került, s a műveltebbek az ország elmaradottságának tudatára ébredtek és hogy a reformok módjáról közvélemény alakulhatott ki: ez Széchenyi István érdeme.

A főnemesség az udvar fényében fürdőzött, ez nem lehetett az átalakulás szülője. A városi polgárság német és rác volt. A jobbágy pedig nem élt emberhez méltó életet, öntudatlan igavonóként tengette le embertelen életét s a magyar sorsközösség legszánalmasabb számkivetettjeként túrta a rögöt és sírta bele a televénybe **Dózsa Györgységének** izzó vaskoronára ültetett arcukat. A közbirtokos nemesség volt az egyedüli, amely megértéssel viseltetett a nemzeti élet nagy kérdéseivel szemben, és amely a magyar Múlt, magyar Jelen, magyar Jövő kérdéseit szent ereklyeként hordozta szíve mélyén, mely örök elkötelezést látott a Jövendő szolgálatában, s amelynek életfonala egetvivő nagy szerelemmel ennek a földnek mithikus erejébe van beoltva.

A századforduló romantikája egy életerős, magyar munkára hivatott ujarcu magyarságot termel ki. A nemzeti érzést az újjáéledő irodalom teszi tudatosá. Széchenyi érzi az irodalomnak a nemzeti kérdés tudatosítása körül végzett fontos feladatát és első fellépése, amellyel beírta magát a magyar nemzet aranykönyvébe, az is ennek felismerése volt. Széchenyi egy romantikus **Jókai**-jellem, egy romantikus század romantikus arculatú fia. Megjelenik az 1825-ik évi országgyűlésen, meghúzódik az ismeretlenség homályába burkolózva egy oszlop árnyékában, s nézi fájón, könnyezően a közöny magyar óceánjába beleterülő nagy magyar felsírásokat, s az ismeretlen magyar huszárcapitány szíve kitarul és romantikus gesztussal a magyar nyugat keletarcú fia és álmodója birtokai egy évi jövedelmét ajánlja fel a megalakítandó Akadémia céljaira. Neve egyszerre elterjed a magyar ugaron s a magyar naptámadatból egy deli huszárcapitány arca mosolyogja oda távol napnyugatnak... Magyarország nem volt, hanem lesz...

Széchenyi fellépésének és működésének az oka és párhuzamos hatásának a magyarázója mindenkinél nagyobb fajszeretete és izzó magyarsága. Célja a magyarságot megmenteni, amelyet ő már a pusztulás szélén látott. Bármerre tekint, mindenütt a reménytelenség kőfalába ütközik. Halálraítélt nép vagyunk, úgymond, de a halál tudatával élre kel az élet ösztöne és dac lesz úrrá a lelkeken, dacos rátartással váltja fel a tépelődő, szenvedőlegességet a lázas tenni vágyás... Törekvéseit világosan és érthetően fogalmazza meg élete díthrambikus szövegében: »Az emberiségnek egy nemzetet megtartani, annak sajátosságait megőrizni és szeplőtlen minőségben kifejtetni, s a világot egy új nemzettel meggazdagítani, rajtuk áll ennek a szerencsés eszközlése. Felelünk meg ennek a díszes hivatásnak. Fialat és öreg, nemes és nem nemes, katolikus és nem katolikus, fogj most kezét és hiú szenvedéseidnek ne áldozd fel ma hazád jövőjét, de létét is. A látszóg, amely cselekedeteidet uralja, nem a politikum, a nemzet és a honszeretet azon titok, amely mindent egyesít, mindent kormányoz. Az elsőt lehetőségig kifejleszteni, a másikat minden kebelben kitenyészteni«. Széchenyi magyarja az érzelmi mozzanatokon felülemelkedő, az álmok rózsaszínű világából kinőtt magyar. Magyarinak lenni Széchenyi szellemében annyit jelent, mint az egyetemes tudomány előtt új horizontokat felvázolni és új ismeretlen buja gazdagságú világ színcsereit vetíteni ki. Széchenyi mondta: a magyar legyen az okkeresés és az önismeret népe. Széchenyi okkeresése az öntudatos magyar élet követelése volt a csábálmokkal, az aranyhímposros magyar vétek felett való elsikamlással szemben. Nemzeti öntetszél és az évszázados. »Extra Hungariam non est vita« elvébe való betakarózás helyett nemzeti bünbánatot hirdet. A magyar katolicizmus nagy papja, **Albach Szaniszló** vele egyidejűleg hirdeti a magyar katolicizmus regenerációját egy magasabb egység... a nemzeti gondolat... jegyében és hallgatói között ott ül önsanyargató lelkével Széchenyi István, a magyar romantika romantikusan tragikus hőse.

Széchenyi nagy művét: a nyugati Magyarországot gazdasági alapon akarja megvalósítani. Kelet időtlenségébe beledobni a Nyugat lázasan lüktető ütemét, gépek kattogása, gőzsípok füttyzeneje közt építi Magyarországot, amely nem volt, hanem lesz. A gazdasági kifejlés, önellátás és anyagi jólét útján reméli megvalósítani a magyarság újjászületését. Széchenyi gazdaságpolitikailag a nemzetgazdász **Liszt Frigyes** tanítványa, akinek alapelve, hogy az anyagi szabadság az alapja a politikai, társadalmi szabadságnak. Ezen eszméit munkáiban: a Hitel, Világ és Stádiumban fekteti le. A magyarság tragikus visszamaradottságáért egyedül a nemzet felelős és bűnös. »Magyarországon

sem a földnek, sem a munkának nincsen meg a kellő értéke, ezt megátolja a robot, a tized, az ősiség és a fiskalitás. Ezek következtében a magyar birtokosnak nem volt hitelképes tulajdona és ez a közszegénységnek egyik oka. Egy hitelképes mezőgazdasági élet magával hozza az ipar és kereskedelem fellendülését. Ha megszűnik a mezőgazdasági anarchia és a mezőgazdasági fogyasztóból termelő válik, megindul a magyar kereskedelmi élet egészséges vérkeringése s a magyar ipar nem fog a pénztelenség zátonyain megfenekleni.«

*Széchenyi nagyvonalú munkaprogramjában hozzá mer nyúlni forradalmárként olyan évszázadok szentesítette fogalmakhoz, melyek, mint szent és sérthetetlenek idegződtek bele az évszázados magyar útvesztőkbe. Széchenyi követeli a magyar alkotmány és törvényhozás reformját. Hiszi és vallja, hogy a magyarnak nagyszerű alkotmánya van, amelyhez csak az angol hasonlítható, csupán a lélek hiányzik, mely a külső szerkezetet hazafias szellemmel és korszerű eszmékkel és eszményekkel töltse meg. Hirdeti a nemesi adómentesség antiszociális és antidemokratikus voltát. Az igazságszolgáltatás megjavítása, kereskedelmi és váltótörvényszékek felállításával mellett tör lándzsát és új evangéliumként hirdeti, hogy az alkotmány sáncai közé a népet is fel kell venni, mert a várat csak egyesült erő tarthatja fenn. Széchenyi hazafiassága a demokrácia, a népség zászlóvivőjévé teszi. Széchenyi népszemléleti meglátásaiban a paraszti ős, Széchenyi Márton sűrű paraszti vére lobog fel; Széchenyi demokratizmusának és szociális meglátásainak a szülője mélyen átértett katolicizmusa és izzó fajszeretete. Azért akar adni a magyar népnek jogokat, hogy a félmilliónyi nemesi nemzetet hatalmassá tegye és az elnyomott jobbágyot, a népet, akinek sámáni őserűjében a magyar nemzet őskeletarcú torzót nyer, mely az új ezredév biztosító zálogát hordozza magában, az Istenfiak lélek-közösségébe beavassa. »A Múlt elesett hatalmunkból, de a Jövőnek még birtokosai vagyunk, ne bajlódjunk ezért hiábavaló semmiségekkel, átkos reminiscenciákkal, de bírjuk inkább elszánt hazafisággal és hív egyesüléssel drága anyaföldünket szebb virradásra. Sokan azt gondolják, hogy Magyarország volt... én szeretem hinni és merem remélni: lesz...«*

*A fiatal Magyarország szemeit Széchenyi művei nyitják fel a magyar problémák számára. Munkája nyomán megindul a közállapotok bírálata, mely a nemesi nemzet szomorú harakirije. Széchenyi amit hirdet, azt tetteivel is alátámasztja. A nagy alkotók halálmegérzésével, valami öntudatlan lázas hévvel alkot, hat, gyarapít.*

*Széchenyi számára a nemzet lelki egysége és népi egysége magasztos gondolat volt, amelyet az arisztokratikus hatalom fölényes piadestálján formált ki. Széchenyi életművében a megépülő nagy Magyarországon és magyar Európában a vezető szerepet az arisztokráciának akarja juttatni, eszményképe a szellemileg, lelkileg és erkölcsileg arisztokrata felfogású angol lord, ezt célozza a Nemzeti Kaszinó alapítása is, amelyet az angol klubok mintájára szervezett meg.*

*Életművei, amint már az elején kihangsúlyoztam, magukon viselik az anachronizmus bélyegét. A Magyar Tudományos Akadémia megszervezésével megelőzte Európa kultúrnemzeteit. A nép, a jobbágy a sötét tudatlanság útvesztőiben tévelygett. A Magyar Tudományos Akadémiával megalkotta a magyar tudományosság legfőbb szervét, a magyar kultúra csarnokairól szó sem esik. Megépíteti a magyar hídépítőművészet világcsodálta remekét, mely azonban élénk forgalom lebonyolításához teljesen alkalmatlan. Tágítatja a Kazánszorost, a Vaskaput Kelet, az ősi magyar vágy kapujává avatja, holott a magyar víziutakról, Tisza és Duna szabályozásáról még szó sem esik. Alapítója a budapesti Hengermalom Részvénytársaságnak s a magyar Kánaán legnagyobb része még parlagon hever; a birtokon teljesen ötlepszerű gazdálkodás folyik, egy bizonyos törvények és szabályok meghatározta tervgazdaságnak még nyoma sincs; meghonosítja Alagon a lóversenyeket az epsomi derby módjára, a magyar lótenyésztés, az ősi ázsiai ősfoglalkozás még gyermekcipőben jár. Széchenyi gazdasági elképzelései teljesen angol mintára vannak méretezve és innen műveinek korszerűtlensége. Széchenyi közgazdasági és kulturális programjának a kifejlésénél a kulturált és civilizált angol viszonyokat tartja szem előtt és ezen formák tükörképét akarja magyar viszonylatban megvalósítani.*

*Széchenyi hatása a magyar politikában csakhamar megmutatkozik és az ifjúság csakhamar erősebb hullámokat ver és Széchenyi biztos vizeiről kicsábítatják magukat az európai liberalizmus láthatár nélküli vizeire; amannak reális, magyar szükségletekre szabott rendszerétől a forradalmi szabadságeszme hitvallásához és így terelődik át Széchenyi gazdaságpolitikai forradalma a nemzetközi szabadságeszme közös hitvallásává. A szabadságeszme előharcosa Kossuth. Széchenyi a magyar vátesz, Kossuth a magyar titán, a magyar álmok két legszínesebb álmodója, a magyar géniusz két legkáprázatosabb kiteljesülése. Politikai célkitűzéseikben megegyeztek egymással, szabad és boldog hazát akart népének mind a kettő, csak míg Széchenyi gazdag hazában szabad nemzetet akart látni, addig Kossuth szabad hazában boldog, gazdag népet, vagyis, míg Kossuth népet szabaddá, addig Széchenyi népet gazdaggá akarta tenni. Széchenyi a nép eszére, Kossuth a nép szívére apellál. Kossuth programjában a világszabadság is kér emberi jogokat, míg Széchenyi előtt csak egy eszme lebeg és egész valóját egy magasabb komplexum hatja át - a nemzet.*

*Széchenyi a politikai deduktivizmus híve, a reformokat felülről akarja megvalósítani és reformtervezetében az arisztokráciának szán szerepet, addig Kossuth minden jogot a nép kezébe ad. Széchenyi és Kossuth között érdekes a viszony. Kossuth Széchenyi nemzetvédő tevékenységét magasra értékeli s meghajtja előtte a hála, köszönet lobogóját, s Pest vármegye közgyűlésén a »legnagyobb magyar«-nak nevezi!... Széchenyi viszonylagosan nagyobb forradal-*

már mint Kossuth, Széchenyinek nagyobb utat kellett megtenni az ő gazdaságpolitikai forradalmiságához, mint Kossuthnak az ő közjogi forradalmához. Széchenyi nagyúr, katolikus, akinek vérében benne van a szubordináció, udvari kamarás; Kossuth nincstelen kismemes, rebellis, protestáns ősök lázongó ivadéka, az osztrák börtönök gloriifikált alakja. – Széchenyi és Kossuth közt nyílt szakadásra a védvámok kérdésében került sor.

Széchenyi látnoki erővel meglátja, hogy Kossuth útja a forradalomhoz vezet és látja az elkövetkezendő Golgotát, hallja a magyar árvák sirámát, a magyar özvegyek jajveszékelését, az új Magyarország üszkösödő falainak az összeomlását. Ő maga igyekszik magát mindinkább a politikai életből kivonni. Utolsó nagy erkölcsi diadala a nemesi adómentesség megszüntetése és a jobbágyváltás, s a helytartóság mellett megszervezett közlekedésügyi ügyosztály élére lép és megkezdi a legmagyarabb folyó: a Tisza szabályozását. A Tisza szabályozás terveit Széchenyi felszólítására egy lángelkű magyar mérnök, **Vásárhelyi Pál** készítette el egyéni ihletéseinek megfelelően, felismerve a Tisza egyéni magyar problémáit és azt a tényt, hogy a Tisza, ez a szeszélyes magyar víz korlátok közé nem szorítható és így különleges elbánást érdemel..., s míg őt Pegazusa ragadja távol világok ködképei felé, addig Magyarország halad alá a lejtőn és amíg ő az elmosódó embervilág felé emelkedik napsugárcsókolta pillangólelke színes szárnyain, addig Magyarország feltartóztathatatlannul halad a glóriás tragédia felé.

1848 márciusa meghozza váratlanul küzdelem nélkül a szabadság győzelmét. Az ifjuság megmámorosodik, és tobzódó lelkesedéssel reméli merész álmainak a valóráválását. Oly idők ezek, hogy a valóság álomszerűvé válik és lázas agyvelők fantomjai kelnek életre. Az emberiséget elfogja valami nagy szent örület és a lelkesültség tetőfokának szent révületében csak az első alkotmányos minisztérium közlekedésügyi minisztere lát tisztán vérlátó képzetivel. Látja a kifejlt katasztrófát, felgyújtott városok és falvak panorámáját, csontvitézek instanciázását a magyarok Istenénél és a lángóceán felett önmagát a prometheusi önvád kínjával. Látja bús, magyar látnoki szemével, hogy a szabadság árama Nyugaton eleped és elapad, s csak a maroknyi magyar küzd a világszabadság szent nevében egy egész világ ellen és reá zuhannak az isteni büntetés kösziklái. Mohácsi lecke elborul a szörnyű önvád szörnyű súlya alatt és 1848 augusztusában törni, zúzni kezd, úgyhogy háziorvosa, a hírneves **Kovács Pál** a döblingi elme-gyógyintézetbe szállíttatja. Széchenyi egészében katolikus jellem. Aszkéta, az önvád aszkétája, aki az önkéntesen magára mért aszkézist, a döblingi börtönt végtelen türelemmel viseli el, döblingi tartózkodása alatt megírt drámai feszültségű vallomásai világos képet nyújtanak arról a lelki viaskodásról, amelyek a magyar napkelet napnyugat-arcú vándorát a kétségbeesés szirtjei felé sodorják. Szellemének utolsó fellángolása és hatyúdala, amelyben a maga emberi nagyságában magyar halhatatlansággá magasztosul, a Blick auf einen Rückblick, amelyben **Bach Sándor** rendszerét pozdorjává törli és Bach Sándort a közgúny martalékává dobja oda. A mű névtelenül jelent meg Lipcsében, de az okfejtés, okadatolás, a mű egész felépítése és szertelensége a nemes grófra vallott.

1860. április 7-én, nagyszombaton, midőn a harangok a feltámadást hirdették, az élet diadalát a halálon, napkelet diadalát napnyugaton:

Egy fájdalom nyilallott át a hazán... egy röpke szó süvített bele a nagyszombati harangok örömteli zúgásába... Széchenyi hazaszállt az égbe magyar álmaival... hazaszállt az ősi Magyarországra a harmatos fellegekkel... hazaszállt a magyar napkelet poétája, a magyar föld eszményi romantikusa, a magyar végzetek véres szavú látnoka... haza... és **Arany János** lantján a húsvéti hit szent jegyében zeng a vigasz...



A Polgárikör a Koháry (ma: Hviezdoslav) utcában

»Mi felkelünk, a fájdalom vigasztal,  
Egy nemzet gyásza nemcsak leverő.  
Nép, mely dicsőt magasztal és így magasztal,  
Van élni abban... hit, jog és erő...«

Széchenyi szellemarca mind erőteljesebben árad szét ma a magyar ugaron és szelleme jegyében lelki regenerációt követel ma tőlünk, egy új magyar arcúságot, építő magyarságot... az eszményiség, az önfeláldozás magyarságát. Magyar népem, az örök Széchenyi szól tehozzád, halld meg hívó szavát és szólj: Szolgálatra jelentkezem...!»

(összeállította: B. Kovács István)

## Putnok élő krónikása

### A 95 esztendő Cserhalmi Margit köszöntése

Szokás, hogy rokonainkat, barátainkat, szeretteinket köszöntjük születésük napján, életük fordulóján. Közéleti személyiségek esetében e lap hasábjain is megszokott esemény az ilyesfajta köszöntés. Jelen írással egy olyan személyiséget köszöntök, aki a szó valós értelmében nem nevezhető közéleti személyiségnek, hiszen szeretett városán, Putnokon kívül talán kevesen ismerik, inkább csak azok, akik maguk is kötődnek Putnokhoz. Hogy most mégis e fórum nyilvánossága előtt köszöntöm, ennek oka, hogy élete és hitvallása sokak számára példál szolgálhat.

Cserhalmi Margit 1921. október 19-én született Putnokon. Édesapja máléi (ma Serényfalva) telepes családból származott, felmenőit a Serényi grófok telepítették Máléra a Trencsén megyei Csicsmányból (ma Čičmany), amint erre a családi név – **Csicsmanyecz** – is utalt. Édesapja az 1930-as években magyarosította a család nevét Cserhalmira. Két leánygyermeket nevelt a család viszonylagos jólétben, kispolgári kényelemben és nagy szeretetben. A szülők értően foglalkoztak a gyermekekkel. Figyeltek testi és szellemi fejlődésükre. Az apa sokat mesélt lányainak első világháborús élményeiről és a korábbi generációkról. A leányok itták szavait, különösen a fiatalabbik, Margit, akit már kisgyermekként minden érdekelt, minden iránt rendkívüli fogékonyságot tanúsított. Az elemi iskola után a putnoki polgári iskolában folytatta tanulmányait.

Putnokon a két világháború közötti időszakban rendkívül élénk volt a közművelődés, számos művelődési csoportban, szakkörben élhették ki művészeti ambícióikat a kor fiataljai. Ezek a körök legtöbbször vallási alapon, a katolikus vagy a református egyház keretein belül szerveződtek. A Cserhalmi lányok a katolikus egyház által szervezett színelőadásoknak voltak rendszeres és elmaradhatatlan résztvevői. A fiatal Margit szívesen zenélt, énekelt, táncolt, szavalt, szerette a színpadot. Olyan sikeresek voltak szereplései, hogy lehetősége lett volna profi művészi pályára lépni, de ő nem akarta elhagyni sem szüleit, sem Putnokot.

A szerelem nemes érzése is ebben az ifjúsági körben érintette meg, de aztán a bontakozó kapcsolatból mégsem lett házasság, közbeszólt a történelem. Igaz, ez már később történt, 1956-ban, amikor **Tibort** börtönbe zárták, s Margit – kis híján magát is végzetes bajba sodorva – oda is utána ment, hogy láthassa. Persze, a találkozásból nem lett semmi, s az is csak egy ismeretlen idegen jóindulatán múlt, hogy ő maga baj nélkül hagyhatta el az épületet. Viszont a megfigyeléseket és üldöztetéseket nem tudta elkerülni. Főnökei soha nem a munkája miatt, hanem felsőbb utasításra, 56-os kapcsolatai és vallási meggyőződése miatt (hithű katolikus maradt) voltak neki kénytelenek felmondani. Több helyen dolgozott, végül a putnoki Serényi-kastélyban működött szociális intézet gazdaságisaként ment nyugdíjra. De ekkor sem pihent, hajította a tenni akarás, na meg a szerény nyugdíj melletti kis jövedelem is jól jött, ezért a Putnokon nem sokkal korábban megnyílt *Gömöri Múzeum* pénztáros-teremőreként vállalt



Hendrik Dávid felvétele

részmunkaidős elfoglaltságot. Azt hiszem, a boldog gyermek- és ifjúkort leszámítva valójában ekkor és itt teljesedett ki igazán az élete. Örült ennek a múzeumi környezetnek, s nem volt olyan történés, esemény a település 20. századi történetét illetően, amihez ő nem tudott volna hozzászólni, adalékkal szolgálni, vagy legalább azt megmondani, hogy ki lenne az adott témában a legilletékesebb személy, akit érdemes megkeresni, akitől információt, fényképet lehet remélni. Láttam a Serényi-kastélyt fénykorában, az 1930-as években, tanúja volt a grófi család menekülésének, a Serényi-szobor ledöntésének, az 1956-os eseményeknek stb.

Gömöri Múzeumba kerülését követően a Putnokról elszármazottaknak zarándokhelye lett az intézmény. Ő mindenkit ismert, mindenkire volt egy-két jó szava, ezáltal mindenki otthon érezte magát a Múzeumban. Jöttek is a vendégek, az elszármazottak közel s távoli vidékekről, Miskolcra, Nyíregyházáról, Budapestre, Zürichből...

Aztán eljött az idő, amikor a Múzeumból is nyugdíjba vonult. De az aktivitása szinte semmit nem változott. Azóta is szívesen segít, szervez, ha bárki bármire megkéri. Ez az aktivitás nyilvánvalóan annak az életszemléletnek köszönhető, amit a mai napig magáénak tudhat. Mostanában, 95 évesen is szinte minden nap elmegy a boltba, a templomba, találkozik barátaival, ismerőseivel. Jó néhány éve egy lakótelepi társasház negyedik emeletén lakik. A négyemeletnyi lépcsősort akkor is megmássza, ha éppen semmi intéznievalója nincsen, mondja, csak magáért a mozgásért, hogy el ne lustuljon. Talán az sem általános, hogy a mindennapi torna még ma is része az életének. Ha egy idegennek bemutatnám, s azt állítanám, hogy 75 éves, bárki kételkedés nélkül fogadná. Pedig októberben töltötte be a 95-öt.

Manynika néni, a jó Isten adjon Neked erőt, egészséget, jó kedvet, örömet! Hiszem, hogy sokak nevében mondhatom: köszönjük, hogy vagy nekünk!

Bodnár Mónika

## Böszörményi István 70 éves

Böszörményi István Losoncon született 1947. március 20-án. Az alapiskolát követően a füleki magyar tannyelvű gimnáziumban érettségizett, majd a pozsonyi *Komenský Egyetem* bölcsészkarán szerzett német-svéd szakos tanári diplomát. 1972. szeptember 1-től 2007. szeptember 1-ig, nyugdíjba vonulásáig a *Füleki Gimnáziumban* tanított német nyelvet, szükség szerint más tárgyakat is.

Böszörményi István egyike azon keveseknek a 2. világháború utáni szétszórtság után, akik az egyre inkább fogyó maradék losonci magyarság hagyományait feltárni, őrizni és éltetni hivatottak.

Ennek egyik legfőbb keretét a Csemadok jelentette, amelynek munkájába az egyetemi diploma megszerzését követően rögtön bekapcsolódott. Erről így vallott:

*„1977 óta tagja vagyok a Csemadok Losonci Alapszervezetének, 1983-tól folyamatosan vezetőségi tag vagyok, számos irodalmi, történelmi előadást tartottam vagy szerveztem Losoncon kívül Füleken és a környékbeli községekben is. Tevékenységem részét képezi különböző témájú kiállítások rendezése is. 1979-1990 között a Csemadok Losonci Járási Bizottsága mellett működött néprajzi-honismereti bizottság munkájában is részt vettem, néprajzi gyűjtéseket végeztem regionális szinten, illetve a Csemadok Nyári Néprajzi Szemináriumai keretében más járásokban is”.*

Felsorolni is hosszú volna tevékenységének az eredményeit. Leginkább a népi építészet foglalkoztatta, gyűjtéseket is főként e területen végzett. Néprajzi értesítőt szerkesztett és több néprajzi témájú írása jelent meg, kiállításokat rendezett Füleken, Losoncon, Gombaszögön, a XXIX. Országos Kulturális Ünnepeyen, Zselízen a XXIX. Országos Néprajzi Fesztiválon.

Egy arra vonatkozó kérdésre, hogy mit jelent számára a Csemadok, így válaszolt: *„Ahogy néhai református lelkész édesapám – a losonci Csemadok alapító tagja számára is – a Csemadok belülszó igazi jelentése az volt, hogy CSEhszlovákiában MAgyar maraDOK. Az alap gondolat persze a mai Szlovákia keretei között is érvényes”.*

Böszörményi István számos alkalommal osztotta meg ismereteit, tudását az érdeklődőkkel, előadások, kiállítások, illetve tanulmányok, cikkek formájában.

Ő maga így vallott erről:

*„Helytörténelmi kutatási területem Losonc, Füle és a nógrádi régió története, neves személyiségei, műemlékei, továbbá a népi építészet és lakáskultúra. Kutatási eredményeimet előadásokon, illetve szlovákiai és magyarországi folyóiratokban (Hét, Itthon, Honismeret, Gömörország stb.) tettem és teszem közzé. 1995 óta helytörténelmi füzeteket jelentettem meg a losonci Csemadok alapszervezet kiadványaiként. Egyebek közt megírtam az 1969 óta folyamatosan megrendezett Kármán Napok történetét. A Nógrádi Területi Választmány kiadásában jelent meg 2003-ban az Őseink házai házaink ősei – Észak Nógrád népi építésze c. munkám”*



A Csemadok Életmű Díját Bárdos Gyulától, a Csemadok országos elnökétől vette át • Görföl Jenő felvétele

Folyóiratunkban számos kiváló írásban mutatta be szülővárosa, a nógrádi régió értékeit. Külön is kiemelném a helyi református múltat bemutató tanulmányait.

A Csemadokban végzett tevékenysége mellett 1990-től más szervezetek, alapítványok munkájában is részt vállalt. Alapító tagja, később járási elnöke volt Losoncon az *Együttélés* politikai mozgalomnak. 1998-ban a *Magyar Koalíció Pártja* járási alelnökévé választották. Jelenleg a *Magyar Közösség Pártja Losonci Járási Elnökségének* a tagja. Két évtizeden át vezetője volt a *Rákóczi Szövetség* város és vidéke losonci célalapjának, szervezte a beiratkozási program aktivitásait. Ugyancsak vezette az *Illyés Alapítvány* helyi és regionális projektjeinek regionális bizottságát, s tagja volt a *VIDÉO* alapítvány vezetőségének is.

Böszörményi István sokoldalú szolgálatáért számos elismerést kapott. Egyebek közt megkapta a *Nógrád Köz-művelődéséért Díjat* (2005), amelyet 2004-ben alapított a *Csemadok Losonci Területi Választmánya*, a megyei képviselők és a régió magyar polgármesterei.

Böszörményi István példás tevékenységének legutóbbi méltó elismerése a *Csemadok Életmű Díj*, amelyet a *Magyar Kultúra Napján*, 2017. január 22-én vehetett át Galántán.

A Díj átvételét követően elmondta:

*„Ha Isten erőt és egészséget ad, továbbra is szeretnék tevékenykedni a Csemadokban, és általában mindennél a szövénysodó losonci és környékbeli magyarság identitása megerősítésének érdekében”* – mondta.

Kívánjuk, hogy szándékán legyen az Úr áldása!

Isten éltessen, Pista!

B. Kovács István

## A Csemadok 2016. évi díjazottjai régióinkból

### Korintus László

Hárskúton, a Szoroskő lábánál fekvő gömöri kis községben született 1940-ben. A rozsnyói tanítóképző elvégzése után, 1959-ben kezdett tanítani. 1965-ben került Dernőre, ahol nyugdíjba vonulásáig főleg a zene és testnevelés oktatójaként nevelte a sport és a zene szeretetére, valamint a közös éneklés szépségére a gyerekeket.



A elnök Korintus Lászlónak gratulál • Görföly Jenő felvétele

Életét mindig is a zene határozta meg. Korán megtanult hegedülni, zongorázni, szaxofonozni és harmonikázni. Ezt a tehetségét egy, a környéken akkoriban nagyon népszerű tánczenekar tagjaként is kamatoztatta. 1978-ban sikeresen elvégezte a 3-éves karvezetői tanfolyamot Pozsonyban, mivel a kóruséneklést, annak összetartó és közösségformáló erejét nagyon fontosnak tartotta.

Zenepedagógusként megalakította és hosszú évekig vezette a dernői alapiskola gyermekkórusát, majd éneklőcsoportját, melyekkel szép sikereket ért el a különféle járási, kerületi és országos rendezvényeken. Pedagógusi tevékenysége mellett aktív csemadokosként és a helyi szervezet elnökeként bekapcsolódott a falu kulturális életébe is. Dernőn felnőtt kórust is alapított, amely később éneklőcsoportként működött. 1980-ban elvállalta a szülőfalujában, Hárskúton működő énekkar vezetését is, amely 2-3 év leforgása alatt négyszólamú vegyeskarrá fejlődött, majd az évek múlásával népdalkörre alakult. Közben családjával Hárskútra költözött, ahol folytatta a megkezdett munkát.

A vezetése alatt álló, tavaly a megalakulásának 40. évfordulóját ünneplő *Rozmaring Népdalkör* rengeteg fellépésen vett részt az elmúlt évek alatt. Állandó részese volt a *Tavaszi szél vizet áraszt...*, az *Édesanyám rózsafája*, valamint a *Bíborpiros szép rózsza* népzenei vetélkedőknek, ahol nagyon szép sikereket ért el a női, a férfi és a vegyes éneklőcsoport egyaránt. Szinte valamennyi alkalommal bejutottak a pozsonyi, ill. a dunaszerdahelyi országos döntőbe.

Az utánpótlásról sem megfeledkezve, 2013-ban megalakította a *Rozmaringsarj Népdalkört*, tovább tanítgatva a kisiskolásokat a zene, a magyar népdal és a közös éneklés szeretetére. Nagy öröme az unokái is a csoport tagjai.

2013-tól közreműködik a rozsnyói járásbeli öt falu közös férfikarának vezetésében és felkészítésében. A 33 tagot számláló csoport sok sikeres hazai és külföldi fellépést

tudhat maga mögött. Tavaly a *Bíborpiros szép rózsza* népzenei vetélkedő országos döntőjében kiemelt aranyos minősítést kapott, s ezzel bejutott a *Vass Lajos Népzenei Verseny* kárpát-medencei döntőjébe.

2005-ben munkája elismeréseként a *Csemadok Országos Elnöksége* a Szövetség megalakulása alkalmából kibocsátott *Emlékérmel* adományozta neki, két alkalommal pedig megkapta *Hárskút Község Díját*.

Korintus László a *Csemadok Életmű Díját* vehette át.

**Lázár Erzsébet** és férje, **Lázár Ferenc**, mindketten nyugalmazott pedagógusok, már egészen fiatal koruktól tagjai a Csemadoknak. Mindkettőjük szülőfalujában, Kistárkányban és Ajnácskőn is nagy hagyománya volt a falusi színjátszásnak az 50-es években. Társulataik számos nagy sikerű előadással szerepeltek a hazai színpadon, de bejárták Kelet- és Közép-Szlovákia több települését is.

Útjaik a rozsnyói tanítóképzőben találkoztak, ahonnan tanulmányaik befejezése után a keleti végék iskoláiba kerültek. Itt már együtt dolgoztak tovább a szövetségben.

1972-ben Ajnácskőre költöztek, ahol a község kulturális életének meghatározó személyiségei voltak évtizedeken át. Vegyeskar, női és férfi éneklőcsoport alakult. Már az első években országos sikereket ért el a férfikar, a csoportok számos versenyen és fesztiválon szerepeltek. Csemadok-rendezvényeik jellegzetessége volt, hogy minden generáció képviseltette magát a színpadon. Lázár Erzsébet 1974-től 1990-ig a Csemadok járási elnökségének tagjaként is aktívan tevékenykedett.



Lázár Erzsébetet köszönti Balogh Gábor, a Csemadok országos alelnöke • Görfői Jenő felvétele

A házaspár a nyugdíjas éveiben sem lett hűtlen a szövetséghez. 1999-ben újra megalakult Ajnácskón a fiatalabb generáció tagjaiból a női éneklőcsoport. A Lázár Ferenc által készített Betlehem több alkalommal is díszje volt egy-egy kultúrműsornak, koncertnek.

Mindketten mind a mai napig résztvevői és támogatói a Csemadok helyi rendezvényeinek. Magánemberként és pedagógusként is mindig feladatuknak tartották anyanyelvünk és nemzeti kultúránk ápolását.

A Lázár házaspár *Csemadok Életmű Díj*-ben részesült.

### Szamos Zsuzsanna

Gimnazistaként újságírónak készült, de közgazdász lett, közben mindig is a művészetek, a színház és az irodalom vonzásában maradt. Huszonöt éve gondoskodik arról, hogy Ajnácskő és a környező falvak lakosai értékes kulturális programokon vehessenek részt, erősítse magyarságtudatukat.

A rendszerváltást követően nem kis feladat volt új embereket megnyerni, elérni, hogy ellenszolgáltatás nélkül,



Szamos Zsuzsa • Görfői Jenő felvétele

szabadidejüket feláldozva tegyék a dolgukat a szövetségben. Szamos Zsuzsanna kitartása, csapatépítő munkája, fáradhatatlan, a vezetőség tagjait állandóan biztató és ösztönző tevékenysége meghozta gyümölcsét.

Szamos Zsuzsa 1990-ben került a *Csemadok Ajnácskői Alapszervezetének* élére.

Elnöksége alatt újjáalakultak a falu népművészeti csoportjai. 12 éve szervezik a *Váraljai fesztivált* Ajnácskón. Emléktáblát, kopjafát avattak, koncert- és színházlátogatásokat szerveztek, közben közönséget neveltek, ami napjainkban nem könnyű feladat. Gömör és Nógrád számos hagyományörző csoportját és szólistáját mutatták be rendezvényeiken.

Fáradhatatlan munkájának érdeme, hogy olyan társulatok mutatkoztak be Ajnácskón, mint a *Szöttes Kamara Néptáncgyűltes*, az *Ifjú Szívek*, a *Komáromi Jókai Színház*, a *Kassai Thália Színház*, a *Csavar Színház*.

Vezetése alatt az ajnácskői alapszervezet a régió egyik legaktívabb alapszervezete lett. Regionális és országos szinten is több mint 20 évig vett részt a Szövetség munkájában. A Csemadok fennállásának 65. évfordulója alkalmából szervezett helyi ünnepségen így vallott a Szövetségről:

*„Jóleső érzés számomra, hogy Önökkel együtt olyan szövetségnek köteleztem el magam, amelynek tagjai anélkül, hogy munkájukért fizetséget vagy elismerést várnának, ingyen és bérmentve, sokszor erős ellenszélben teszik a dolgukat anyanyelvünk, magyar kultúránk és magyar közösségünk megmaradása érdekében.”*

Szamos Zsuzsanna 2016-ban adta át az elnöki stafétát fiatal utódjának, aki igyekszik megfelelni az elvárásoknak és tovább vinni az ajnácskői alapszervezetet az elődje által igényességgel, kultúránk, történelmünk és hagyományaink szeretetével kikövezett úton.

Szamos Zsuzsanna a *Csemadok Közművelődési Díj*-ben részesült.

A kitüntetetteknek szívből gratulálunk. További életükre, szolgálataikra az Úr áldását kérjük.

(szerk.)

## Búcsúszavak Igó Aladárhoz\*

Tisztelt Gyászoló Gyülekezet!

Engedjék meg, hogy néhány szót szóljak aho' az em-bérhē', akinek a kihűlt tetemē mellett állónk, de akinek a lelkē itt van köztőnk.

Engedelmekkel, azon a nyelvén szólok, palóc anyanyelvőnkön, amēlyiket talán ő beszéte a legszēbben.

Elmentel hát, Aladár, legalábbis hús mē' vér alkotta testi valóságodba'.

Tēnap, mikor Juhász Pista telefonon közölte a halálhírdet, épen buszon ültem, Budapestēn. Mēgkönyeztelek. Miközbe' zötykölődött a busz, s ēgy színtelen, szag-talan, kilúgozott nyelv szavai hangzottak mellettem, arra gondoltam: nem hallja má' sēnki, ahogy Tē beszéted a nyelvőnket, ezt a csodát. Évszázadokat ívelt át ízēs szó-járásod. Amit mēttanúni nem lehet, csak belészületnyi, örökölnyi.

A szomorúságban is mēnnyugtó vót arra gondolnyi, hogy az alatt a 85 év alatt, ami Nekēd adatott, jó' sáfárkodtal a Rád bízott talēntumval. Vászónra vitted, fába faragtal a múltónkat. A gömöri népéletet. A Népedet.



Alkotás közben...

Mēg arra gondoltam: milyen önzetlenű segítéttel mindē', mindēnhol, ahol a szükség kívánta. Eszēmbē jut-tak a rimaszēcsi évek, mikor a Juhász Pista védőszárnyai alatt kolégák vótónk. Ahogy a Dúdor Pista sírját bētonozuk Dereskēn... A legutósó alkalom, mikor az országos tanév-nyitó alkalmával Szesztay Ádám kassai főkonzul társasá-gába' ellátogattónk Hozzád.

Ha otthon a pócra tekintēk, ott látom a *Porba író Krisztus* fába faragott szobrát. Amit azē' kaptam Tőled, hogy 2004-be' elvittelek autón Pozsonyba, ahol művészi munkád elismerésékként átvéhetted a *Magyar Érdemrend Tisztikērésztjét*.



A porba író Krisztus • B. Kovács István felvétele

Tē azt mēgelőzően, mēg azt követően is maradtal, amilyen mindég is vótal. Szērény, családját, fajtáját, szülőföld-jét szerető, mēnnyilvánulásaiba' mindē szērény embēr.

Nekēd, sokakkal ellentétbe', vót miē' szērénynek lēn-nēd!

Sokakat fogadtal az otthonodba, mindég szívesen. Köztők diákokat, művészeket, mēg államférfiakat is. Lēhetőségt adtal nekőnk, hogy fēlemelkēdhessőnk Hozzád.

A mienk vótal, Aladár, életēdbe', a mienk marad a példád. Mí' csak lēs magyar embēr a Basa kútná', a Sajó mēntēn.

Büszkék vótónk, vagyónk Rád.

Hívó, bibliaolvasó embērkként ismerted Jób könyvét, ahol ēgyebek között ez áll:

„Az Ūr adta, az Ūr vettē el, lēgyēn áldott az Ūr nevē!”

Mēgköszönyük neki, hogy vótal, hogy a javónkra vótal.

Isten Veled!

B. Kovács István

\* Elhangzott Hanván, 2017. november 17-én

## „Mert amiről nem beszélünk, kiesik a tudatból...”

### Tények és gondolatok a „malenkij robot”-ra elhurcoltakról

Valamikor az 1970-es évek elején történt. Körülbelül ötödik osztályos lehettem, amikor egy honismeret órán a második világháborúról, a felszabadító, hős szovjet hadseregről tanultunk. Szóba kerültek a szovjetek ellen harcoló magyar katonák és hadifoglyok is. Akkor én megjegyeztem, hogy az én nagyapám is hadifogoly volt, pedig nem is volt katona. A tanító néni azt mondta, az más - és gyorsan másra terelte a szót. Én pedig ott maradtam egy csomó megválaszolatlan kérdéssel. Ezek a kérdések nem hagytak nyugodni, s otthon a szüleimnek is feltettem őket: hogy is volt ez, s miért más, és miért nem beszélünk róla? Akkor a szüleim elmagyarázták, hogy a háború vége felé, alig haladt el a front, falunkban kihirdették, hogy a névsorban szereplő férfiaknak háromnapos munkára kell jelentkezniük. De becsapták őket, nem három napra, hanem több évre vitték el őket, hadifoglyok, háborús bűnösök lettek, anélkül, hogy katonáskodtak vagy harcoltak volna. Sokan soha nem tértek vissza, így az akkor 45 éves Nagyapám sem. De nem mulasztották el a szüleim hozzátenni azt sem, hogy erről nem szabad beszélni. Akik évek múlva visszajöttek, azok sem nagyon beszéltek róla. Mert félték, hogy visszaviszik őket, vagy bántódása esik családjuknak. Mindez nem véletlen. A hazatérőkkel olyan dokumentumot írtak alá, melyben kötelezettséget vállaltak, hogy a lágerről senkinek nem beszélnek, ellenkező esetben kivégzik őket családotól. Hiába ment Nagymama és a többi asszony, hírekre szomjásan, ha a faluba vagy közeli falvakba valaki hazatért. 1945 nyarán ugyan megérkezett Nagyapa halálhíre, de azt még akkor sem nagyon akarta elhinni, amikor egy közeli faluba az egyik „kicsi munkára” elhurcolt férfi a Nagyapám csizmájában érkezett haza.

Aztán később azt is megtudtam, hogy **Nagy József** – akkor még legényember, később Keresztapám lett – is az elhurcoltak között volt. Mint a testvére is, aki még útközben, a vagonban lelte halálát. Ő volt az újfalusiak első halottja. Keresztapám túlélte, hazajött, családot alapított.



De azok az évek nem múltak el nyomtalanul. Sokszor szigorú, nagyon kemény volt a családjához. De sok mindent kérdeznék most tőle! De már nem tudok...

Az 1980-as évek végéig alig lehetett hallani valamit ezekről az eseményekről. Az első, aki ebben a témában nyíltan, a nagyközönség előtt is megszólalt, tudtommal az Ung vidéki, nagykaposi **Géczi Lajos** volt, aki fiatal legényként maga is megjárta a poklok poklát, s a rendszerváltást követően megírta, majd 1992-ban a *Madách Kiadónál* megjelentette a *Civilek hadifogságban* című könyvét.

Azóta ismét eltelt néhány évtized. Napjainkban egyre többen foglalkoznak ezekkel az eseményekkel, kutatják a témát, s a még élő túlélőket. Az utóbbi években sok településen már emléket is állítottak az elhurcoltaknak. Ezek közé a települések közé tartozik szülőfalum, Tornaújfalu is, ahol az első ilyen emlék 2009-ben, elhurcolásuk 64. évfordulójára készült. Ez az emlék – egy emlékvitrin – a helyi ravatalozóban lett felállítva. A vitrinben elhelyezett unikális relikviákat nagybátyám, **Köteles János** hozta Nagyapám halálának helyszínéről, a kaukázusi Nuzalból, ahová 1989 tavaszán egy véletlen folytán nyílt lehetősége eljutni. Az ott töltött időt Édesapja és a többi fogoly emléke kutatásának szentelte. Az emlékvitrin ünnepélyes felavatására és felszentelésére 2009 februárjában került sor **Mondok István** tornahorvátai görög katolikus parókus és **Sípos György** tornaújfalusi római katolikus plébános közreműködésével.

2015 februárjában, elhurcolásuk 70. évfordulójára emléktáblát készítették a ravatalozó mellett álló lélekharang falára a „malenkij robot”-ban elhunytak leszármazottai. Tornaújfaluból 1945. február 22-én 22 férfi ment Somodiba, a püspöki palotába, ahol háromnapos romeltakarító munkára gyűjtötték össze őket. Volt, aki önszántából, idős apja helyett ment. Csak nem Édesapám fog dolgozni, mondta a röviddel azelőtt katonaságból hazatért **Gara Sándor**,



Síremlékek a tornaújfalusi temetőből a Kaukázusban elhunytak nevével



*Köteles János a Kaukázusban, Nuzalban Édesapjának és a többi elhurcoltnak az emlékeit kutatja*



*Nuzali utcakép. Ezekben a barakkokban laktak a foglyok. 1989-ben is lakásként funkcionáltak, talán még ma is*

s a listán szintén szereplő testvérével ő kelt útra. Mindkét fiú odaveszett, a szülők halálukig siratták.

Aztán a huszonkettőhöz valamilyen módon még kettő került, így lett a faluból elhurcoltak száma összesen 24 fő, akik közül kilencen soha többé nem tértek vissza. Ez a kilenc név olvasható a szép kivitelezésű emléktáblán, melyet **Mázik Mihály**, helyi nyugalmazott pedagógus tervezett és **Lukács János** szepsi szobrász készítette. Ünnepeles felszentelését és megáldását **Juhász Attila** helyi és tornai római katolikus plébános, valamint **Vargha Balázs** szádélői református lelkész végezte.

Ezt megelőzően a leszármazottak a temetői nagykeresztnél gyűjtöttak távolban elhunyt szeretteik emlékére gyertyát, illetve az 1980 tájékán szokássá vált, hogy a családi síremlékre is felkerült az elhunyt neve, bár teste nem a szülőföldben, hanem valahol a Kaukázusban (vagy a Don-kanyarban) porlad.

Sok településről lányokat, asszonyokat is elhurcoltak. Ezek közé tartozik pl. a mánták (németek) által lakott Mecenzéf Abaújban, de a gömöri Serényfalva (1945-ben Serényifalva) és a szomszédos Abafala is. Abafaláról 1945. január 23-án 68 személyt hurcoltak el oroszországi kényszermunkára, a helyiek tudása szerint. (Az ezzel foglalkozó szakirodalom 65 személyt említ, de bizonyosan pontosabb a helyi névsor). Serényfalváról 1945. január 24-én 53 személyt – zömében asszonyokat és lányokat – hurcoltak el. Közülük szintén sokan odavesztek, az ő nevüket is emléktábla örökíti meg a falu főterén. De Serényfalván nemcsak ilyen módon emlékeznek. **Cseh István** putnoki esperes plébános, amikor meghallotta, hogy mennyi embert elhurcoltak a faluból, úgy határozott, hogy emlékükre minden évben szentmisét celebrál, ahová meghívja a környék papjait is. Nem véletlen a téma iránti érzékenysége, hiszen személyesen is érintett, az ő szülőfalujából, Tornanádaskáról is többeket elhurcoltak. Köztük volt egy akkor 16 éves fiatalember, aki később az ő keresztapja lett. Nem mertek erről beszélni, de az ember mégis tudta – emlékezik vissza. Erre a megemlékező szentmisére minden évben január 24-hez, az elhurcoltatásukhoz legközelebb eső szombaton kerül sor. Az első években egyedül szervezte a megemlékezést, a 60. évfordulótól, 2005-től az önkormányzat és az egyházközség már közösen végzi azt.

Az utóbbi években már Abafalán is tart szentmisét az orosz kényszermunkára elhurcoltak és a két évvel később, 1947. január 27-én Csehországba deportáltak emlékére, Hívják, várják őt, mert legalább ilyen alkalmakkor magyar nyelvű szentmisét akarnak a hívek. Annál is inkább, hiszen mindezek a megaláztatások éppen magyarságuk miatt érték őket.

István atya az elmúlt közel másfél évtizedben sokszor kérte a túlélőket, vessék papírra, írják meg emlékeiket. A serényfalviak nem teszik, nem tették, nem akartak róla beszélni, nem akartak rá emlékezni. Pedig ha valamiről hallgatunk, az előbb-utóbb kiesik a tudatból, elvész, elfelejtődik, mintha meg sem történt volna – vallja István atya. Beszélni kell róla, tovább kell adni, hiszen a Bibliában is

az áll: „*Mondd el fiaidnak...*”. Serényfalván ma már csak hárman vannak közöttünk a túlélők közül, **Koleszár János** (\*1927), **Horváth Zoltánné** és **Galko Józsefné**. Egyetlen kivétel volt a kérést illetően: **Gáspár Istvánné Cilike** néni, aki húszoldalas kézírásos visszaemlékezésben örökítette meg emlékeit. Ő egy zempléni német faluban, Rátkán született, onnan hurcolták el, csak később került Serényfalvára, oda ment férjhez.

Az elhurcolás körülményei sok esetben máig tisztázatlanok. Számos esetben a település vezetőin múlott, hogy felkerült-e valaki a listára, vagy nem, sőt, hogy készült-e ilyen lista egyáltalán. A putnokiak tudni vélik, hogy az ő elszállításukat **Szihalmi Imre** bíró akadályozta meg. Felhívására a szülők elbújtatták tizen- és huszonéves lányukat. Voltak, akiket a pincesoron levő pincékben rejtettek el, másokat elfalaztak a lakáson belül. Az ily módon a külvilágtól elzárt lányokban a lelket **Durzó János** hitoktató tartotta, aki rendszeresen látogatta őket és hozta-vitte a híreket. Magatartását és helytállását a következőképpen örökítette meg a krónikás:

*„Hálás szívvel emlékezünk meg Durzó János hitoktató káplánunk kimondhatatlan jóságáról és áldozatkészségéről. Neki köszönhetjük, hogy azokban a borzalmas napokban nem estünk kétségbe és talán a végső elkeseredésbe. A mi jó tiszt. urunk életének veszélyeztetésével is sorba felkereste a pincékbe, óvó-helyekre menekült híveit és azokat is, akik a lakásukban maradtak: vigasztalt, bátorított mindenkit. Még egy tehetséges író sem tudná az Ő áldozatos nagylelkűségét hünen vázolni, mert valóban az Úr Jézus apostolaként éjjel-nappal járt-kelt, a nép érdekében járadozott. Mindenki tudja mi mindent megtett, hogy a nép békességben és lehetőleg nyugodtan maradhasson. Hogy csak egyet említsek, ami mindannyiunkat félelemben tartott a kényszerrobot... Mivel több nyelven is tudott beszélni, az ő hatásos közbenjárásának köszönhető, hogy községünkből nem hurcolták a lányokat orosz fogságba. Szívből kívánjuk: valláskülönbség nélkül, hogy a Jóisten áldása legyen mindig Vele és kísérje lépteit.”*

A visszaemlékezések szerint a keleméri előjáróság is igyekezett menteni embereit, ezért a követelt listára csak idegenek és katolikusok nevei kerültek, mint a putnoki származású **Svigda** (később **Szentesire** magyarosította nevét) **Ilona**, aki postáskisasszony volt a faluban.

Bizony, másutt is előfordult, hogy egy-egy nevet kitöröltek, helyette másik került az elhurcolandók névsorába. Egyik serényfalvi származású ismerősöm mesélte, hogy eredetileg az ő nagymamájának neve is fel volt írva, de egyik befolyásos rokona ki tudta őt húzatni a névsorból. Másutt arról szólnak történetek, hogy sokszor személyes bosszúállás vezérelte a listát összeállító személyeket. Az mindenesetre bizonyos, hogy a kollektív bűnösség jegyében magyarokat és németeket hurcoltak el. Más nemzeti-ségűek, pl. szlovákok csak elvétve kerültek az elhurcoltak közé, például ha magyar szimpatizánsok voltak, esetleg személyes bosszú áldozatai lettek.



*Székely Dénes helyettes esperes (balra), borsodnádasi plébános, valamint Cseh István esperes, putnoki plébános a „málenkij robot”-ra elhurcoltak emlékére szentmisét celebrál Serényfalván 2017. január 21-én*



*A két világháború áldozatainak emlékműve Serényfalván*



Az egyik áldozat, Laczkó Köteles István (\*1900) négy gyermeke és családjaik

A serényfalviakat Kazincbarcikáig gyalog hajtották, onnan vonattal szállították őket tovább. A Bódva-völgyieket többségében a kassai *Sedria* börtönbe gyűjtötték, de néhányukat a miskolci gyűjtőtáborba, ahol heteket töltöttek. Nagypámat Tornaújfaluból előbb a somodi püspöki palotában kialakított gyűjtőbe, majd onnan a kassai börtönbe vitték. Állítólag egyszer többekkel együtt kiküldték havat seperni (kemény tél volt akkor), alkalma lett volna megszökni, de nem tette. Annyira meg voltak félemlítve, hogy aki megszökik, annak családján állnak bosszút, hogy nem merte felvállalni ennek koclázatát.

A szintén tornaújfalusi születésű, de 1945-ben már a szomszédos Tornahorvátiban lakos **Köteles Gyulát** a miskolci gyűjtőbe szállították. Alkalma nyílt rá, hogy onnan üzenjen családjának. A lágerbe élelmet szállító parasztember (saját életét, szabadságát kockáztatva) kicsempészte levelét. Ezt a levelet máig őrzik gyermekei. Ma sem tudják meghatottság és könnyek nélkül végigolvasni. Nem is lehet, hiszen ez a levél Édesapjuk utolsó üzenete szereteinek. Ő sem tért vissza szülőföldjére.

De akik visszatértek, azok sorsa sem volt egyszerű. Az utolsó magyar civil hadifoglyokat 1953-ban, Sztálin halálát követően engedték haza, Magyarországra, Debrecenbe. Igen ám, de akkor a Felvidéket már ismét elcsatolták, Csehszlovákiához tartozott. A csehszlovák hatóságok

pedig kijelentették, hogy nekik nincsenek hadifoglyaik. Szegény szerencsétlenek úgy szökdöstek át a határon családjukhoz. Ám rend a lelke mindennek, ha nincsenek csehszlovák hadifoglyok, akkor semmi keresnivalójuk Csehszlovákiában! A sok viszontagság után hazaérkezett embereket a hatóságok összeszedték és a szépsi járási börtönbe zárták. Valamennyiüket át akarták toloncolni Magyarországra. Forrongott a város, a nép lázadásra készen várta a fejleményeket. A patthelyzet megoldása a helyi vezetés emberségén, empátiáján és helyzetfelismerésén múlt. A legmagasabb fórumig el kellett menniük, egyenesen **Viliam Široký** kormányfővel kellett tárgyalniuk. Sikertelen megértetniük vele, hogy vérontás nélkül a szépsi börtönből senkit nem lehet kitoloncolni az országból!

A túlélők, a szemtanúk egyre fogynak. De megnyílnak, megnyílnak a levéltárak, melyek még sok adatot rejtnek a témára vonatkozóan. Fel kell tárnunk ezeket, és beszélni kell ezekről az eseményekről, hogy ne lehessen elhallgatni őket, mintha meg sem történtek volna. Mert amiről nem beszélünk, az egy idő után a felejtés homályába vész, s eltűnik, mint a köd. Nem sebeink nyalogatása végett, hanem a sebek gyógyítása végett. Beszélni kell róla, emlékezni kell rá, emlékeztetni gyermekeinket, unokáinkat is.

*Bodnár Mónika*

## Egy dombormű újjászületése

Folyóiratunk egy régebbi számában keserűen állapítottam meg, hogy **Holló Barnabás**nak a *Magyar Tudományos Akadémia* megalapítását ábrázoló domborművének az eredeti gipszmintája darabokra törve a Gömör-Kishonti Múzeum pincéjében hever.

Örömmel állapíthatjuk meg: ez már csak az egykori állapot! November 30-án, a 2016-os Széchenyi-emlékév keretében ünnepélyesen felavatták a restaurált domborművet, amely az említett intézmény földszintjén kapott méltó helyet.

A rendezvényt személyes részvételével tisztelte meg **Czibalmosné Molnár Éva**, Magyarország szlovákiai nagykövete, aki a fővédnökséget is vállalta. Ünnepi beszédében a jelképiséget emelte ki. Azt kívánta: „*Legyen ez a dombormű a kulturális hagyományaink és tárgyi emlékeink bemutatása érdekében végzett közös erőfeszítéseink mellett a nemzeteink egymásrataltságának a szimbóluma!*” (A beszéd teljes szövege az Agóra rovatban olvasható.)

Az ünnepség résztvevőit levélben üdvözölte **Miroslav Tibor Morovics**, a *Szlovák Tudományos Akadémia* (SZTA) elnökségének a tagja. Levelében kifejtette, hogy annak ellenére, hogy az SZTA létrejötte nincs összefüggésben a Széchenyi által alapított intézménnyel, tisztelik Széchenyi Istvánt, hiszen intézményesítette a tudomány fejlődését Magyarországon. „*Holló Barnabás műve az MTA egyik jelképévé vált, örömünkre szolgál, hogy ma Rimaszombatban megemlékeztek e kiváló szobrászról, valamint Széchenyiről és magáról az akadémiairól. A Szlovák Tudományos Akadémia elnöksége szívélyes üdvözlétét küldi, s további sikeres munkát kíván a Gömör-Kishonti Múzeumnak*” – írta.

Az avatáson megjelentek és köszönetet mondtak a lezármazottak, a dédunoka **Farkas Ildikó** és családja, valamint **Delényi Éva**, Holló Barnabás rokona, aki tárogton is játszott.

Jelen volt az ünnepségen és köszöntötte a résztvevőket *Széchenyi Alapítvány* elnöke, **Buday Miklós** is.

„*Nagyszerű dolog, hogy Rimaszombat rendelkezik egy ilyen fontos relikviával, s hogy e híres dombormű*



A megnyitó közönsége • Gecse Attila felvétele

*restaurálását elvégezték. Köszönet és hála, hogy ezzel is ápolják Holló Barnabás és Széchenyi István emlékét. Az elvégzett munka mindenki számára példaként szolgáljon, s buzdítson bennünket a közjó szolgálatára*” – mondta beszédében.

**Kolár Angelika**, a Gömör-Kishonti Múzeum művészettörténésze ismertette a dombormű történetét. Mint mondta, Holló Barnabás 1891-ben kapott megbízatást a megmintázására. A bronz domborművet 1893-ban leplezték le a Magyar Tudományos Akadémia oldalsó falán, ahol ma is látható. A most restaurált gipszmintát (445×193 cm) a nagyközönség azon a kiállításon láthatta, amelyet az 1917-ben elhunyt művész hagyatékából rendezett a *Képzőművészeti Társulat* Budapesten, a *Szépítőművészeti Múzeumban*. A kiállítás végeztével a művet Rimaszombatba, az akkori *Gömörmegyei Múzeumba* szállították, miután azt a múzeum Holló Barnabás özvegyétől 3 000 koronáért megvásárolta. A háború utáni évek azonban nem kedveztek egy ilyen nagy méretű alkotás elhelyezéséhez és felállításához, ezért az 1930-ig darabokban hevert a ládákbán, amelyekben szállították. A kicsomagolásnál derült ki, hogy a mű jelentősen megrongálódott és restaurálni kell. Akkor a restaurátori munkák vezetésével egy helyi festőt, **Makovits Jenőt** (1896-1967) bízták meg. 1930 júliusában a már restaurált domborművet múzeumunk kiállítótermében helyezték el. Itt állt egészen 1975-ig, amikor is a múzeum felújítása alatt eltávolították a helyéről, és újra darabokra szedték. Rendkívül rossz állapota miatt a továbbiakban már nem volt alkalmas kiállítási célokra.

A megrongálódott dombormű restaurálására 2012 és 2016 között, három szakaszban került sor. A munkálatokat a *Restauro Atelier Kft.* végezte Mgr. art. **Štefan Siván** vezetése alatt. Az első szakasz finanszírozását a magyarországi *Nemzeti Kulturális Alap* forrásai biztosították a határon túli projektek támogatása keretén belül 2012-ben. A második szakaszra 2015-ben a *Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma*, a harmadikra pedig a múzeum fenntartója, a *Besztercebányai Megyei Önkormányzat* jóvoltából kerülhetett sor.

„*Az európai jelentőségű, monumentális mű restaurálása nagy kihívást jelentett. Több feltételnek kellett teljesülnie, mind anyagi, mind szakmai téren, míg 41 év elteltével a múzeum ezen történelmi és művészeti szempontból is legértékesebb tárgya újra kiállításra kerülhetett*” – összegzett **Olga Bodorová**, a Gömör-Kishonti Múzeum igazgatója.

A domborművet Czibalmosné Molnár Éva nagykövet, Olga Bodorová múzeumigazgató és **Peter Černek**, a Besztercebányai Megyei Önkormányzat kulturális és idegenforgalmi részlegének a vezetője leplezték le.

Illesse köszönet a Gömör-Kishonti Múzeum vezetését, a jókedvű támogatókat és a szakszerű munkát elvégző restaurátorokat.

(szerk.)



A kiállítás megnyitása. Balról: Kolár Angelika, Olga Bodorová, Czibalmosné Molnár Éva • Gecse Attila felvétele



A felújított emlékmű • Gecse Attila felvétele

## Könyvről könyvre – Lapról lapra



**Zsoltárok.** Előadó: **Badin Ádám**, hárfán közreműködik: **Scholz Erika** (Kiadja az *Evangélikus Missziói Központ – Magyar Evangélikus Rádiómisszió*, 2016.)

A CD-t a következő szavakkal ajánlja a hallgatónak **Szeverényi János**:

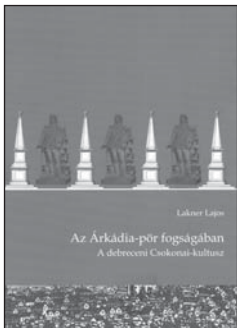
„A 150 zsoltár Jézus imakönyve is volt. Írásmagyarázó teológusok szerint kívülről tudhatta őket. Sokszor idézett belőlük, még haláltusája közben is.

A reformátorok szolgálatában is meghatározó szerepe volt ezeknek az imádságoknak. Luther sokat magyarázta őket katedrán, asztali beszélgetések során és szószéken.

A reformáció 500. évfordulójára készülve biztatjuk mi is testvéreinket: olvassák, imádkozzák a zsoltárokat, de mindenképpen Jézus tanításán átszűrve.”

A 150 zsoltár közül 31 hallható a CD-n. A lemezen részletek hangoznak el **J. S. Bach**, **G. F. Handel** és mások műveiből.

(szerk.)



**Lakner Lajos: Az Árkádia-pőr fogságában. A debreceni Csokonai-kultusz** (Déri Múzeum, Debrecen, 2014. 319 oldal, színes képmelléklet)

**Csokonai Vitéz Mihály** halálát követően Kazinczy Ferenc az „*Árkádiában éltem én is!*” idézetet tartalmazó szöveget javasolta

a költő sírfeliratául. Ezt debreceni vitapartnerei, **Fazekas Mihály** és **Kiss Imre** városuk lebecsüléseként értelmezték. Az 1806–1807-ben lezajlott vitát a magyar irodalomtörténet ún. Árkádia-perként tartja számon.

Az irodalomtörténész szerző nagy tárgyi tudás és széleskörű kitekintés birtokában tekinti át Csokonai Vitéz Mihály debreceni utóéletét, kultuszának alakulását.

A könyv két fejezete a gömri olvasó különös érdeklődésére tarthat számot, hisz a Rimaszombatban született, s haló poraiban itt nyugvó **Ferenczy István**, illetve a pályáját Ferenczy tanítványaként itt kezdő **Izsó Miklós** voltak azok, akik a jeles poétát szoborban elsőként megörökítették. Ferenczy még Rómában faragta márványba. A szobrot szállító szekér 1823. március 11-én állt meg Debrecen főbírájának háza előtt, hogy átvehesse a művész ajándékát. Az alkotást, amely Csokonainak eszményített képe, a költő, illetve az Árkádia-per okán ugyancsak meg-

osztott jelesek egyöntetűen lelkesen fogadták. Ferenczy István mellszobra nem köztérre készült, hanem alkotója egy elképzelt nemzeti panteon első darabjaként készítette.

Nem így Izsó alkotása! A debreceniek 1861-ben megalakították az ún. *Emlékkert Társulatot*, amely a Nagytemplom és Református Kollégium közti térséget a városban nagy érdemeket szerzett emberek szobraival kívánta gazdagítani. Így készült el Izsó Miklós egészalakos szobra, amelyet 1871. október 11-én leplezték le.

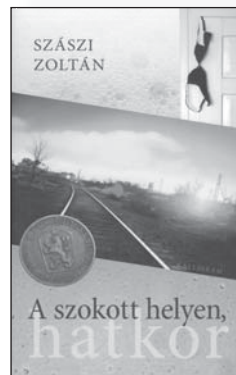
A szerző összegzőképpen megállapítja, hogy Izsó és Ferenczy kétféle Csokonait örökítettek meg.

„A klasszicista szobrász egy idealizált, megdicsőült s épp ezért a szemlélőtől bizonyos távolságra lévő költőt mintázott meg.

Izsó viszont a földi életet élvező, mulató és mulattató, a szerelemért könnyen hevülő költőalakot formálta meg. ... a két alkotás, alkotóik szándékától függetlenül, »kőbe véste« a pőr két eltérő Csokonai alakját. S ezzel együttesen megalkották az Árkádia-pőr emlékművét.”

Minderről egy-egy külön fejezetben részletesen szól a szerző. A III. fejezet címe: *A nemzeti panteon hőse: Ferenczy István Csokonai-büsztlje* (107–151), az V. fejezet pedig *A népszerű nemzeti költő: Izsó Miklós Csokonai-szobra* (191–227) címet viseli.

(b. kovács)



**Szászi Zoltán: A szokott helyen, hatkor** (Kalligram, Pozsony, 2015. 295 oldal.)

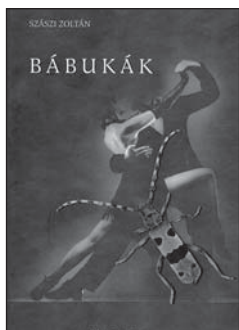
„- Figyelj csak haver! Te azt hiszed, mindenre, ami az elmúlt évtizedekben történt, pontosan emlékszel? Minden csajra, sörözésre, a kapott és osztott arcokra? Mi?

- Á, kizárt! Miért, emlékezni kéne szerinted mindenre? Elmúlt, kész, oda van. Hagyjál engem ilyenekkel békén, inkább kérj egy rumot a sörhöz. Az jobban üt!

- Ne légy lusta! Buta se akarj lenni! Már az se érdekel, ki vagy? Vagy esetleg ki lehetnél, ha mégis? Öcsi, ébredj fel, gyorsan! Nem így mennek ám a dolgok...

...ha tudni akarod, hogy mennek, hogy mentek a dolgok, akkor vágj bele, mert ez itt arról szól, hogy az emlékezés minden ember életének nagyon a része tud ám lenni, s hogy ami elmúlt, az mennyire élő, eleven mégis, még ma is, a rendszerváltás után bő negyedszázaddal, amikor eszedbe jut egy másik beszélgetőtárs, egy kitalált vagy tán igazi barát, akinek kitalált vagy tán igazi meséidet mondod ma is, igaz emberséggel, de persze kiszínezve, hozzátéve, hogy mindig te légy a hős...

(szerk.)



**Szászi Zoltán: Bábukák**  
(*Madách Egyesület*, Pozsony, 2016. 157.)

„Kérdeztem, mi a gond. Erre mondta az Uchtricer, hogy még is lehet valami abban a vámpírságban, amit híresztelnek a Luigi maestróról, mert ha hiszem, ha nem, két hete sincs,

hogy eltemették. Igen, őt, Luigi maestrót. Igen nagy részvétel mellett, és ez biztos, ez tény, száz százalék, hiszen ő is kint volt a temetésen. Ahogy az egész városi előjáróság, a megyei képviselők, a csemadokos énekkar, a városi rezesbanda, a táncművészeti egyetem rektorátusa, minden városi iskola, ismeretlen özvegyek és férjes asszonyok, egészen fiatal lányok tömege és meg sokan mások, mint egy film végén. Minimum ezerszáz szemtanú bizonyíthatja, a táncmester meghalt. Vagyis azt nem, hogy meghalt, csak hogy volt egy temetés.”

Szászi Zoltán novellaregényét egy kisváros esendőségükben is egyedi emberei népesítik be, valósnak és valószínűtlennek tűnő figurák, legendák és anekdoták ködlovagjai és lovagias úrhölgyei, akik az elbeszélő szatirikus nézőpontján át szemlélve egy összefüggő tablót, egy kisvárosi panoptikumot rajzolnak az olvasó elé. A mozgalmas, páratlan eseményekben gazdag jelenetek elnéző derűvel idéznek meg egy mikszáthos-krúdys világot, mely mögül korunk világa is átdereng. Egy különös optikájú városnézés, egy képzeletbeli utazás.

(szerk.)



**Farkas Ottó: Csempészek fináncztűzben** (szerkesztő: **D. Kovács József**, illusztráció és borítóterv: **Bene Valéria**. *Regélő Múlt Polgári Társulás*, 2015. 239 oldal)

A szerző az olvasót egy teljesen más, zártabb világba kalauzolja, amikor az országhatárokat még szigorúan őrizték, a határsértőket pedig büntették. Bármennyire is akkurátusan végezték munkájukat a fináncok, akadtak agyafűrt emberek, akik képesek voltak megtéveszteni a törvény képviselőit. A könyvben egykori csempészek, illetve azok hozzátartozói idézik fel a csempészutakon, a határon és a vámon átélt kalandjaikat. Hitelesen, dokumentumszerűen mesélik el a két világháború közötti és az úgynevezett boldog békeidőben törvénybe ütköző határsértéseket. Mivel az idő megszépíti az emlékeket, néhány felidézett történet, bizony, mára vesztett komolyságából, egyik-másik akár humorosnak is nevezhető.

(szerk.)



**Putra (1883-1915)** (Írta és összeállította: **Angelika Kolár**. Előszó: **Olga Bodorová**. Magyar fordítás: **Tóth Anita, Koren Csilla**. *Gömör-Kishonti Múzeum*, Rimaszombat, 2016. 79 oldal.)

Az izlése és igényes kiállítású, teljes színnyomású kétnyelvű kiadvány a baloghrossói születésű festőművész, Putra Ede életét és művészetét ismerteti meg az Olvasóval. Tartalmazza ez a munka a művésznak a szlovákiai közgyűjteményekben található műveinek jegyzékét, de számos érdekes dokumentumot is közread (köztük egy 1904-ben készült fotót, amelyen **Rudnay Gyulával** látható).

(szerk.)



**Dana Bittnerová, Hedvika Novotná, Martin Heřmanský: Cesty k vesnici** (*Károly Egyetem, Humán Tanulmányok Kar*, Prága, 2016, 160 oldal)

A könyv különös története azal kezdődött, hogy Dr. Zdeněk Pinc (!), az említett tanszék alapító tanára 2007-ben kirándulást szervezett egykori diáktársa, egy izlandi tanár és felesége, valamint prágai diákjai részvételével Szlovákiába. Pinc tanár úrnak eszébe jutott, hogy van itt valahol egy Pinciná/Pinc nevű falu, és ha már erre felé járnak, keressék fel ezt is. Így kezdődött a prágai diákok és tanárok 2008 óta rendszeressé vált antropológiai-szociokulturális terepmunkája Pincen, abban a falucskában, amely nyelvhatáron való elhelyezkedésével, ebből adódó szociodemográfiai összetételével, átfogható méreteivel ideálisnak bizonyult a tanszék programjába illeszkedő kutatás helyszínéül és tárgyaként. A könyv a kutatás kedves „mellékterméke”. Mint írják, „közreadjuk azokat a képeket, amelyek által látjuk a falut, mint olyan helyet, melynek megvan az időbeli és térbeli kontinuitása. Tudatosan hangsúlyoztuk a közösségi szellemet, amely még a falu hagyományos „rurális kultúráján” alapul. Azon képzetben, amelyben a falusiak meg tudnak egyezni, tudatosítva, hogy a falu nem város, megvan a sajátos ritmusa, sajátos éthosza. Az itteni lakosok egyaránt merítenek az ősök tiszteletéből fakadó tapasztalataikból, de saját vidéki életükből is. [...] A világ térképe változik. A centrum és periféria látszólagos megosztódása fokozatosan eltűnik. A helyeknek mi magunk adunk jelentőséget. Mindegyikünk maga választja meg mikor, hol, ki és mi a fontos számára. Ezért számos tekintetben Pinc is központ volt és marad is. Központ nem csupán a pincieknek, de nekünk is.”

A kiadványt fekete-fehér archív-képek és a színes felvételei gazdagítják.

(*Böszörményi István*)

Czibalmosné Molnár Éva

## Ünnepi beszéd

## Holló Barnabás: A Magyar Tudományos Akadémia megalapítása c. restaurált domborművének avatásakor

Tisztelt Igazgató Asszony! Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

*Magyarország Pozsonyi Nagykövetsége* nevében őszinte tisztelettel és szeretettel köszöntöm önöket.

Az idei évben ünnepeljük gróf **Széchenyi István** születésének kétszázhuszonötödik évfordulóját. István és az édesapja, **Ferenc** a tevékenységük során több, a korát meghaladó, a mai napig is létező, maradandó művet adott a közép-európai nemzeteknek (pl. Vaskapu, Tisza-szabályozás, Lánchíd). A *Magyar Nemzeti Múzeum* megalapítása 1802-ben a Kárpát-medence sokszínű és többnyelvű kulturális értékeinek védelmét, megőrzését, fenntartását és bemutatását tette az utókor számára lehetővé. A Széchenyiek eszmeiségét követve jött létre 1882-ben, itt, Gömörország fővárosában, Rimaszombatban, a *Gömör-Kishonti Múzeum*, amely a mai napig is kiemelt figyelmet fordít a régió sokszínű kulturális hagyományainak a megőrzésére.

Az Akadémia alapítása, a gömöri születésű **Holló Barnabás** pátoszos vizualitást kedvelő domborművével, a történelmi emlékezet szerves részévé vált. A történelmi pillanatban az ifjú gróf, a lovaskapitány, mint az önzetlen áldozat és felelőség szimbóluma: birtokai évi jövedelmét ajánlja fel a magyar nyelv és nemzet ügyét művelő intézet céljaira. Az értékvesztés fájdalmas valóságával küzdő korunkban azonban az alapítás másik vonulata sem elhanyagolható. Nevezetesen az, hogy a Tudós Társaságból, alig két évtized alatt elismert, korszerű és időtálló tudományos központ lett.

Széchenyi a főúri otthonában, a 18-19. század fordulóján felnőtt magyar tudósok révén, az Akadémia eszméjét korán megismerte. Az apa, gróf Széchenyi Ferenc nagy-cenki rezidenciája, áthatva a felvilágosodás polgárosuló szellemével, a könyvtárral, gyűjteményekkel, mecenatúrával a tudományt és a művészetet pártoló főúri udvarok között kiemelkedőnek számított. A gróf beutazta Európát, és olyan kiváló koponyákkal vette körül magát, mint titkára **Hajnóczy József** és a jelentős történetíró s tudományszervező **Kovachik Márton György**. A Nemzeti Múzeumot megalapító világlátott apát követő fiú, István olyan időben nőtt fel, amikor magyarországi tudósok, tudománykedvelő főurak, nemesek, értelmiségiek közül többen is bekapcsolódtak a külföldi tudományos csoportok és intézmények hálózatába.

Széchenyi a magyar nyelvet egyrészt örökségnek, másrészt a korszerű művelődés, a tudományos elmélet és a politikai kultúra tényezőjének tekintette. Felfogása szerint, a kor igényeinek megfelelően, a magyar nyelv kifejlesztése a magyarság gyarapodását szolgálta. Elemi követelménynek tekintette, hogy a különböző tudományok kialakítsák a maguk szakmai nyelvét.



Gecse Attila felvétele

Ugyanakkor Széchenyi különösen heves kritikával utasította el a nyelv erőszakos terjesztését. *„Tévednek, akik a nyelv felszínes, türelmetlen terjesztésével vélik az ország más nyelvű lakóit magyarrá tenni. Ez értelmetlen és káros, mert jogtalan, eredménytelen és ellenállást szül”*. Megértést, toleranciát, érzelmeik és emberi méltóságuk tiszteletét kívánta, mindazt, amit a nemzet magával szemben is elvár.

A nevezetes nap, 1825. november 3-a emlékét örökíti meg a most leleplezésre kerülő emlékmű. Jelen megemlékezés során emlékezzünk arra a napra is, amely emléke Széchenyi egész életét végigkísérte és a magyarok mellett a szlovákokra is hatást gyakorol.

A Holló Barnabás által készített dombormű nemcsak egy intézmény, az Akadémia alapítását mutatja be, amelyre a térségünk később alakult Tudós Társaságai is példaként tekinthetnek, hanem az ehhez nélkülözhetetlen tudományos háttérintézmények, az egy-egy régió kulturális életét, hagyományait bemutató múzeumok, így a Gömör-Kishonti Múzeum születését is.

Meggyőződésem, hogy a Gömör-Kishonti Múzeum a hosszú és változatos történelme során a ma leleplezésre kerülő domborművel ismételtlen hozzájárul Közép-Európa kulturális sokszínűségének a bemutatásához. A felújításhoz kapcsán köszönet illeti a magyar és a szlovák kulturális kormányzat támogatását, ugyanakkor erre nem kerülhetett volna sor **Olga Bodorová** igazgató asszony és a Gömör-Kishonti Múzeum munkatársainak áldozatos és kezdeményező tevékenysége nélkül.

Legyen ez a dombormű a kulturális hagyományaink és tárgyi emlékeink bemutatása érdekében végzett közös erőfeszítéseink mellett a nemzeteink egymásrataltságnak a szimbóluma!

Köszönöm, hogy meghallgattak!

## Buday Miklós Köszöntő

Örömmre szolgál, hogy itt, Rimaszombaton három Széchenyi-tisztelő szervezet úgymint: az *Országos Széchenyi Kör*, a *Széchenyi Társaság* és, természetesen, a *Széchenyi Alapítvány* nevében is köszönhetem ezt a fontos eseményt, Holló Barnabás restaurált domborművének felavatását.

E három szervezet hozta létre a *Széchenyi-émlékbizottságot* és *Felhívás*-t tett közzé, hogy gróf Széchenyi István születésének 225. évfordulója – a 2016-os emlékévé – legyen a legnagyobb magyarnak szentelt időszak. Mindenkitől a Széchenyi szellemében való tevékenykedést kértük, mert megítélésünk szerint az elvei, és példája segítségünkre lehet törekvéseinkben úgy a gazdasági fejlődés, mint a szükséges erkölcsi megújulás tekintetében. Javasoltuk, hogy a reformálást önmagunkon kezdjük, ne szabjunk külső feltételeket és ne várjunk másokra.

Felhívásunk a Kárpát-medencében-, illetve a határainkon kívül élő nemzetársainkhoz is szólt. Milyen nagy öröm, hogy ilyen nagyszerű eseményt értelt Rimaszombat városa. A dombormű restaurálása és avatása feleleveníti és megsokszorozza Széchenyi üzenetét.

Magyarországon is kitüntetett nappá vált az alapítás napja; november 3-a a *Magyar Tudomány Napja*.

A *Magyar Tudósok Világtalálkozóján* 1996-ban döntés született arról, hogy ez a nap lesz minden évben a magyar tudomány napja, amelyet először 1997-ben ünnepeltek meg. 2003-ban pedig a magyar országgyűlés hivatalosan is a magyar tudomány ünnepévé emelte november harmadikát: (2003. évi XCIII. törvény a Magyar Tudomány Ünnepéről)

Gróf Széchenyi István legendás tetteivel – amit ez a dombormű érzékenyen ábrázol – a korabeli problémák velejét ragadta meg és példájával rögtön sok – e célra adományozni kész – követőre talált, többek között e vidék szülöttjére, gróf **Andrássy Györgyre**.

Így jött létre a kultúránk alapját képező magyar nyelv művelését szolgáló *Tudós Társaság* a mai *Magyar Tudományos Akadémia* elődje.

Ha csak kicsit is tanulmányozzuk a legnagyobb magyar életművét – azt tapasztalhatjuk –, hogy Széchenyi lépten-nyomon azt bizonygatja, és azt üzeni, hogy:

*„Fogjunk tehát magunk a magunk dolgához, segítsünk magunk magunkon! Úr Isten, kire várunk? Más mozdítsa-e elő önnhasznunkat és más iparkodjék hevesen érellünk, míg mi hidegen nézzük hátramaradásunkat? Csak a rossz kertész vár mindenkor esőre; öntözzük magunk gyenge palántáinkat. Megáld még egykor gyermekeink hálados szíve; s az, ki életében sok gyümölcsfát nevelt, a föld alatt is csendesebben nyugszik.“* (Széchenyi István: Lovakrul)

Nagyszerű dolog, hogy Rimaszombat rendelkezik egy ilyen fontos relikviával, hogy e híres dombormű restaurálását elvégezték.

Köszönet és hála, hogy egyidejűleg ápolja Gömör szülöttjének a **Strobl Alajos** tanítvány Holló Barnabás szobrászművésznak és a legnagyobb magyarnak – két kiválóságnak – emlékét.

Köszönet és hála mindazoknak, akik ezt a projektet szívükön viselték, és munkájukra az Isten áldását kérjük a továbbiakban is.

Szolgáljon az ábrázolt esemény, valamint a restaurátorok munkája mindenki számára példaként, lelkesítsen minket az ő munkájuk és buzdítson minket hasonlóképpen a közjó szolgálatára.

Ahogy a *Hitelben* megfogalmazza Széchenyi; boldog polgárokká az tesz minket, ha a közjóra törekvés, valamint önmagunkért és mieinkért való fáradozás egyformán vezérel minket.

Itt ennek láthatjuk kiváló példáját.

Köszönöm a figyelmüket!



A képen (balról): Farkas Ildikó (háttul), Czibalmosné Molnár Éva, Delényi Éva és Buday Miklós • Homoly Erzsébet felvétele

## Csomósné Melczer Éva Győry Dezső emlékezete\*

Tisztelt Jelenlévők!

Ma megújított emléktáblával tisztelgünk a költőnek,  
**Győry Dezső**nek.

A *Rimaszombati Református Egyházközség* kezdeményezésére gyűjtést szerveztünk a megkopott tábla felújítására. Köszönjük mindazoknak, aki adományokkal hozzájárultak a megújított emléktábla leleplezéséhez.

Idézzük fel Győry Dezső életének, munkásságának néhány mozzanatát!

Rimaszombat, a szülőföld iránti szeretet átszővi Győry Dezső egész életútját, irodalmi munkásságát. Példamutató ragaszkodása, kötődése ehhez a kisvároshoz. A „szüleváros” a regénytrilógia nyitódarabjában, a *Viharvirágban* így jellemezte:

„Ez a legszebb vidék! – fogta át boldogan a tekintetével az egész ismerős képet Miska. – Tájak, virágok, népek találkozója! Nézd a pokorágyi hegyek lábáig ér be az Alföld a hegyek közé. Ott a völgyben megterem a búza, a kukorica, a szőlő. De a pokorágyi hegy tetejéről, a fenyves hegyhullámok felett, vihar után, tiszta időben, már látni a Tátra csúcsait, ahol még pünkösdtáján is fehér hócsíkok fénnyé sziporkáznak. Szeretném egyszer megmutatni, Katinka. A szőlő és a fenyő évezredek óta ezen a tájon néznek szembe egymással izgalmas örök ismerkedőben.”

Egy másik helyen:

„Miska mielőtt a város vályogvetőjénél betértek az erdőbe, a dúsai határ előtt, a kis kaptatón visszanezelt. Inkább a pokorágyi hegyek felől ismerte a városképet. Innen fordítva látszott a tornyok rendje és laposabban a város. Olyan volt, mint egy égetett cukorral díszített óriás torta, beszórva a nyár finom porával, a hegyek zöldre tátott torka előtt.”

A Feled felől érkező Győry az említett trilógia záródarabjában, a *Tűzvívág* című művében pedig ilyennek látta a várost:

„Gyönyörű júliusi reggel volt. A nap már fölszívta a Rima-völgyből a párákat, és vidáman eregette a meleget. A Páskahegy zöldellt. Alatta vörös-fehér tüként állt őrt a pokorágyi dombok előtt a zeherjei templomtorony.

A Szinyec halványkék oldala alól pedig, mint ünnepi tortán a kis gyertyák, vadrózsaszínben emelkedett ki a három templomtorony meg a megyeháza és az új gimnázium zömök, vörös toronytetője.”

Győry Dezső 1900. március 18-án született Rimaszombatban, értelmiségi, dzsentri családban. 1904-ben felavatták az *Egyesült Protestáns Főgimnázium* új épületét. Ettől az időtől kezdve a költő édesapja **Wallentinyi Dezső** volt a gimnázium magyar–latin–görög szakos tanára, aki

a város megbízásából összegyűjtötte **Ferenczy István** leveleit. Irodalmi munkássága mellett cselekvő részese volt a város szellemi és kulturális életének. Részben innen ered Győry Dezső irodalomszeretete, de visszavezethetjük édesanyja irodalompartoló tevékenységéhez, aki nehezményezte, hogy **Petőfi Sándor** emlékét nem őrzi tábla Rimaszombatban. „Az emléktáblára való adakozást a magam részéről 50 koronával megnyitom” – mondta.

A Petőfi Sándor emlékét megőrkítő márványtábla a Huszt-házon özv. Wallentinyi Dezsőné ajándéka, melyet 1939-ben lepleztek le.

Édesanyját rajongásig szerette a költő.

„Édesanyám nagyon szép lány volt. Hat gyerek – Dezső, Ida, István, Samu, Erzsébet, Éva – a szegénység és a háborús nyomor miatt végzett fizikai robot tette tönkre. De szép, sudár művelt harminchét éves asszony volt még akkor is, mikor diákkoromban első versem nyomtatásban megjelent. Elsőszülöttem voltam, Miska nagyapám és az ő kedvence.”

Mivel a Győry ágon nem voltak utódok, ha megjelent egy-egy verskötete, így ajánlotta neki: „Édes jó Anyukám! Szeretettel itt küldjük újabb versunokádat, amelyet most a legjobban szeretek. Szeresd meg te is. Csókol, ölel, szerető fiad Dodó.”

Családi házuk ma is áll a volt Honvéd utcában, melynek építéséhez a költő nagyapja **Kalla Mihály** járult hozzá.

Az ifjú Győry Dezső a rimaszombati gimnáziumban szerzett alapismereteket, ahol tanárai, de különösen **Törköly József**, figyeltek fel az eszes, értelmes gyerekre. A költő szívesen emlékezik vissza 1914–15 nyarára, amelyeket a Lelle-Boglár-i cserkész táborban töltött.

Diákkori ceruza- és tollrajzai képzőművészeti tehetségről tanúskodnak. Tizenhét éves volt, amikor édesanyja születésnapjára a *Gömör* című lapban megjelent első költeménye.

Az 1917–18-as években a **Fáy** családnál nevelősködött. **Fáy Árpád** megígérte neki, hogy felmenti a katonaság alól, de Győry akkor még harcolni akart.

1918 márciusában hadiérettségit tett, majd Eperjesen és Kőbányán tiszti iskolába járt. 1918 őszén az olasz fronton harcolt, ahol katonatársaival együtt sokat éheztek, mivel a család által küldött csomagok nem jutottak el a címzetthez. A fronton honvédtüzér volt. Saját felelősségükre hazajöttek, majd Bécsben leszerelték őket.

1919-ben a neves *Eötvös Kollégium* ösztöndíjas lakója lett, de a festészet jobban vonzotta, mint a filológia. Festő szeretett volna lenni, de költő-író lett.

Az 1919-es forradalom után visszatért szülővárosába, ahol abban az évben jelenik meg a *Gömöri Vörös Újság*. Győry Dezső ennél a lapnál kapott először szerkesztőségi asztalt. Új erőre kapott, melyet már nem veszít el.

\* Elhangzott Rimaszombatban, 2016. május 5-én, Győry Dezső városkerti felújított emléktáblájának leleplezése alkalmával.

Az 1920-as években a magyar érettségizett fiatalok csak nehezen tudtak elhelyezkedni, ezért Győry több társával együtt nyelvet tanulni, világot látni kölcsönpénzből Németországba ment. Amikor a pénze elfogyott, kétkezi mezőgazdasági munkásként dolgozott. Németországban rendszeresen írogatott, verseit hazai lapok közölték. Költői zsenéi kötetbe gyűjtve először Galántán jelentek meg 1921-ben *Hangulatok* címen. Ez a kis antológia versekkel kevert útinapló. Németországi élményeit eleveníti meg diákos egyszerűséggel. Ez volt az egyetlen kötete, amely **Wallentinyi Dezső** név alatt jelent meg. A későbbiek folyamán már a **Győry** nevet használta, ezen a néven vált igazi költővé.

Győry Hamburgban szerezte meg a kereskedelmi diplomát. Édesapja ragaszkodott hozzá, hogy fia diplomás ember legyen, ő azonban csak írni akart. Német diplomája a háború alatt kenyeret adott neki.

Hazatérte után a *Gömöri Gazda* című hetilapban jelentek meg írásai. Amikor ennél a lapnál dolgozott, az itteni magyar ifjúság jelentékeny része nagy figyelemmel fordult **Ady** költészete felé. A lapnál olyan cikk megírására bíztatják a költőt, amely alkalmas lenne arra, hogy az ifjúság hátat fordítson az Ady-irányzatnak. Győry Dezső meg is írja a cikket, de abban elutasítja az arra irányuló kívánságot, és bátran kiáll Ady Endre forradalmi hite mellett. A megírt cikk kenyértelenségbe taszítja a költőt. Amikor a magyar nemzet részvéte mellett örök nyugalomra helyezik a költőfejedelmet, Győry Dezső visszaemlékezik erre az időre. A nemzet nagy halottja temetésén, mint az Eötvös Kollégium küldötte volt jelen, és visszaemlékezésként a mélyeseges kegyelet hangján megírja az *Adyt temettük* című versét.

Abban az időben az anyagi létbiztonság nem foglalkoztatta. Egy-egy verse megjelenése után minduntalan elvesztette kenyerét, de harci kedvét nem.

A húszas évek közepén a költőt és családját megrendítő csapás éri: elveszíti szerető édesapját és harmadízben az állását.

1925-ben a *Kassai Napló* felelős szerkesztője lesz. Ez az újság akkor a legszínvonalasabb magyar újság volt Csehszlovákiában. **Fábry Zoltán, Ignotus, Jarnó József, Komlós Aladár, Márai Sándor, Simándi Pál, Vozári Dezső** és mások írásai jelentek meg a lapban.

Később Győry Prágába megy. Ott a *Prágai Magyar Hírlap* irodalmi mellékletét, a *Magyar Vasárnapot* szerkeszti, de progresszív művelődéspolitikája miatt elbocsátották.

1924-ben jelent meg a *Százados adósság* című verskötetete. Erről a kötetéről úgy ír a költő, mint az idegen hatások ellen nem védekező, tapogatódzó versekről, amelyekben keresi önmagát.

Ugyanebben az évben a *Gömör* kiadásában jelent meg *A láthatatlan gárda* című kötete, Az itt közölt verseken már érződik a *Madách-Kör* és Simándy Pál hatása. A „láthatatlan gárda” három eltagjának Fábry Zoltánt, **Simándy Pált** és önmagát tartotta. A losonci Madách-Körben komoly viták folytak, már itt ébredt fel a kisebbségi sors tragédiájának gondolata.

1927-ben jelent meg az *Újarcú magyarok* című kötete, amely az egész magyar irodalmi életben ismertté tette szerzője nevét. Költészete már ekkor nemcsak tükrözte a kort, hanem kereste az utat az elesettségből. Újarcú magyarokat formált saját képére. Megértette őt a haladó szellemű magyar ifjúság is. Ő használta először az „újarcú magyarok”



Csomósné Melczer Éva beszédét tartja. Mellette (balról): Bráz György, Tiaszaujváros polgármestere, Szesztay Ádám, Magyarország kassai főkonzulja, Simko József polgármester és Páko Mária • Molnár Sándor felvétele



A felújított emlékmű • Molnár Sándor felvétele

kifejezést, amely költészetének döntő igéje lett. **Móricz Zsigmond**, miután végigolvasta a kötetet a *Nyugat* 1928 márciusi számában, így ír róla:

*„A trianoni határok elszakították a törzsmagyarország egyes részeit. Elszakadtak erőszakos módon az erdélyi, felvidéki s délvidéki magyarok. Anyaguk s lelkük ugyan- az s ami kivált belőlük, az is csak ugyanaz lehetett. Mégis önállóvá lettek egymástól, a magyar kultúrát önállóan kellett a töredékeknek is tovább fejleszteni. Minden kisebbségnek megvannak a maga szószólói odahaza.*

*Egy szlovenszkói költőnek a kötetét kaptam ma kézhez, s míg olvastam a verseket, felrajzolt előttem minden szomorúság s nyomorúság, amely Isten szerint való hangokat kap ebben a könyvben.*

*Győry Dezső: Újarcú magyarok című könyve ez. A címe már megrendítő.*

*De az egész kötet az. Nem láttam még Szlovenszkóból olyan költőt, aki ennyire a mai, modern kultúrélet harsonája volna. Benne van a magyar bánat egész régi skálája, de valami új erővel.*

*Győry Dezső szinte szintetikusán foglalja magába kisebbségi magyar tömegének képét, annak céljait, vágyait, bánatát s életerejét. Minden verse igaz, kegyetlen magyar igazságot hirdet:*

*Hit kell: de így: ha kell, tettben, ökölben  
Szabadság és nem nyúlt szemforgatás.  
Nem megnyugodni: élni akarunk:  
Segíts magadon s Isten is segít.*

*Csak Ady élte ennyire magyar voltát, ilyen kínlódvá, ilyen verejtékesen, ilyen imádsággal, ennyire minden pillanatában, ennyire Sors küldötte.*

*Nem félt a jövőtől, mert önmagán keresztül a magyarságban roppant erőt érez.*

*Örömmel és boldogan köszöntöm Győry Dezsőt, aki a költő szívének minden erejével s szépségével hallatja a hangot, már megint s még mindig a pacsirtaalás sirály hangját. Nagy nép mégis ez a magyar, amely a kövekből prófétákat teremt. A szeretet s együttérzés rádióhulláma repüljön át az írott határokon. A be nem teljesedett sors ereje sodor együtt bennünket.”*

Győry látta az új történelmi helyzetet, ezért verseiben nevelni kezdte az apák féltette fiúkat. A „fiúk” az új arcú magyarok, a jövő, amely olyan lesz, amilyenné ők formálják. Költeményeivel tömegeket ragad magával. *„Embermagyarok”*, ez volt költői álma.

1925 tavaszán alakul meg egy prágai főiskolás cserkészszervezet: a *Szent György Kör*, amelynek a *Mi Lapunk* volt a központi fóruma. **Balogh Edgár** népi szellemben formálja meg a csehszlovákiai magyar cserkészzetét. A mozgalom fiataljai a regősvándorlások során közelebbi kapcsolatba kerültek az egyszerű emberrel. 1928 augusztusában, a gombaszögi találkozón megalakult a *Sarló*, amely lilium helyett a sarlót tűzte ki zászlajára. Ezek a fiatalok fogadták magukévé Győry Dezső lírai önvallomását tartalmazó cikkét, amely a *Mi Lapunk* 1927 januári számában jelent meg *Kisebbségi Génius* címen. A haladó ifjúság Győry programjában látja a jövőt. A cikk így szól:

*„Hiszek a Kisebbségi Géniusban. Találkoztam vele. Azt mondta: Ezt a népet szétdarabolták, de a részek új életet kezdtek. Új mentalitásuk gazdagító erő. A próbát kiálljátok: legyetek emberek, az én embereim! Szeressétek az elnyomottakat, tegyetek úgy, ahogy akarjátok, hogy veletek tegyenek. Legyetek ti minden lelki és testi kifosztás legerősebb ellenségei. Ti legyetek a legszelebb emberi szolidaritás, a leggazdagabb lélek, legszebb humanitás, leglelhetőbb szabadság, legfőbb jog, legbátrabb becsület.*

*S hogy ti ilyen kisebbségi lélekre tesztek szert, ezt a lelket plántáljátok át az egész magyarságra – az ősszmagyarság Európában: egyformán kisebbség vagytok. Új élet kell a magyarságnak. Nagy magyar reneszánsz. Akkor megválthatjátok a világot. Küldetése van a magyarságnak Európa népei között. Küldetésem van: parancsom, utam. Nem alkudhatom.*

*Nagyon kell szeretnem, nagyon kell gyűlölöm. Ó végzetes szép „szent elfogultság!” Szeretem a magyarságot, a becsületet és az emberek földi szabadságát, több, jobb és gazdagabb emberi életet. Gyűlölök mindenkit, aki ennek ellensége. Teljes férfi, értékes ember akarok lenni.”*

Győry és a Sarlósok kapcsolatának lényegét Balogh Edgárnak 1929-ben a pozsonyi Győry-esten mondott bevezető előadása tükrözi vissza:

*„Győry Dezső újarcú magyarokat üdvözölt a kisebbségi fiataltságban, egy realisabb okosabb és életbírőbb magyar embertípus ígérletét.”*

A messianisztikus magatartás Győryre akkor is jellemző maradt, amikor útja elvált a Sarlóétól.

1936-ban *A hegyek árnyékában* című kötettel jelentkezik. Az első kiadás egyik dedikált példányában így ajánlja kötetét: *„Végre egy könyv, amely kezd énám hasonlítani.”* A kötet számos gyerekkori emléket tartalmaz. A költő testvéri hangon szól a szlovák egyszerű emberről.

Az 1933–38-as években a *Magyar Újság* szerkesztője volt. A *Magyar Újságírók Uniójának* elnöke volt, majd a *Pen Klub* tagja.

További kötetei: *Emberi hang, Hol a költő, Zengő Dunatáj.*

A fasizálódás éveiben állandóan üldözik. Üldözték, mert magyar nemzetiségű volt. 1938 után menekülnie kellett Prágából. Pozsonyban bujdosott, ahol húga szerzett számára menedéket. Itt ismerkedett meg későbbi feleségével. Ez alatt az idő alatt sem esett ki a toll a kezéből.

1939-ben a történelem egyik legszörnyűbb vérebe, **Hitler Adolf** már a hatalom tetőpontján áll. Pozsonyban karácsony napján az *Esti Újságban* megjelenik Győry Dezső bátor kiállítását hirdető költeménye, a *Magyar Hegyibeszéd*, amelyben küzd a fasizmus ellen és hitet tesz a haladás eszméje mellett. Ezekben a válságos években műveibe illeszti az európai kis népek közös sorsát, amely éppen olyan elnyomott, mint a többmillió magyar tömeg.

Pozsonyból egy kárpátaljai kisvárosba, Beregszászba menekül a költő, és itt él visszavonultságban. Gyötrelmes és megpróbáltatás újabb állomása ez Győrynek. Sziklaszilárdan hisz egy jobb jövőben.

1945, a fordulat éve Munkácson éri.

1949-től haláláig, 1974-ig Budapesten élt.

Az olvasóközönség hamarabb felfedezi őt mint regényíró. Ezt bizonyítja, hogy a nagyapja meséi és naplójegyzetei alapján készült *Viharvirág* című regénye, melyben a szabadságharc korát eleveníti fel, nyolc hónap alatt három kiadást ért meg. Ebben a regényben bontakozik ki meseszöví képzeletének egyéni értéke. A regényt a *Zrínyi*

*Kiadó* adta ki 1957-ben. A magyar közönség körében sikert aratott, a kritika is kedvezően fogadta. A kötet néhány száz példánya hozzánk is eljutott.

Ugyancsak a Zrínyi Kiadó jelentette meg őt kisregényét *Vérehulló szerelem* címen. Megjelent a *Viharvirág* folytatása, a *Sorsvirág*, majd a trilógia harmadik része, a *Tűzvirág*.

Sajnos, a családi ház falán, ahol a költő gyermekéveit töltötte, már az emléktábla sem található meg.

Győry Dezsőnek 20 kötete, köztük 1950 óta tíz prózai kötete jelent meg közel kétszáz ezer példányban. 1956-ban, majd 1958-ban *József Attila Díjat*, 1967-ben a *Magvető Könyvkiadó* díját kapta meg. Jó néhány évtizeddel ezelőtt, amikor először kerültem kapcsolatba Győry Dezső költészetével, úgy éreztem, hogy elégtételt kapott a költő a fent említett elismerésekkel. Az igazi elégtétel azonban műveinek újradakadása lenne. Mi, rimaszombatiak szívesen olvassunk új kiadásban a regénytrilógiát, különösképpen a *Viharvirágot*, amely kedvesen kötődik városunkhoz.

Elismeréssel kell szólni arról a néhány évvel ezelőtt kezdődött kezdeményezésről, amely kulturális napok keretén belül tiszteleg városunk szülőiténél.

Győry Dezső költészete magába foglalja a magyar bánat összességét, de valami új erővel, új célok felé halad. Az igazi tiszta emberi hang Győry Dezső költészetében érte el igazoltságát. A költő munkássága, amely önmérsztő győtrődésből fakad, kerek egészet alkot, munkásságával igazolja, hogy a két háború közötti csehszlovákiai magyar irodalom legjellegzetesebb költője. Politikailag a Sarlóhoz áll a legközelebb, eszmeiségén érezhető Fábry Zoltán hatása, Ady hatása gondolkodásmódjában, valamint korai verseinek szóképein érezhető leginkább. Verseit összegezve költészetének jellemzői: a humanizmus, az újarcúság, a kisebbségi messianizmus, a közösségi szellem, a háborúellenesség, a fiatalságba vetett hit és nem utolsó sorban a szülei iránti szeretet.

Ha költészetével foglalkozunk, olvassuk írásait, olvassuk a róla szóló tanulmányokat és kritikákat, arra a megállapításra jutunk, hogy egy szűk hazából kitorve is el lehet jutni a legtágabb emberséghez.

Azok közé tartozott, akik az Eszme érdekében leszámoltak a múlttal, vállalták a jelent. Verseiben összefonódik két nép, a magyar és a szlovák nép sorsa, de költészetének legeredetibb újszerűségét a közép-európai egymásraultatásban kell látnunk. „Egyike lett a ma kisszámú költőinek, akik európai távlatokban látják a magyarság helyzetét” – mondja róla Fábry Zoltán.

A költő legnagyobb értéke abban rejlett, hogy „ember tudott lenni az emberek között” még a legkegyetlenebb körülmények ellenére is.

Ma egy napon felújított emléktáblával tisztelgünk a költőnek.

A Rimaszombati Református Egyházközség kezdeményezésére gyűjtést szerveztünk a megkopott tábla felújítására. Köszönjük mindazoknak, akik adományaikkal hozzájárultak a megújított tábla leleplezéséhez.